

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KUR’AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ (OSMANİYE İLİ ÖRNEĞİ)**

Kübra Kamer EKİCİ

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR’AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ (OSMANİYE İLİ ÖRNEĞİ)

Kübra Kamer EKİCİ

Danışman: Doç. Dr. Tuğrul YÜRÜK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yıldız KIZILABDULLAH
Jüri Üyesi: Doç. Dr. M. Oğuz KUTLU

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2020

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2020

İMZA

Adı Soyadı

ÖZET

KUR’AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMININ YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (OSMANİYE ÖRNEĞİ)

Kübra Kamer EKİCİ

Doktora Tezi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tuğrul YÜRÜK

Temmuz 2020, 120 Sayfa

İnsanoğlu varoluşundan itibaren ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli yöntemler aramış ve geliştirmiş, bu da onu öğrenmeye yönlendirmiştir. Amaçlarına ulaşmada ve ihtiyaçlarını gidermede öğrenmenin ve eğitimin vazgeçilmez bir yol olduğunu keşfeden insan, tarihin bilinen ilk dönemlerinden itibaren hayat boyu eğitime çeşitli araçlarla başvurmuştur.

İlk dönemlerde eğitimin özellikle yetişkinler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Günümüze baktığımızda da yetişkin eğitimi, eğitimin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Din eğitimcilerinin de dikkatini çeken yetişkin eğitimi, 1970’li yıllardan sonra bilimsel olarak daha fazla incelenmeye başlanmış ve yetişkin din eğitimi biliminin gelişmesinde önemli adımlar atılmıştır.

Yetişkin din eğitimi ülkemizde yetişkinlere, örgün ve yaygın eğitim yoluyla verilebilmektedir. Özellikle genç yetişkinlere ortaöğretim ve ilahiyat fakültelerinde örgün olarak din eğitimi verilmektedir. Örgün eğitimi alma imkanı olmayan yetişkinlere de camiler, halk eğitim merkezleri, Kur’an Kursları vb. aracılığıyla yaygın eğitim yoluyla din eğitimi verilmektedir.

Bu çalışmadaki temel problem, Osmaniye ilinde bulunan Kur’an Kurslarında din eğitimi almak isteyen yetişkin hanımların bu eğitime olan ihtiyaçları, karşılaştıkları problemleri, algı ve beklenti çatışmaları, aldıkları eğitimden memnuniyet durumları ve eğitim süreçleriyle ilgili görüşlerinden hareketle bunların ihtiyaç odaklı Kur’an Kursları öğretim programının uygulamasına etkisinin değerlendirilmesidir.

Çalışmanın temel amacı; Kur’an Kurslarında yetişkinlere yönelik uygulanan ‘İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı’nı yetişkinler açısından değerlendirmektir. Bu

çerçevede Kur'an kursu öğretmenleri ve öğrencilerinin görüşlerinden yararlanılarak, yetişkinlere yönelik din eğitimi hizmetleri konusundaki ihtiyaçların, beklentilerin ve problemlerin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Alt amaçlar ise; 'İhtiyaç Odaklı Eğitim Programı'nın bilim ve teknolojiadaki gelişmelere, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine, konu alanındaki değişme ve gelişmelere uygun olup olmadığı gibi konularda öğretmenlerin beklenti ve şikâyetleri vb. hususları incelemek, yetişkin din eğitimine yönelik hazırlanan bu programın niteliğini artırmak üzere kurs faaliyetleri çerçevesinde öğrenci ve öğretmenlerin fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak ve kursların fiziksel ve sosyal açıdan durumunu tespit etmektir.

Bu çalışma, yetişkin din eğitimi kapsamında, yetişkinlere uygulanan ihtiyaç odaklı öğretim programının yetişkinlerin belirttikleri sorunlarla incelenip değerlendirilerek, üretilen çözüm önerileriyle birlikte, öncelikle din eğitimi alanına katkı sağlayacaktır. Pratikte de, yetişkin din eğitimi yapılan Kur'an Kursları ve camilerde eğitimin daha verimli olmasına ve bu hususta Kur'an Kurslarındaki mevcut programın değerlendirilmesine de zemin hazırlayıcı veriler sunacaktır. Bu veriler, DİB tarafından yetişkinlere yönelik verilecek din eğitimi uygulamalarının, planlama ve uygulama aşamalarında yararlı olabilmesi açısından önemlidir.

Çalışmada, 'Kur'an Kurslarına katılan yetişkinlerin, uygulanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı' ile ilgili memnuniyet durumları nedir?', 'Kur'an Kurslarında uygulanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı', öğretmenlerin ve öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlilikte midir?' ve 'Öğretici ve öğrencilerin programdaki eksik hususlara yönelik önerileri nelerdir?' sorularına cevap aranmıştır.

Tespit edilen bulgular, öğretici açısından ve öğrenci açısından olmak üzere ikiye ayrılmış, her bir bölüm de kendi içinde alt başlıklara ayrılarak Kur'an Kursu öğretim Programının uygulanışını etkileyen faktörler tespit edilip değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada nitel ve nicel yöntemler kullanılarak veriler toplanmışken, analizler nitel araştırma yöntemi esas alınarak yapılmıştır. Bu çalışmada yapılan değerlendirme süreci daha çok biçimlendirici bir değerlendirme sürecidir. Öğretici ve öğrenci görüşleriyle değerlendirilen öğretim programında değerlendirme modellerinden Stake'in uygunluk-olasılık modeli kullanılmıştır.

2016-2017 eğitim-öğretim döneminde Osmaniye ili genelinde 293 adet Kur'an Kursu bulunmaktadır. Bu kursların 172'sinde kadrolu öğretmenler, diğerlerinde de fahri öğretmenler görev yaparken, yaklaşık 4319 yetişkine din eğitimi hizmeti verilmektedir. Bu

araştırmanın çalışma evrenini Osmaniye İli Kur'an Kursları öğretmenleri olmaktadır. Çalışmanın ön araştırma safhasında 136 öğreticiye anket yapılmıştır. Ayrıca mülakat yapılan; Osmaniye ili Toprakkale İlçesi Kışla Kur'an Kursundaki 18 öğrenci ve Osmaniye Merkez ve çeşitli ilçelerinde görev yapan toplam 15 öğretici çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Öğretici ve öğrencilerle gerçekleşen mülakatlar neticesinde, nitel veriler analiz edilirken betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Öncelikle veriler kategorilere ayrılmış temalar keşfedilmiş ve sonuçlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görsel hale getirilmeye çalışılan veriler için tablolar kullanılmıştır. Bu şekilde verilerin daha kolay anlaşılması hedeflenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde cevap aranan sorulara şu sonuçlar elde edilmiştir:

Öğreticiler, öğretim programının kurslarda tam manasıyla uygulanmadığını belirtmiştir. Bunların, öğrencilerinden, kursların fiziki yapısından, müftülükleriyle olan ilişkilerinden ve ders programındaki hususların yetişkin eğitime uygun olmamasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenlere belirttikleri eksikliklerle ilgili çözüm önerileri sorulmuştur.

Öğrenciler ise öğretim programının uygulanmasını etkileyen faktörler olarak; kişisel özelliklerini, diğer öğrenciler ve öğretmenleriyle olan ilişkilerini, program içeriğinin kendilerine uygun olmayan hususlarını ve kurslarının fiziki yapısını belirtmişlerdir. Ayrıca kendilerine belirttikleri eksikliklerle ilgili çözüm önerileri sorulmuştur.

Bu değerlendirme neticesinde ihtiyaç odaklı öğretim programının Kur'an Kurslarında tam olarak uygulanmadığı görülmüştür. Programda belirlenen hedeflerin, kazanımların içerik ve yöntemlerin yetişkinler için uygun olacak şekilde düzenlenmesi ayrıca ağırlıklı olarak yetişkin din eğitimi veren Kur'an Kursu öğretmenlerinin özellikle yetişkin psikolojisi, yetişkin din eğitimi ve rehberlik hususlarında eğitim almalarının gerekliliği sonucuna varılmış ve öneriler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yetişkin, Yetişkin Din Eğitimi, Kur'an Kursları, İhtiyaç Odaklı Program, Kur'an Kursları Öğretim Programları.

ABSTRACT**CURRICULUM EVALUATION OF THE QURAN COURSES IN TERMS OF
THE ADULT RELIGIOUS EDUCATION (OSMANIYE SAMPLE)****Kübra KAMER EKİCİ****Ph.D. Thesis, Department of Philosophy and Science of Religion****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Tuğrul YÜRÜK****July 2020, 120 Pages**

From the moment of its existence, human beings have sought and developed methods to fulfill their various needs, which has led them to learn. Human beings who found out that learning and education is very necessary in terms of the reaching goals and satisfying requirements, have applied to lifelong education with various tools since the first known periods of history.

We see that the education is concentrate especially on adults in early years too. Adult education constitutes an important part of education today as well. Adult education, which also attracted the attention of religious educators, began to be studied after the 1970s and important steps were taken in the development of adult religious education.

Adult religious education can be given to adults in our country through formal and non-formal education. Especially young adults are given religious education in secondary education and theological faculties. Adults who do not have the opportunity to receive formal education are also given religious education through non-formal education through mosques, public education centers and Qur'an Courses.

The main problem in this study is to evaluate the impact of the needs-oriented Qur'an Courses curriculum according to opinions of the adult ladies about their needs for this education, their problems, their perception and expectation conflicts, their satisfaction with the education they received and their views on the educational processes.

The main purpose of the study is; to evaluate the 'Needs-Oriented Education Program' for adults in the Qur'an courses for adults. In this context, it is aimed to

determine the needs, expectations and problems regarding religious education services for adults by taking advantage of the opinions of the teachers and students of the Qur'an course. The lower objectives are; The expectations and complaints of the teachers such as whether the “Needs-Based Education Program” is suitable for the developments in science and technology, the needs and expectations of the society, the changes and developments in the subject area, etc. To examine the issues, to determine the physical, social and psychological problems of the students and teachers within the framework of the course activities in order to increase the quality of the program and to offer solutions and to determine the physical and social status of the courses.

This study will firstly contribute to the field of religious education, together with the proposed solutions, by examining and evaluating the problems stated by the needs-oriented education program applied to adults within the scope of adult religious education. In practice, it will also provide ground-based data on improving education in the Qur'an Courses and mosques where adult religious education is conducted and evaluating the current program in the Qur'an Courses. These data are important in terms of the usefulness of religious education practices to be provided by Religious Affairs Administration for adults during the planning and implementation stages.

In the study, answers were sought to the following questions; “What are the satisfaction status of the adults participating in the Qur'an courses regarding the Needs-Oriented Curriculum?”, “Is the Needs-Oriented Curriculum implemented in the Qur'an Courses sufficient to meet the needs of teachers and students?” and “What are the suggestions of the teachers and students for the missing issues in the program?”

The findings were divided into two as instructors and students, and each section was divided into sub-titles, and factors affecting the implementation of the Qur'an Course curriculum were identified and evaluated, and solutions were tried to be offered.

While the data were collected using qualitative and quantitative methods, the analyzes were made based on the qualitative research method. The evaluation process in this study is rather a formative evaluation process. Stake's conformity-probability model, which is one of the evaluation models, was used in the curriculum evaluated with the opinions of the instructors and students.

In the 2016-2017 academic year, there are 293 Qur'an Courses in Osmaniye. While 172 of these courses have permanent teachers, the rest have honorary teachers and approximately 4319 adults receive religious education. The working universe of this research consists of the teachers of the Qur'an Courses in Osmaniye. During the

preliminary research phase of the study, 136 teachers were surveyed. In addition, 18 students in the Osmaniye Province Toprakkale District Kışla Qur'an Course and a total of 15 instructors working in Osmaniye Center and various districts are the working groups.

As a result of interviews with teachers and students, descriptive analysis was carried out while analyzing qualitative data. Firstly, the data are categorized into themes and the results are tried to be revealed. Tables are used for the data that are tried to be visualized. In this way, it is aimed to understand the data more easily.

As a result of the findings obtained in the study, the following results were obtained for the questions sought:

The teachers stated that the curriculum was not fully implemented in the courses. They stated that this was due to their students, the physical structure of the courses, their relationship with the muftiate, and the fact that the subjects in the curriculum were not suitable for adult education. In addition, the teachers were asked for solutions to the deficiencies they stated.

Students, on the other hand, as factors affecting the implementation of the curriculum; they stated their personal characteristics, their relations with other students and their teachers, the aspects of the program that are not suitable for them and the physical structure of their courses. In addition, solution suggestions were asked about the deficiencies they stated.

As a result of this evaluation, it has been observed that the needs-oriented curriculum was not fully implemented in the Qur'an Courses. It was concluded that the objectives, gains, content and methods determined in the program should be arranged in a way suitable for adults, in addition it was concluded that the teachers of the Qur'an Course, which mainly provide adult religious education, should be trained especially in adult psychology, adult religious education and guidance and suggestions were made.

Keywords: Adult, Adult Religious Education, Quran Courses, Need-focused Program, Quran Courses Curriculum.

ÖNSÖZ

Hayat boyu öğrenme anlayışı, eğitimin sadece, çocukluk ve gençlik döneminde değil, yetişkinlik döneminde de devam etmesi gerektiğini savunur. Nitekim tarihe baktığımız zaman, yetişkin eğitiminin kasıtlı-kasıtsız, planlı-plansız da olsa her zaman gerçekleştiğini görmekteyiz. Ancak içinde bulunulan zamanın koşulları, insanların ihtiyaçları bu eğitimin içeriğini değiştirmiştir. Bireyin bulunduğu zamana ve topluma uyum sağlayabilmesi, kişisel ve sosyal açıdan kendini yeterli hissedebilmesi, ihtiyaçlarına çözüm bulabilmesi için yaşam boyu öğrenme, yani çalışmamızdaki kapsamıyla yetişkin eğitimi, büyük önem taşır.

İnsanların her dönem olduğu gibi yetişkinlik döneminde de kişisel ve sosyal pek çok ihtiyacının olması eğitim taleplerini de beraberinde getirmektedir. Bu ihtiyaçlar ve talepler içerisinde toplumsal, kültürel ve dini değerler ve bunların öğrenilmesi de vardır. Sosyal, kültürel değerler insanın yaşadığı toplumda kabul görebilmesi, topluma uyum sağlayabilmesi açısından önem arz ederken, dini ve manevi değerlerde daha çok bireysel ihtiyaç ve doyum vardır. Dolayısıyla din eğitimi ihtiyacı, kişiler arasında değişiklik gösterebilir. Ancak yetişkin eğitimi bütün dinlerde ortak bir amaçtır.

İslamiyet'te de hitabın yetişkinlere olduğu görülmektedir. Bu eğitimin nasıl olması gerektiği, önce Hz. Peygamberin, sonrasında günümüze kadar gelen din eğitimcilerinin metotlarında incelenmekte ve yetişkin din eğitimi kapsamında, bulunduğu zamana göre değerlendirilmektedir.

Günümüzde ve ülkemizde yetişkin din eğitimi ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaygın din eğitimi kapsamında yürütülmektedir. Yetişkinlerin bu ihtiyaçlarına cevap verebilmek, İslamiyeti öğrenmelerini, anlamalarını, problemlerine çözümler üretebilmelerini sağlamak amacıyla, öğretim programları geliştirilmiştir.

Özellikle yetişkin din eğitimi, bu eğitimden yetişkinlerin beklentileri ve yetişkin din eğitimi yapılan yerler ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmayla yetişkin din eğitiminin yapıldığı yerler olan Kur'an Kursları ve Kur'an Kursları öğretim programının incelenip değerlendirilmesi ve alandaki boşlukların bir nebze olsa doldurulabilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmada değerlendireceğimiz program 2016-2017 öğretim döneminde uygulanmaya başlanan Kur'an Kursları İhtiyaç Odaklı Öğretim Programıdır. Program, değişen şartlara, insanların ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebiliyor mu, zamanın değişmesiyle değişen yetişkin profiline yaklaşım nasıl olmalı, mevcut

programdaki yöntem uygulanabilir mi? Uygulanamıyorsa sebepleri neler? Mevcut program yeterli mi, değişikliğe gidilmeli mi? İşte bu sorular çalışmamıza yön veren sorulardır.

Çalışma 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde, Osmaniye ilindeki Kur'an Kurslarının incelenip değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır. Daha iyi sonuçlar elde edebilmek için öğrenci ve öğretmenlerle mülakatlar gerçekleştirilmiş, samimi cevaplar alınmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde ihtiyaç odaklı Kuran Kursları Öğretim Programı değerlendirilmiş, hem Kur'an Kursu öğretmenlerinin hem de Kur'an Kursu öğrencilerinin görüşleri alınarak araştırma çift yönlü gerçekleştirilmiş, değerlendirmeler bu şekilde yapılmıştır.

Çalışmamda yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Tuğrul Yürük'e; engin bilgi ve tecrübeleriyle çalışmamızda yol gösteren Prof. Dr. Asım Yapıcı ve Doç. Dr. Oğuz Kutlu hocamıza, bu araştırmanın Kur'an Kurslarında sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için katkılarını esirgemeyen Osmaniye İl Müftüsü Ali Rıza Tahiroğlu ve kıymetli ilçe müftülerime, ayrıca anket ve mülakatlara katılan Kur'an Kursu öğretici ve öğrencilerine çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca eğitim ve iş hayatım boyunca yanımda olan, maddi-manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, eşim ve çocuklarıma çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	I
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XII
TABLolar LİSTESİ	XIII
EKLER LİSTESİ.....	XIV

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi	1
2. Araştırmada Cevap Aranılan Sorular	3
3. Araştırmanın Amacı	3
4. Araştırmanın Önemi.....	3

BÖLÜM I

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yetişkin/Yetişkinlik	6
1.2. Yetişkinlik Dönemi ve Özellikleri	9
1.3. Yetişkin Eğitimi	13
1.3.1. Yetişkinlik Dönemi Öğrenme Özellikleri	16
1.3.2. Yetişkinlik Dönemi Eğitiminin Avantajları ve Eğitimde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	21
1.4. Yetişkin Din Eğitimi	23
1.5. Yetişkinlik Dönemi Dini Öğrenme Özellikleri	24
1.5.1. Yetişkinlik Dönemi Din Eğitiminin Avantajları ve Eğitimde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	26
1.5.2. Ülkemizde Yetişkin Din Eğitimi Ortamları	29
1.5.2.1. Aile.....	29
1.5.2.2. Kitle İletişim Araçları (TV, Radyo, Basın vb.).....	31

1.5.2.3. Camiler.....	35
1.5.2.4. Kur'an Kursları	39
1.5.2.4.1. Kur'an Kurslarının Tarihçesi.....	39
1.5.2.4.2. Kur'an Kursları Öğretim Programı	43
1.6. İlgili Araştırmalar.....	50

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli	53
2.2. Çalışma Grubu	54
2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	55

BÖLÜM III

BULGULAR

3.1. Kur'an Kursu Öğretim Programı İle İlgili Öğreticilerden Elde Edilen Bulgular	56
3.1.1. Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar.....	56
3.1.1.1. Öğrenci Özellikleri.....	56
3.1.2. Kursların Fiziki Özellikleri	72
3.1.3. Öğreticilerin Bağlı Bulundukları Müftülüklerden Kaynaklanan Sorunlar.....	74
3.1.4. Kur'an Kursu Öğretim Programı	75
3.2. Kur'an Kursu Öğretim Programıyla İlgili Öğrencilerinden Elde Edilen Bulgular.....	79
3.2.1. Öğrencilere göre Kur'an Kursu Öğretim Programının Uygulanmasını Etkileyen Unsurlar	79
3.2.1.1. Kişisel/Psikolojik Özellikler	81
3.2.1.2. Diğer Öğrencilerle Yaşadıkları İlişkiler.....	84
3.2.1.3. Kur'an Kursu Öğreticileriyle İlişkileri.....	87
3.2.1.4. Kur'an Kursu Öğretim Programı	89
3.2.1.5. Kursun Fiziki Yapısı.....	92

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma Ve Yorum	94
------------------------------	----

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar	99
5.2. Öneriler	102
KAYNAKÇA	106
EKLER	114
EK 1	114
EK-2	117
EK-3	118
EK 4	119
EK-5	120

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
akt	: Aktaran
Hz	: Hazreti
çev	: Çeviren
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SAV	: Sallallâhu aleyhi ve sellem (Allah'ın selamı onun üzerine olsun)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
TV	: Televizyon
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed	: Editör
trc	: Tercüme eden

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. DİB, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması.....	38
Tablo 2. Öğrencilerin yaş ortalamaları	57
Tablo 3. Öğrencilerin daha önce din eğitimi aldıkları yerler	59
Tablo 4. Öğrencilerin daha önce din eğitimi almama sebepleri	60
Tablo 5. Öğrencilerin eğitim durumları.....	63
Tablo 6. Öğrencilerin en çok zorlandıkları dersler.....	65
Tablo 7. Öğrencilerin kişisel hayattaki problemlerinin eğitimlerine olan etkisi.	66
Tablo 8. Öğrencilerin derslere olan ilgileri	69
Tablo 9. Öğrencilerin kişisel ve kursların fiziksel durumlarına ait bulgular.....	73

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK 1. Öğreticilerle Yapılan Anket Çalışması	114
EK 2. Öğrenci Mülakat Soruları.....	117
EK 3. Öğretici Mülakat Soruları	118
EK 4. Osmaniye İl Müftülüğü'nün anket çalışması yazısı.....	119
EK 5. Toprakkale İlçe Müftülüğü'nün anket çalışması izin yazısı	120

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi

İnsan, yaşının ilerlemesiyle beraber, kazandığı tecrübeler sonucunda kendisi ve çevresiyle hesaplaşmaya ve hayatı anlamlandırmaya yönelmektedir. Hemen hemen her toplum ve kültürde insanlar hayat boyu öğrenme, kendilerini geliştirme eğilimindedirler. Kimi zaman kasıtlı kimi zaman kasıtsız gerçekleşen öğrenme durumları, zamanın ilerlemesiyle değişiklik göstermiştir. Kültürel, teknolojik ve sanayi alanındaki ilerlemeler ve insan hayatındaki sürekli değişim yaşam boyu öğrenmenin devam etmesine sebep olmuştur. Yetişkinlerin mesleki hayatlarındaki gelişmeler, iyileşmeler ve bunun sonucunda artan serbest zaman, öğrenme süreci için büyük fırsatları ve imkânları beraberinde getirmiştir (Köylü, 2014: 20-27).

Yetişkinlerin özellikle günlük hayatlarındaki koşturmadan artan bu zamanlarını dini bilgiler öğrenmek için de kullanmak istemeleri yetişkin din eğitimini gündeme getirmiştir. Din eğitimi yaş, cinsiyet, ekonomik durum, meslek ayırt etmeden herkesin hakkıdır. Din eğitimi bireylerin bir ömür boyu karşılaşılabilecekleri her türlü dini problemi araştırır ve bu problemlere çözüm bulmak için uğraşır (Cebeci, 2015b: 28). Çünkü dinde amaç insanların dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmalarını sağlamaktır. Din eğitimi ise kendi kapsamında bu amaca yardım etmeye çalışır (Dodurgalı, 2010: 25).

Hız. Muhammed döneminde din eğitimi faaliyetleri ilk olarak yetişkinlere yönelik başlamıştır. Özellikle son dönemlerde din eğitimi faaliyetlerinin genç ve yetişkinleri ilgilendirdiği daha çok dile getirilmektedir.

Ülkemizde yetişkin din eğitimi, örgün Kur'an öğretimi İmam Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve Kur'an Kurslarında gerçekleştirilmektedir. 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu ile medreseler kapatılmış, imam hatip okulları açılmıştır. 1931 yılında farklı gerekçelerle kapatılan İmam Hatip okulları, 1951 yılında tekrar açılmıştır. İlahiyat Fakülteleri ise 1933 yılında kapatılmış 1949 yılında yeniden açılmıştır. Ancak Kur'an Kursları hiç kapanmadan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak varlığını devam etmiştir (Ayhan, 2014:457). 1930'lu yılların başından itibaren İstanbul'da birkaç hocaya sadece Kur'an-ı Kerim'i okutma ve namaz surelerini ezberletme hususunda onay verilmişken, 1940-1950 öğretim yılında kurs sayısı 127'ye ulaşmıştır. 1950'den sonra

bu sayı artarak devam etmiştir (Öcal, 2008: 408). Günümüzde Kur'an öğretimi Kur'an Kurslarıyla birlikte diğer örgün ve yaygın eğitim kurumlarında devam etmektedir.

2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan araştırmaya göre ülkemizde toplam 16,2 bin adet Kur'an Kursu (<https://www.verikaynagi.com/grafik/kuran-kursu-sayisi/>) (Erişim 23 Mayıs 2017), yaygın din eğitimi kapsamında yaklaşık bir milyon öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin çoğunluğunu yetişkinler oluşturmaktadır (<https://www.diyanehaber.com.tr/makaleler/gecmisten-gunumuze-kur-an-egitimi>) (Erişim 23 Eylül 2018). Yetişkin din eğitiminde büyük önem arz eden bu kurumların, eğitiminin kalitesi ve din eğitimi ihtiyacının giderilmesi hususunda önemi büyüktür.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi hizmetinden, toplumun tüm kesimlerinin etkin ve verimli bir şekilde yararlanabilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda hazırlanan 'İhtiyaç odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı' ile vatandaşların, tercih ettiği gün ve saatlerde, istedikleri öğretim programlarına katılımları amaçlanmaktadır. 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında bazı illerdeki Kur'an Kurslarında pilot olarak uygulanan ihtiyaç odaklı öğretim projesi, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında tüm Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmış, halen de uygulanmaya devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yetişkinlere vaazlar, seminer ve sempozyumlar aracılığıyla din eğitimi gerçekleştirilmektedir. Ancak Kur'an Kurslarındaki ihtiyaç odaklı öğretim programıyla, eğitimlerin saat ve gün olarak önceki programlara göre daha fazla olması, içerisinde vaazlar da dahil pek çok etkinliğin bulunması bu hizmeti daha da ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple Kuran kurslarının eğitim ve öğretim açısından incelenmesi, öğrenci ve öğreticilerin verimlerinin değerlendirilmesi, sorun ve beklentilerinin araştırılması, yetişkin din eğitimi açısından önemlidir (Tosun, 2014: 176).

Bu çalışmada da temel problem, Osmaniye ilinde bulunan Kur'an Kurslarında din eğitimi almak isteyen yetişkin bayanların bu eğitime olan ihtiyaçları, karşılaştıkları problemleri, algı ve beklenti çatışmaları, aldıkları eğitimden memnuniyet durumları ve eğitim süreçleriyle ilgili görüşlerinden hareketle bunların ihtiyaç odaklı Kur'an Kursları öğretim programının uygulamasına etkisinin değerlendirilmesidir.

2. Araştırmada Cevap Aranılan Sorular

Bu araştırmada cevap aranan temel sorular;

- 1- Kur'an Kurslarına katılan yetişkinlerin, uygulanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı' ile ilgili memnuniyet durumları nedir?
- 2- Kur'an Kurslarında uygulanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı', öğretmenlerin ve öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlilikte midir?
- 3- Öğretici ve öğrencilerin programdaki eksik hususlara yönelik önerileri nelerdir?

3. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı; Kur'an Kurslarında yetişkinlere yönelik uygulanan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı'nı yetişkinler açısından değerlendirmektir. Bu çerçevede Kur'an Kursu öğretmenleri ve öğrencilerinin görüşlerinden yararlanılarak yetişkinlere yönelik din eğitimi hizmetleri konusundaki ihtiyaçların, beklentilerin ve problemlerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Alt amaçlarımız ise şu şekilde sıralanabilir:

- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel amaç ve ilkelerini belirlediği 'İhtiyaç Odaklı Eğitim Programı'nın yetişkinlerin ihtiyaçlarına cevap verip vermediği, bilim ve teknolojiye gelişmelere, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine, konu alanındaki değişim ve gelişmelere uygun olup olmadığı gibi konularda öğretmenlerin beklenti ve şikâyetleri vb. hususları incelemek.
- Yetişkin din eğitimine yönelik hazırlanan bu programın niteliğini artırmak üzere kurs faaliyetleri çerçevesinde öğrenci ve öğretmenlerin fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak,
- Kursların fiziksel ve sosyal açıdan durumunu tespit etmek,

4. Araştırmanın Önemi

Din, insanların kişisel ve sosyal yaşantılarında mühim bir yere sahiptir. Kişinin sadece bireysel hayatına bazı kural ve kaideler getirmekle kalmayıp, toplum içindeki hareket ve davranışlarına da bir takım sınırlar çizer. Kimi zaman bu kural ve sınırlar kişilere kanunlardan bile daha çok tesir edebilir (Cebeci, 2015a: 43). Böylece kişiler tüm hayatlarını dini kural ve kaidelere göre şekillendirebilir.

İnsanlar için bu derece önem arz eden dini inanç ve uygulamaların öncelikle genç ve yetişkinlerin ilgisini çektiği son yıllarda daha çok dile getirilmektedir. Zira insan, yaşının ilerlemesiyle beraber kazandığı tecrübeler neticesinde, kendisi ve çevresiyle hesaplaşmaya ve hayatı anlamlandırmaya yönelmektedir. Neredeyse tüm toplumlarda ve kültürlerde yetişkinler hayatları boyunca öğrenmeyi sürdürmektedirler. Özellikle modern sanayi toplumlarındaki gelişmeler öğrenme için büyük fırsat ve imkanları da beraberinde getirmiştir. Bu imkanlar din eğitimcilerinin de ilgisini çekmiştir. Nitekim din eğitimi, bireylerin bir ömür boyu karşılaşılabilecekleri her türlü dini problemi araştırır ve bu problemlere çözüm bulmak için uğraşır (Cebeci 2015b: 28).

Özellikle 1970’li yıllardan sonra başta ABD olmak üzere birçok ülkede yetişkin din eğitiminin çeşitli boyutları (program geliştirme, teori ve felsefesi, yetişkinlerin inanç ve psikolojik gelişmeleri) incelenmiş ve bu alanın gelişmesinde önemli aşamalar kaydedilmiştir. Ancak yetişkin din eğitiminin ülkemizdeki gelişim durumu incelendiğinde bu alana ilginin çok yeni olduğu ve konuyla ilgili çalışmaların çok da yeterli olmadığı söylenebilir (Köylü, 2014: 33). Aslında belirtmek gerekir ki yetişkin din eğitimi, örgün din eğitime nazaran tarihi önceliğe sahiptir. Bütün dinlerde olduğu gibi, İslam’da da eğitim, yetişkin eğitimi olarak başlamış, zaman içerisinde örgün haline dönüşmüştür. Günümüzde yetişkin din eğitimi, okulda din eğitimi alamayan ve bu konuda da istekli olan yetişkinlere yardımcı olmak için gerçekleştirilen planlı, amaçlı bir eğitim olarak tanımlanmaktadır (Tosun 2014: 192-194) .

Araştırmalara göre eğitimin en önemli ilkelerinden biri kişilerin ihtiyaç hissettikleri şeylere karşı güdülenmesi, yönelmesidir. Din ise kişilerin asıl ihtiyaç olarak belirttikleri şeydir. İnsanlar da bu ihtiyaçlarını gidermek için din eğitime yönelmektedirler. Araştırmadaki önem arz eden hususlardan biri de bu yönelmeden din eğitiminde ne kadar faydalandığını ortaya koymaktır. Ancak bu eğitime katılanların aynı özelliklerde olmaması, eğitim seviyelerinin, kültür seviyelerinin, yaşlarının farklılık arz etmesi, yetişkin din eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Araştırma çerçevesinde görüldüğü üzere, yetişkin din eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalarda yetişkin özellikleri ve yetişkin din eğitimi genellikle teorik olarak incelenmiş, işin saha boyutuna çok fazla değinilmemiştir. Ülkemizde yetişkin din eğitimi veren en önemli yerlerden Kur’an Kursları yetişkin din eğitimi açısından yeterince değerlendirilmemiştir (bkz. Kılavuz, 2002). Kur’an Kurslarıyla ilgili yapılan

alışmalar da genellikle bu alanda görevli personelin yeterliliklerini incelemiştir (bkz. Korkmaz, 2012). Öğrenci ve öğreticilerin birlikte değerlendirildiği çalışmalarda ise değerlendirilen öğrencilerin, daha çok çocukluk ve gençlik dönemindeki bireyler olduğu görülmüştür (bkz. Ay, 2005). Kur'an Kursları ve yetişkinlerle ilgili yapılan çalışmalarda da 'ihtiyaç Odaklı Öğretim Programı' değerlendirilmemiştir (bkz. Korkmaz, 2012). Dolayısıyla ülkemizde Kur'an Kurslarına giden yetişkinlerin ihtiyaç ve beklentilerini değerlendiren çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, yetişkin din eğitimi kapsamında, yetişkinlere uygulanan ihtiyaç odaklı öğretim programının, yetişkinlerin belirttikleri sorunlarla incelenip değerlendirilmesi ve karşılaşılan sorunlara çözüm önerilerinin üretilmesiyle, öncelikle din eğitimi alanına katkı sağlayacaktır. Pratikte de yetişkin din eğitimi yapılan Kur'an Kursları ve camilerde eğitimin daha verimli olmasına ve bu hususta Kur'an Kurslarındaki mevcut programın değerlendirilmesine de zemin hazırlayıcı veriler sunacaktır. Bu veriler, DİB tarafından yetişkinlere yönelik verilecek din eğitimi uygulamalarının, planlama ve uygulama aşamalarında yararlı olabilmesi açısından önemlidir.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yetişkin/Yetişkinlik

Yetişkin kimdir, kime yetişkin denir ya da yetişkin olabilmek için hangi özelliklere sahip olmak gerekir? Tarihte pek çok araştırmacı bu sorulara cevap aramış, araştırma ve gözlemlerine dayanarak tanımlar yapmışlardır.

Bu araştırmacılardan Douglas C. Kimmel'e göre yetişkinliğin en anlamlı göstergesi, kişinin kendisini kaç yaşında hissettiğidir. Başka bir deyişle, 'Kendinizi kaç yaşında hissediyorsunuz?' sorusuna verdiği cevaptır (Douglas, 1974: 9). Örneğin bir kişi 16 yaşında kendini bir yetişkin gibi hissedip ona göre davranabilirken, başka bir kişi 35 yaşında olup kanun önünde yetişkin sayılsa da psikolojik veya toplumsal anlamda yetişkin olmayabilir, yani o özellikleri göstermeyebilir.

Yetişkinliği tanımlama problemi, yetişkinin sadece fiziksel açıdan değil, psikolojik özellikleri açısından da dikkate alınması gerektiğinden kaynaklanmaktadır (Kurt, 2008: 3). İşte bu gibi sebeplerle yetişkinliğin tanımının farklı açılardan yapıldığı söylenebilir.

Psiko-sosyal açıdan çocukla yetişkini birbirinden ayıran temel farkın 'bağımlılık' olgusu olduğu belirtilmektedir. Doğduğu andan itibaren bebek, neredeyse tüm ihtiyaçları için annesine (ya da bir başkasına) bağımlıdır. Çocukluk dönemine geçildiğinde de bu ihtiyaç devam eder. 'Yetişkin olmak bu temel bağımlılığın sona ermesi demektir.' (Moran, 1979: 25). Yani bir kişi hayatını devam ettirme hususunda hala başkalarına bağımlılık duyuyorsa, yetişkin olarak kabul edilmemektedir (Köylü, 2014: 50).

Psikolojik açıdan bireyler, hayatlarındaki sorumluluklarını üstlendikleri, kabullendikleri zaman yetişkin sayılırlar. Bu tür yetişkinlik kavramı tedrici olarak gelişir. Kişinin psikolojik olarak kendini yetişkin kabul etmesi büyük ölçüde onun biyolojik ve sosyal gelişimlerini de içermektedir. Örneğin kişi ergenlik döneminde kendisinin üretkenlik özelliğini anladığı zaman yetişkinliğe bir adım atmış demektir. Yine kendi harçlığını çıkarmak için çalışmak suretiyle bir adım daha atmış, sürücü ehliyeti aldığı anda ise bir adım daha atarak tam yetişkinliğe doğru ilerlemiş olduğunu kabul eder. Ama bireye göre kendisini yetişkin kabul etmesindeki en önemli faktör bir

meslek sahibi olup evlenmesi ve ailenin geçimini üstlenebilmesidir (Knowles, 1982: 63-64).

Biyolojik açıdan; insanlar üretken duruma geldiklerinde biyolojik olarak yetişkin sayılırlar. Burada üzerinde durulan husus, onların biyolojik olarak üreme olgunluğuna erişmeleridir. Kişiler yaşadıkları yerin kültüründeki yetişkin rolüne uygun olduklarını düşündükleri zaman ise kendilerini sosyal olarak yetişkin kabul ederler. Mesela kültürümüzdeki sürekli bir meslek sahibi olma, anne-baba olma, oy verme ve askerliğini yapma gibi faaliyetler, bireyin bir yetişkin olduğunu gösteren belirtilerdir (Köylü, 2014: 51).

Yetişkinliğin tanımında dikkate alacağımız temel disiplinlerden biri de hiç şüphesiz hukuktur. Hukukta önemli olan husus bireyin özgür iradesiyle karar verebilmesi, seçim yapabilmesidir. Hukuk, psikoloji ya da din alanındaki gibi insanlar için en iyi en mükemmel olanla ilgilenmez. Kişinin zorlayıcı etkenlerden sıyrılarak kendi hayatı için istediği kararları verme yetisinde olabilmesiyle ilgilenir. Dolayısıyla hukukta, yetişkinliğe karar verme konusunda kronolojik yaş önemlidir (Elias, 1993: 11). Bu yaş genellikle 18 ile 21 yaş arası kabul edilse de bu durum farklı ülke ve kültürlerde değişiklik gösterir. Özellikle kişilerin evlenmelerine resmen izin verilen yaş olarak yetişkinlik yaşı değerlendirilirse bu yaş ABD'nin pek çok eyaleti, İngiltere ve Almanya'da 18, Çin'de erkekler 22 kadınlar 20, Afganistan'da erkekler 18 kadınlar 16, Avusturya'da 16 gibi farklı yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Ülkemize baktığımızda bu yaş 18 kabul edilip ailenin izniyle 16'ya düşebilmektedir (<https://www.blogarti.com/ulkelere-gore-resmi-evlenme-yaslari.html> Erişim 1 Ekim 2018).

Yetişkinlik kavramına dini açıdan bakılacak olursa yetişkin kelimesi yerine farklı kelimelerin de kullanıldığı görülmektedir. 'Olgun, erdemli, reşit' bunlardan bazılarıdır. Bütün büyük din ve kültürler olgun, erdemli kişilerin özelliklerinden bahsetmiş ve onların dini inançlarını uygulamadaki hassasiyetlerini dile getirmiştir. Mesela Yahudi geleneği, manevi olgunluğun özelliğini kişinin Tanrı ve diğer insanlarla olan ilişkisine bağlar (Köylü, 2014: 52). Hristiyan düşünce yapısında da Yahudilikteki gibi yetişkinlik insanın Tanrı ve diğer insanlarla olan ilişkisine göre belirlenir. Hristiyan kutsal kitaplarında da olgun kişinin özellikleri, Tanrı'ya inanan, adaletli, iyilik yapmayı ve insanları seven, alçak gönüllü, insanlara karşı bağışlayıcı, hukuki kurallara uyan olarak belirtilmiştir (Elias, 1993: 18-19).

İslam dini de olgun kişiyi kendisinde tüm güzel haslet, davranış ve vasıfları barındıran kişi olarak belirtip, yetişkinlik kavramını daha çok hukuki anlamda ele almıştır. Bu duruma göre İslam Hukuku'nda yetişkinlik ifadesi 'ehliyet' olarak belirtilmiştir. Nitekim 'ehliyet'; kişinin dinî-hukukî hükümlere muhatap olabilecek düzeyde olması anlamında fıkıh terimi olarak kullanılır. İslam hukukunda ehliyet kavramı, kişinin hak ve borçlarının sabit olması, dini, hukuki, toplumsal ve cezai sorumluluk taşıyabilmesi gibi farklı kademelerdeki hak ve yükümlülükleri kapsar (Bardakoğlu, 1994: 533-539). Yani İslam'a göre yetişkin; aklen, hukuken, ahlaken ve biyolojik olarak olgunluğa erişmiş, dini müeyyideleri yerine getirme hususunda sorumlu, ekonomik, ticari işlemleri gerçekleştirebilme yetkisine sahip olan kişidir denilebilir.

Yetişkinlik terimi tanımlarından anlaşılacağı üzere yetişkinlik, bir süreci çağrıştırmaktadır. Bu süreçte yetişkinin bir takım niteliklere sahip olması beklenir. Akıllı, sorumluluk sahibi, aile ve grup içerisinde olabilme, normal ve rasyonel olma bu niteliklerdendir (Wilson, 1995: 30).

Bütün bu tanımlardan sonra meseleye eğitim açısından baktığımızda, Knowles'ın da belirttiği gibi, kimlerin yetişkin olduğuna karar verebilmek için aşağıdaki iki temel sorunun tartışılması tavsiye edilebilir (Köylü, 2014: 53):

- 1- Kim yetişkin olarak veya yetişkin gibi davranıyor, kim yetişkin rollerini yerine getiriyor (sosyal tanım)?
- 2- Kimin kişisel düşüncesi bir yetişkinin düşüncesidir (psikolojik tanım)?

Sosyal tanıma göre kişi, toplumun kendisinden beklediği rolleri (işçi, eş, anne-baba, sorumlu vatandaş, askerlik vs.) yerine getirdiği zaman yetişkin olarak kabul edilirken, psikolojik tanımda, kendi yaşamındaki sorumlulukları üstlenebildiğinde yetişkin olarak kabul edilebilir (Knowles, 1980: 24). Yani yetişkinlik, insanın kendi ayakları üzerinde durabildiği, kendine yetebildiği, problemlerine çözümler üretebildiği, hayatı daha anlamlı yaşayabildiği zamandır denilebilir.

1.2. Yetişkinlik Dönemi ve Özellikleri

Yetişkinlik dönemi dediğimizde neyi anlamalıyız ya da bu dönem hangi yaşları kapsar? Bu soruya cevap verebilmek için öncelikle çocukluk döneminin XVII.-XVIII. yüzyıla kadar hayatın ayrı bir bölümü olarak tasvir edilmediği bilinmelidir. Çünkü çocukluk ve ergenliğin keşfedildiği XIX. yüzyılın son yarısına kadar çocuklar; yetişkinlerin bir minyatürü, yetişkinde çocuğun büyümüş ve yetişmiş olarak görülmekteydi. Çocukluk ve ergenlik döneminin keşfedilmesi, yetişkinliğin ayrı bir dönem olarak değerlendirilebileceğini ortaya çıkarmıştır. (McKenzie, Harton 2002: 29).

Yetişkinlik döneminin hangi yaşları kapsadığı, çocukluk dönemleri gibi net bir şekilde belirtilememektedir. Yani yetişkinlik döneminin başlama zamanı var mıdır? Yetişkinlik yaşla mı, kişilerin aldıkları sorumluluklarla mı, yoksa biyolojik olgunluğa erişmesiyle mi başlar? Kişi iş sahibi olduğunda mı, çocuk sahibi olduğunda mı yetişkin kabul edilir, gibi pek çok soru sorulabilir. Bazıları yetişkinliğin, kişinin evlenip kendi ailesini kurmasıyla başladığını söylerken bazıları da yetişkinliğin kişinin belirli bir yaşa gelmesiyle olduğunu belirtir (Köylü, 2014: 48).

Yetişkinliğin kendi içerisinde bazı evreleri olduğu kabul edilmektedir. Net bir şekilde sınırlarını çizmek zordur ancak tahmini bir sıralama yapılabilir. Yetişkinliğin içindeki bu evrelerden ilki, ‘genç yetişkinlik’ denilen bölümdür. Genç yetişkinlik, yaşamın evreleri açısından belki de en az dikkat çekmiş olandır. Ergenlik ve yetişkinlik arasında, ‘kendi halinde’ bir geçiş evresi gibidir. Aşağı yukarı, genç yetişkinlik yaşı 27-28 sayılabilirse de bu dönemin hangi yaşları kapsadığı konusunda tam bir anlaşmanın olduğu söylenemez. Bu farklılık, değişik sosyo-ekonomik sınıfların, ulusların, kültürlerin şartları, tarihi olaylar, kişilik farklılıkları gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bunun için yetişkinlik evrelerini yaş olarak kesin bir şekilde belirlemek çok zordur (Kurt, 2008: 6).

Genç yetişkinlik döneminde, ergenliktekinden farklı olarak, zamanın sınırsızlığı hissi kaybolur. Ergenlik döneminde duyulan ‘gençliğinin kıymetini bil’ lafı anlam kazanır. Bu dönemdeki ‘kendine yönelik farkına varmanın artışı, yeterli biyo-psiko-sosyal destek olmadığında (veya kişi bunu talep etmediğinde) daha keskin bir yıkıcılığa dönüşebilir (Kurt, 2008: 7).

Son zamanlarda gençler yetişkinlere nazaran daha çok eğitim almaya başlamış ve bunun neticesinde daha üst pozisyonlarda, mesleklerde yer edinmişlerdir. Bu durum yaşlılarla gençler arasında entelektüel bir farklılığın oluşmasına, yaşlıların gençler

üzerinde ki etkisinde düşüşe sebep olmuştur denebilir (Hooyman, Kiyak, 1991: 65-66). Nitekim gerek medyada gerekse gerçek hayatta kendisi okuyamamış anne babanın her türlü imkanı zorlayarak çocuğunu okutması ve genç yetişkinlik dönemlerinde de bu çocukların kendilerini ailelerinden daha entelektüel, daha bilgili görerek, üstün olduklarını düşünmeleri şeklindeki örneklerle karşılaşılmaktadır.

Orta yetişkinlik döneminin sınırları konusunda da tartışmalar bulunmaktadır. Zira evrensel olarak orta yaşın başlangıç ve bitiş noktalarını kesin sınırlarla tayin etmek oldukça güçtür. Bunun nedeni, bu dönemi, tek bir dönem olarak değil, farklı özellikleri olan farklı dönemler olarak algılamalarıdır. Bu durum da orta yaşın tarifiyle ilgili farklı fikirlerin oluşmasına sebep olmuştur. Levinson (1978) bu dönemi 40-60 yaşlar arasında gösterirken, Havighurst (1965) 30 ile 55 yaşlar arası olarak tarif etmiştir. Yaşlar arasında görülen bu farklılıklar net bir ayrımın yapılamadığını göstermektedir.

Orta yetişkinlik döneminde çoğu kişi, iş ve hayat tarzında bazı değişikliklere gider. İlk yetişkinlik dönemi güçlülük, hızlılık, dayanma gücü ve üretim gibi özelliklerle kendini gösterirken; orta yetişkinlik döneminde daha mantıklı hareket etme, geniş bir kavrama gücü, sevgi ve merhamet noktasında bile akla duygudan daha fazla rol verme gözlemlenmektedir. Bu dönemlerinde topluma en fazla sanatçılar, bilim adamları, politikacılar katkıda bulunur denilebilir (Levinson, 1978: 25).

Orta yetişkinlik bireyin sosyal ve kişisel girişimini genişlettiği, sorumluluğunu artırdığı, mesleki tatminini ve fiziki gelişimini kontrol ettiği bir dönemdir. Orta yaş dönemine girildiğinde sağlık daha çok önem arz eden bir husus olmaya başlar. Bu dönemdeki insanlar gelişimlerinin en üst noktasına ulaşmış kişilerdir. Ancak psikologlar yetişkinlik dönemlerinden çok çocukluk dönemleri hakkında daha emindirler (Kurt, 2008: 8). Bu durum da yetişkinlerle alakalı çalışmaların hala yeterli düzeyde olmadığını gözler önüne sermektedir.

Erikson (1980: 103)'a göre, orta yetişkinlik döneminde olan bir kişi geçmiş dönemlerini başarılı bir şekilde geçirmişse bu dönemde de üretken ve verimli olur. Çocuklarıyla neslini devam ettirmek yetişkin için önemlidir. Kişi sosyal hayatta insanlara faydalı olduğu, sonraki kuşaklara rehberlik edebildiği sürece üretkendir. Eğer bireyler bu üretkenliği gösteremiyorsa işe yaramama fikrine kapılabilirler ve bu durum onları mutsuz eder. Bu mutsuzluk onlara orta yaş dönemi krizini yaşatabilir. Erikson bu krizin, ancak diğerkâmlık dediğimiz başkalarını önemseme sevmeye ve koruma hislerinin gelişmesiyle atlatılabileceğini söyler. Ayrıca kişinin Tanrıyla olan ilişkisi, yardımsever bir hayat yaşaması onu üretken bir insana dönüştürür.

Kişinin kendini gerçekleştirme çabaları, orta yetişkinlik döneminde sonuç verir. Çünkü bireyler çocukluk ve gençlik dönemlerinde daha çok fiziki ihtiyaçlarını karşılamak için çabalarlar ve bu ihtiyaçlarını karşılamadan bir sonraki aşamaya geçemezler. Bu sebeple orta yaş döneminde bu ihtiyaçları karşılanmış olan birey, kendisi için bir şeyler yapma yoluna girer (Maslow, 1964: 64).

Son yetişkinlik dönemine gelindiğinde; Moran (1979: 20), ‘Çocuklar büyüyebilir, kadınlar daha fazla haklara sahip olabilir, mahkûmlar ıslah edilebilir, ancak yaşlıları tekrar gençleştirmek mümkün değildir,’ diyerek yaşlılığın kaçınılmaz bir son olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Yaşlanma dönemine gelindiğinde bilişsel gelişim açısından güç yitimi söz konusu olsa bile, öğrenmenin devam ettiği görülmektedir. Yaşlılıkta önemli olan ‘ilgi’ dir (Yılmaz, 2013: 243).

Son yetişkinlik dönemi kendi içerisinde ilk yaşlılık ve ileri yaşlılık dönemi olmak üzere ikiye ayrılır: İlk yaşlılık dönemi, yaklaşık 55 ile 75 aralığındaki yaşlardır. İleri yaşlılık ise 75 ve daha sonrası yılları kapsayan bir dönemdir (Kılavuz, 2005: 63). Aslında şu hususu da belirtmek gerekir ki yaygın kanaatin aksine yaşlılık dönemi 40 yaşından ya da 60 yaşından sonra değil, doğum anından itibaren başlar. Ancak ilk dönemdeki bu değişiklikler yaşlılık olarak değil, gelişme veya olgunlaşma olarak kabul edilir. Çünkü birey hem fiziki hem de sosyal açıdan doğum anından itibaren gelişmesini devam ettirmektedir. Yani yaşlılık yaşam boyunca gelişme ve olgunlaşmayı takip eden, fizyolojik ve ruhsal değişimlerin gözlemlendiği bir dönemdir (Pekcan, 2000:51).

Son yıllarda yapılan gelişim psikolojisi çalışmaları, bu dönemlere bir de ‘beliren yetişkinlik (emerging adulthood)’ adı verilen ve ergenlikten sonra gelen yeni bir dönemi eklemektedir. Amerikalı gelişim psikoloğu Arnett (2000: 469) tarafından özellikle son yarım yüzyılda evlenme ve çocuk sahibi olma yaşındaki yükselişe bağlı olarak yeni bir dönemin oluştuğunu iddia eder. ileri sürülen beliren yetişkinlik, özellikle son yarım yüzyılda evlenme ve çocuk sahibi olma yaşındaki yükselişe bağlı olarak oluşan yeni bir yaşam dönemi iddiasıdır. Arnett, konuyla ilgili yazısında, ergenliğin sonlarından yirmili yaşlara kadar yeni bir gelişim teorisi önerdiğini, yetişkinliğin ortaya çıktığı bu dönemin ne ergenlik ne de genç yetişkinlik olduğunu, teorik ve ampirik olarak her ikisinden de farklı olduğunu savunmaktadır.

Arnett (2004)’e göre beliren yetişkinlik döneminin beş temel özelliği bulunmaktadır:

- 1- Bu dönem kimlik arayışının olduğu dönemdir.
- 2- İstikrarsızlık yani değişkenliğin yaşandığı dönem
- 3- ‘Kendine odaklanma’, bireyin kendini tanımaya yöneldiği, kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştığı dönem.
- 4- Bireyin kendini ne tam olarak yetişkin ne de ergen gördüğü dönem,
- 5- Bireylerin gelecekle ilgili yaşamlarını değiştirebilecek fırsatlar ve olanaklara sahip oldukları bir dönem.

Yetişkinlerin diğer özelliklerinde olduğu gibi bedeni ya da fizyolojik özelliklerindeki değişimler ve farklılıklar da yetişkinlik dönemleri içerisinde değerlendirilebilir. Öncelikle yetişkinlerin fiziki gelişimini etkileyen faktörlerin başında, geçirdiği ‘biyolojik değişiklikler’ gelir. Bunlar boy ve vücuttaki diğer organlar arasındaki oran, dokular ve hormonlardaki değişiklikler, duyu organlarında başlayan gerilemeler ve vücudun hastalıklara karşı daha fazla duyarlılık göstermesi gibi durumlardır. Fiziki gelişim genç yetişkinlik döneminde doruktadır. 25-50 yaş arasındaki fiziki-biyolojik gerileme çok yavaştır ve derece derece ortaya çıkar. Yetişkinler en yüksek boya 21 yaşlarında, gücünün en üst düzeyine 25-30 yaşlarında ulaşırlar. Güçlerinin % 10’unu 30-60 yaşlarında kaybederler (Kurt, 2008: 34).

Yetişkin bir bireyin organizması, çocuk ve gençlere göre belli bir düzene girmiştir. Yetişkinin mizaç ve karakter özellikleri belirlenmiş, kendine özgü bir alışkanlık ve anlayış geliştirmiştir. Yetişkinde beklenmedik ani hareketler azalır, jest, mimik ve gülüşler ayarlanır.

Ayrıca olayları kavrama, anlamlandırma ve idrak edebilmede daha üst düzeye ulaşmıştır. Yetişkinlerde olması beklenen sosyal olgunluk da kişilerde farklılık gösterebilir. Sosyal olgunluk ve sosyal ilişkiler, sosyal gelişim özellikleri içinde yer alır. Sosyal olgunluk, her yaş basamağına göre, genel olarak insanın ulaşması gereken sosyal seviyesini gösterir. Birey yaşına göre sosyal gelişimden daha ileri veya geri seviyede olabilir. Bireyin sosyal yaşı, takvim yaşından geride ise daha sosyal olgunluğa erişmemiş demektir. Olgunlaşmamış bir yetişkinin özellikleri olarak da karakter zayıflığı, toplumdan kaçınma, isyankarlık, işbirliğine yanaşmamak, huysuzluk, evi terk etme, sıkça meslek değiştirme ve benzeri özellikler işaret edilmektedir (Kurt, 2008: 43,44).

Araştırmalar göstermektedir ki hayatımızın büyük bir bölümünü oluşturan yetişkinlik dönemini, kendine özel fiziksel, sosyal, psikolojik ve dini gelişim

özellikleriyle tanıyabilmek etkili bir din eğitimi gerçekleştirebilmek için önem arz etmektedir (Bayraklı, 1997: 89, 271). Ayrıca bu özelliklerin bilinmesi yetişkin dönemi öğrenmesi hususunda bizlere katkı sağlayacaktır.

1.3. Yetişkin Eğitimi

Yetişkin eğitiminin insanlık tarihi ile başladığı düşünülür. İnsanoğlu hayat boyu öğrenmeye devam etmektedir. Bu öğrenme süreci, çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde farklılık göstermektedir. Çocukluk dönemindeki uygulanan yöntemlerin yetişkinlikteki ihtiyaçları karşılayamaması, yetişkin eğitimi kavramını akla getirmiştir. Nitekim çocuk eğitimi için ‘pedagoji’ kavramı kullanılırken, yetişkin eğitimi olarak ‘andragoji’ (Knowless, 1993: 96) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Linderman bu kavramın tanımını ilk olarak yapan kişidir (Reischmann, 2004) .

Yetişkinlikle ilgili 1920’lerde yapılan ilk sistemli araştırmalar neticesinde, yetişkinlerle çocukların ilgi, beceri, alış kapasiteleri ve kabiliyetlerinde farklılıklar olduğunu ortaya konuldu. Bu husus, onlara verilen eğitimin çocuklarla aynı olmaması gerektiği düşüncesini doğurdu. 1940’larda gelişme aşamasına geçen çalışmalarla, yetişkinlerin öğrenmeleriyle ilgili ortaya çıkarılan kavram, görüş ve araştırmalara ait sonuçlar, Harry Overstreet tarafından Olgun Akıl adıyla 1949’da kitaplaştırıldı. Ancak andragoji teorisinin 1968 yılında Malcolm Knowles öncülüğünde geliştirildiği ve bunun da yetişkinlerin daha iyi öğrenmelerini sağlayacak öğrenme süreçlerini beraberinde getirdiği söylenebilir (Cebeci, 2014: 1).

Knowles (1980: 45), çocuk eğitimi olan pedagoji ve yetişkin eğitimi olarak tanımlanan andragojiyi dört farklı açıdan (öğrenci, öğrencilerin geçmiş deneyimleri, öğrenmeye hazır bulunma, öğrenme metoduna uyum sağlama) karşılaştırmış ve şu sonuçlara varmıştır. Kişi olgunlaştıkça;

- 1- Başkasına bağlı olmaktan uzaklaşır, kendi ayakları üzerinde duran bir insan olmaya başlar.
- 2- Zamanla edindiği tecrübeler, öğrenme sürecinde kendine kaynaklık teşkil eder.
- 3- Öğrenmeye hazır olur ve bu durum onu hızla sosyal rollerindeki gelişimsel görevlerine yönlendirir.

- 4- Yapmak istediği şeyleri artık ertelemez, hemen gerçekleştirmek ister. Bununla beraber öğrenmeye yönelim konu merkezlilikten sorun merkezli olma yönünde değişir.

Türkiye’de ‘andragoji’ kavramının kullanımını yaygınlaştıran kişi, Knowles’in *The Adult Learner: A Neglected Species* (1973) isimli eserini Yetişkin Öğrenenler: Göz Ardı Edilen Bir Kesim (1996) ismiyle çeviren Serap Ayhan’dır. Bu çalışmadan sonra ‘andragoji’ ile ilgili araştırmalar yaygınlık kazanmıştır. Ancak halen ülkemizde ‘andragoji’ kavramıyla ilgili akademik bir kurum mevcut değildir (Akın, 2014: 289).

Geçmişte insanların günümüzle kıyaslandığında daha az değişimle karşılaştığı söylenebilir. Çünkü bilim ve teknolojiye meydana gelen ilerlemeler, değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu duruma adapte olabilmek içinde sürekli öğrenme ve yetenekleri geliştirme gereği duyulmuştur. Toplum içinde üstlendikleri pek çok rol ve görev gereği yetişkinler, hayat boyu öğrenme ihtiyacında olmuşlardır.

Alt sosyoekonomik düzeydeki bireyler, kişisel ve sosyal hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunlarla baş edebilmek ve bu sorunları çözebilmek; üst düzeydeki bireyler de kendi bulundukları pozisyonları gereği karşılaştıkları veya karşılaşacakları sorunları çözebilmek adına eğitim almak isterler (Vogel, 1984: 42). İşte bu ihtiyaç neticesinde ortaya çıkan yetişkin eğitimi, yetişkin olarak düşünülen kişilerin yeteneklerini geliştirme, bilgilerini artırma gibi hedeflere sahiptir (Bolton C, 1990). Ayrıca yetişkinlerin teknik veya mesleki yeterliliklerini iyileştirmelerini sağlayan tutum ve davranışlar geliştirme, kişisel, toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmelerine katkı sağlama da yetişkin eğitiminin en önemli hedefleri arasındadır (Yazar, 2012: 22).

Özellikle yetişkinlik dönemi içerisinde belirtilen ilk yaşlılık döneminde yapılan eğitim, kişilerin sonraki dönemlerinde, hayatlarına daha başarılı bir şekilde uyum sağlamaları için planlama yapmada yardımcı olacaktır. Eğitim, insanlarla ilişkileri azalan bu bireylere yeni bilgiler kazandırarak, etkinliklerde yer alma yeteneği verecek ve yaşlıların insan ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde devam ettirmelerine fırsat verecektir. Bunlara ek olarak eğitim, bu etkinliklerle yaşlıların boş zamanlarını doldurma fırsatı sağlayacaktır. İleri yaşlılık dönemi eğitiminde ise bireylerin topluma yardımcı olma duygusunun devamlılığı sağlanarak, onların bu ihtiyaçları temin edilecektir. Pek çok yaşlı için eğitim, her yaş grubu insanla ilişkide bulunma, toplumsal etkinliklerle ilgilenme fırsatı sağlayacaktır. Ayrıca yaşlılıkta öğrenme, zihinsel ve fizyolojik gelişme için canlılık verecektir (Kılavuz, 2005: 63).

Eğitim, yaşlıların hoş vakit geçirmelerine, insanlarla kurdukları sosyal hayatlarını devam ettirmelerine, toplumda anlamlı bir role sahip olmalarına, yeteneklerini ve ufuklarını geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Böylece yaşlılar sadece hayatlarını kontrolde daha çok güç elde etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumda değişim de meydana getirebilirler (Harris-Cole, 1980: 63). Dolayısıyla yetişkin eğitimi, yetişkinin gelişimi, uyumu, sosyalleşmesi ile de ilgilidir. Kant, ‘İnsanı insan yapan eğitimidir’ der. Eğitim sayesinde birey sosyalleşir ve topluma uyumlu hale gelir (Harris-Cole, 1980: 307).

Yetişkin eğitimi, felsefeyle de ilişkilidir (Yazar, 2012: 23). Özellikle bu eğitim çalışmalarında yetişkinlerin düşünce, inanç ve tutumlarında orta yolu bulabilmek ve eğitimdeki etkinlikleri belirlemek için felsefi yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur (Okçabol, 2006: 39). Bu çerçevede Paul Bergevin (1967) akt. Güneş, 1996: 26), yetişkin eğitiminin amaçlarını şu şekilde belirtmiştir:

- Yetişkinlerin hayattan zevk almalarını sağlamak,
- Yaşamı anlamlı hale getirmek için yetişkinlere yardımcı olmak,
- Diğer insanlarla ilişkiler kurarak sosyalleşmelerini sağlamak, yeteneklerinin farkına vardırarak,
- Yaşamın her anında eğitimin önemini kavratmak ve bu hususta onlara yardımcı olmak,
- Yetişkinlerin kişisel, kültürel, dini ve sosyal olgunluklarını, ayrıca mesleklerini, politik görüşlerini geliştirebilmelerine yardım edecek imkan ve şartları hazırlamak,
- Kendi düzeylerine uygun eğitim imkânları sunmaktır.

Yetişkin eğitim sistemindeki nitelik ve yeterlilik çağdaş kalabilmenin anahtarıdır (Miser, 2002: 56). İlk zamanlarda daha çok toplumun yoksul kesimlerine din eğitimi vermek amacıyla başlayan yetişkin eğitimi, daha sonra üst düzeydeki gruplara da yönelmiş, günümüzde ise herkese hitap eder hale gelmiştir (Bilir, 2013: 29).

Yetişkin eğitim programlarına katılanların durumları örgün eğitimdekilerden çok farklıdır. Bu gruba giren insanların psikolojik özellikleri dikkate alınırken, özelliklerine uygun problemler de dikkate alınmalıdır. Çünkü yetişkin, bir eğitim alırken; eğer bir meslekte ise mesleği, işi, değilse nerede ve nasıl bir iş bulabileceği vb. problemler üzerine odaklanır. Yetişkinlerde ruh sağlığı, bedeni, zihni gelişim ve çevre etkilerine

bağlıdır. Bu da çocukluk yıllarında kazanılır. Bedeni gelişme bozukluğu, zihin hayatında da gerilemelere sebep olabilir. Bunlar yetişkinin psikolojik yapısını etkileyebilir. Bu bakımdan yetişkin eğitimi ile uğraşanların karşılıklı anlayış, sevgi ve saygıya azami ölçüde önem vermeleri ve huzurlu bir ortam oluşturmaları gereklidir (Kurt, 2008: 54).

Yetişkinlerin eğitim almaktaki amaçları farklılık göstermektedir. Genellikle genç yetişkinlerin amacı daha çok para, daha iyi bir iş iken yaş yükseldikçe amacın değiştiği görülmektedir. Mesela toplumsal ilişkiler kurabilme, hala topluma faydalı olduğunu gösterebilme, farklı şeyler öğrenebilme, günlük hayatın rutin işlerinden uzaklaşma, bu amaçlar arasında sayılabilir (Komşu, 2013: 289)

Amaçlarına ulaşabilmek adına eğitim almak isteyen yetişkin eğitiminin, bir plan dahilinde yapılması ve düzenli olması büyük önem arz eder. Bu da ancak eğitim alan ve veren kişilerin istekli olmalarıyla gerçekleşir. Bu bilinçle eğitim alan ve veren kişiler karşılıklı amaçlarına daha rahat ulaşabilirler. Duman (2000: 43-45), yetişkin eğitiminde üç temel amaçtan bahseder:

- Toplumun gereksinim duyduğu bilgi, görgü, beceri ve yeterlik düzeyine sahip bir yetişkinler toplumu oluşturmak,
- Yetişkinlerin, yaşadıkları mevcut toplumun sorunlarına duyarlı ve bu sorunlara çözüm üretebilen bir düzeye gelebilmelerini sağlamak,
- Yetişkinlerin öz güvenlerini artırarak kendileriyle ilgili farkındalık sağlamak.

Tüm bu gelişmeler ışığında önemi günden güne artan yetişkin eğitimi, insanların mevcut ihtiyaçlarına ve problemlerine cevap vermeye çalışan, katılanların yaşı, öğrenim düzeyi gibi özelliklerini dikkate alan, hayatın birbirinden farklı pek çok alanını öğretim alanı olarak kullanabilen planlı bir eğitim biçimi olarak bilinmektedir.

1.3.1. Yetişkinlik Dönemi Öğrenme Özellikleri

Yetişkin, davranışlarının tamamını neredeyse öğrenme yoluyla kazanmıştır. İnsan öğrenme yoluyla içinde bulunduğu topluma uyum sağlamak ister. Toplumsallaşma diyebileceğimiz bu olayla birey kendini hem psikolojik hem de sosyal olarak gerçekleştirme sürecine girer. Bu istek insanın kendi içinde var olan doğal bir taleptir. Sosyal bir varlık olan insanın topluma uyum sağlayabilmesi, mutlu olarak

yaşayabilmesi için iki ana süreçten geçmesi gerekir. Bunlar, öğrenme ve olgunlaşma süreçleridir (Kurt, 2008: 132).

‘Öğrenme’, eğitimciler tarafında farklı şekillerde tanımlanabilen bir kavramdır. Bunun sebebi ise pek çok faaliyetin ‘öğrenme’ olarak kabul edilmesidir. Mesela yemek yapmayı, araba kullanmayı, satranç oynamayı öğrenmek gibi pek çok eylem, öğrenme kavramı ile değerlendirilir. Bazı eylemler de vardır ki daha soyut kaldıkları için ‘öğrenme’ olarak isimlendirilmesi zorlaşır. Davranış değişikliği oluşması, olaylara karşı oluşan tercih, tavır ve idealler gibi... Ama görülmektedir ki bu gibi davranışların oluşması da öğrenme sonucu gerçekleşmektedir (Gültekin, 2007: 6).

Öğrenme süreci dendiğinde, öğrenmenin deneyimsel boyutu anlaşılmaktadır. Oluşturmacılık yaklaşımı ve yetişkin eğitimi bu noktada benzerlik göstermektedirler. Oluşturmacılık (constructivism), bir bilgi teorisidir. Bu teoriye göre bilgi, algılayan birey açısından pasif olarak değil, aktif bir biçimde yapılandırılır (Glassersfeld, 1989: 114). Bu yaklaşımda öğrenciye kendi öğrenme sürecinde daha fazla seçim ve özgürlük hakkı tanınır. Öğrenci bu süreçte aktifken; öğretmen sadece kolaylaştırıcı roledir. Bu yaklaşımda üzerinde durulması gereken husus; öğrenmenin gerçek hayata yakınlığı ve özgün olması gerekliliğidir. Yetişkin öğrenciler de öğrenmenin kendi kişisel, sosyal veya iş hayatlarındaki tecrübeleriyle bağlantılı olmasını isterler (Huang, 2002: 33-34).

Verner, yetişkinlerin pek çok sorumluluğu olduğundan bahseder. Bir iş, eş, aile sahibi olmak, iyi bir vatandaş olmak gibi... Ancak bu sorumluluklarını yerine getirebilecek düzeye gelebilmeleri için yetişkinlerin daha önceden hazırlık yapmaya yeterli vakitleri yoktur. Çünkü yetişkinlik dönemi öncesinde de sahip oldukları ve üstesinden gelmeleri gereken sorumlulukları vardır. Bu sebeple bu rolleri yerine getirmek için gösterdikleri öğrenme başarısı ve isteği, dönemleri gereği sahip oldukları temel üretici role göre ikinci önceliklidir. Yetişkin kişiyi, yetişkinlik dönemi öncesi kişilerden ayıran özellik de bu öğrenme isteğinin ikinci plana atılması durumudur (Lowe, 1985).

Toplumlarda zaman zaman yetişkinlik düzeylerindeki kişilerin özellikle de yaşlıların öğrenemeyeceğine dair yanlış kanaatler vardır (Duman, 2000: 43-45). Bu kanaatlerden ilki, insan tabiatının değişmeyeceği ve değiştirilemeyeceği kanaatidir. Aslında bu kanaat insanlarda her zaman var olmuş bir ön yargıdır. Batıda, ‘Yaşlı köpeğe yeni hüneler öğretemezsin’ derler. Bu sözle, insanın yaşlandıkça yeni şeyler öğrenemeyeceği, zihnen ve zekâ olarak gittikçe gerileyeceği fikri ortaya konulmuştur. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar son zamanlara kadar yaşın kendi başına öğrenme

konusunda bir engel olmadığını göstermiştir. Nitekim Avrupa Birliği de eğitim politikası olarak yaşam boyu öğrenmeyi kabul etmiştir. Yaşam boyu öğrenme kişinin hayatı boyunca sahip olması gereken, yaşamını kolaylaştıracak olan bilgi, birikim ve tecrübeleri edinmesidir. Bu eğitim için örgün eğitim kullanıldığı gibi okul yaşında olmayan yetişkinlere de yaygın eğitim verilmelidir (Andresen, Cohen, 1995).

Batıda yaygın olan diğer bir kanaat ise yetişkinlerin zeka yaşı ile ilgilidir. Bu anlayışa göre bir yetişkinin zeka yaşı ortalama 12'dir. Kidd'in belirttiğine göre, I. Dünya savaşı sırasında Amerika'da askerlere uygulanan bir zeka testi, daha doğrusu bu test sonuçlarındaki verilerin yanlış yorumlanması, bu anlayışın çıkmasına sebep olmuştur (Köylü, 2014: 168). Çünkü teste muhatap olan askerlerin çoğunluğu birkaç yıllık eğitime sahip olan kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla yapılan testte askerler ortalama 12-14 yaş aralığındaki çocukların alabilecekleri puanları almışlardır. Test sonuçlarında bu durum dikkate alınmadan değerlendirme yapıldığı için o günden itibaren toplumda 'yetişkinlerin yaşı 12'dir' şeklinde anlayış ortaya çıkmıştır. Ayrıca 1885 yılından itibaren eğitimci ve psikologların yaptıkları araştırmalarda temel olarak ilk çocukluk yıllarını dikkate alıp, yetişkinlere çok fazla önem vermemeleri, yetişkinlik döneminin zeka yaşı ile ilgili varsayımın çok da isabetli olmadığını göstermektedir (Köylü, 2014: 169).

Yetişkin zekası ile ilgili ilk kapsamlı çalışma, Edward L. Thorndike tarafından 1928 yılında yapılmıştır. Thorndike çalışmalarının ilk zamanlarında, insanın öğrenme kapasitesinin 25 yaşından itibaren her sene % 1 oranında düştüğünü belirtirken sonraki dönemlerde bu düşüşün zeka gücü değil, öğrenme hızıyla ilgili olduğunu söylemiştir (Thorndike, Bregman, Tilton ve Woodyard, 1928).

Thorndike, (1928: 177-178), yetişkinlerin öğrenme durumlarında, yaşlarıyla ilgili bir sıkıntı çekmemeleri gerektiğini belirtirken, bu hususta yaşanan başarısızlığın çok küçük bir oranının yaşla alakalı olduğunu söyler. Dolayısıyla kişiler yetişkinlikte de gençlik dönemlerinde olduğu gibi aynı şekilde öğrenebilirler. O, yaştan sadece öğrenmede en uygun zamanı belirtirken bahsetmiş ve bu yaşların da 20-25 yaş arasında olduğunu belirtmiştir.

Öğrenme ve zekanın birbirleriyle ilişkili olduğunu savunan bir görüşe göre; zeka, öğrenmenin sonucudur. Dolayısıyla kişi öğrendikçe zekası artar, yani zeka doğumla başlayıp yaş ilerledikçe artan bir kavramdır. Mevcut zeka testleri bunu doğrulayamıyorsa bu durum testlerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Başka bir görüşe göre ise zeka, en fazla 20 yaşına kadar gelişir ve sonrasında bir gelişme olmaz.

Bundan sonra kişi artık hayatının sonuna kadar aynı zeka seviyesinde kalır (Cross, 1981: 157).

Neticede zeka ile ilgili yapılan pek çok araştırma ve inceleme göstermektedir ki insan beyni bütün etkenlerle birlikte düşünöldüğünde pek çok tesir altında kalmakta ancak fonksiyonunu aynı güç ve seviyede sürdürememektedir (Köylü, 2014: 172).

Tüm bunlarla birlikte yetişkinin öğrenme gücü ve hızının fizyolojik faktörlerden etkilendiğı belirtilebilir. Yetişkinler sosyal hayatta iletişim ve etkileşim kurarken duysal yeteneklerine daha çok ağırlık verirler. Görme, dokunma, koklama gibi duyuları iletişim kurma başarılarını etkiler. Dolayısıyla yaş ilerledikçe duyularında meydana gelen azalma, kayıp, kişisel ve sosyal hayatlarındaki etkileşimi de azaltmaktadır (Kurt, 2008: 35). Maslow, Alderfer, Merriam ve McClusky gibi araştırmacılar, bireysel ihtiyaç ve gereksinimlerin yetişkin öğrenmesinde olumlu ve olumsuz etkisinin bulunduğunu belirtirler. McClusky'nin marjinler teorisine göre ihtiyaç duyulan enerji miktarı ile alınabilir enerji miktarı dengeli olmalıdır. İç ve dış etkenlerden oluşan bu enerjilerin uyumsuzluğu bireylerin öğrenme ihtiyaç ve yönelimlerinin seviyesini belirler (Chao, 2009: 905-915).

Yetişkinlerin öğrenme durumlarının biyolojik, duysal, sosyal ve hukuksal etkenler tarafından şekillendiğı, OECD, UNESCO ve Avrupa Birliğı bağlantılı toplumsal ve eğitim bilimsel araştırmalar tarafından da ortaya konulmuştur (Komşu, 2013: 286-287). Yetişkin öğrenmesindeki verimi sağlayabilmek ve artırabilmek için yetişkinin sosyal, fiziksel ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yetişkinin öğrenmeye yönelimini, isteğini artıracaktır. Ayrıca çevresel ve sağlık sorunlarının yetişkin eğitimini olumsuz etkilediğı de göz ardı edilmemeli, öğrenme ortamları bu hususlar dikkate alınarak hazırlanmalıdır (Tusting, Barton, 2011). Dolayısıyla, yetişkinlerin bireysel niteliklerinin ve çevresel koşulların eğitim-öğretim etkinliklerini nasıl etkilediğini bir kez daha belirtmek gerekir (Bradley, 1986).

Bütün bunlar göz önüne alınarak yetişkin öğrenenler için farklı ölçütlerle geliştirilmiş sınıflandırma modelleri mevcuttur. Yetişkin öğrenenler için kullanılan en yaygın sınıflandırma modeli üç ana gruptan oluşmaktadır. Bu gruplardan ilki 'İstihdam Edilmiş Olanlar' yani meslek sahibi olanlar, ikinci grup 'İşsizler', üçüncü grup ise 'Emekliler' olarak belirlenmiştir (Chao, 2009: 905-915). Dolayısıyla bu gruplar içerisinde yer alan pek çok yetişkin (yaşlılar, engelliler, şiddet görenler, bağımlılar, farklı kültürlere sahip olanlar, farklı dil konuşanlar...) bulunmaktadır. Bu yetişkinlerin öğrenme özellikleri de farklılık arz etmektedir (Komşu, 2013: 289).

Tüm bu özellikler çerçevesinde Mehmedoğlu (2001:71) ve Cebeci (2015a: 2)'nin de belirttiği hususlarla birlikte yetişkinlerin belirgin öğrenme özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Yetişkinlerin öğrenmeye karşı motivasyonları diğer yaş gruplarına göre farklılık arz etmektedir.
- 2- Yetişkinler için fiziki ve psikolojik çevre çok önemlidir.
- 3- Tecrübelidirler, derin deneyimlere sahiptirler.
- 4- Öğrenmeye karşı eğilimleri ve hazırlık durumları farklıdır.
- 5- Bireysel farklılıklarının daha çok bilincindedirler.
- 6- Öğrenme şekilleri farklıdır.
- 7- Öğrenmek için daha çok zamana ihtiyaç duyarlar.
- 8- Yetişkinler kendi kararlarından sorumlu oldukları anlayışına sahiptirler. Bu bakımdan karşılaştıkları bilgilere karşı seçici ve sorgulayıcı tavır takınırlar.
- 9- Yetişkinler için ortam şartları önemlidir. Kendilerini rahat hissedecekleri ortamlarda öğrenmeye istekli olurlar, müsait olmayan ortamlarda iletişimden kaçınırlar.
- 10- Öğrenme ihtiyaçlarını kendileri belirlerler. Dolayısıyla ihtiyaç hissetmedikleri şeye karşı öğrenme isteğinde bulunmazlar.
- 11- Çocuk ve gençlerden oluşan pedagojik eğitim gruplarından farklıdır, yetişkin her bir bireyin ihtiyacı, ilgisi, amacı, bilgi birikimi farklılık arz edebilmektedir.
- 12- Yetişkinler daha çok hayatlarında uygulayabilecekleri bilgileri öğrenmek isterler. Onlar için önemli olan sorunlarına çözüm bulabilecekleri, görevlerini yerine getirmelerine yardımcı olacak bilgileri öğrenebilmeleridir.
- 13- Pedagojik eğitimde çocuklar için dış güdüleyici olan ödül ve müeyyideler, yetişkin eğitiminde yerini öz saygı, sorun giderme, ikna olma, ihtiyaçlarını karşılama gibi iç güdüleyicilere bırakır.
- 14- Pedagojik öğretimde merkezdeki kişi öğretmen rolündeyken; yetişkin öğretiminde öğretmen değil; danışman, rehber, öğrenmeyi kolaylaştıran konumundadır.
- 15- Yetişkin öğrenmelerinde değerlendirme sınavla yapılmaz, konudaki yetkinlik yetişkinin geribildirimiyle tespit edilmeye çalışılır.

- 16- Yetişkin eğitiminde öğrencilerin ortak nitelikleri yaşları olmasa da ortak inanç, anlayış, meslek, arkadaş ya da cemaat grupları vardır. Bu durum onları ortak bir paydada birleştirir.

Bu özelliklerden bazıları yetişkinler için dezavantaj gibi görünse de aslında avantaja çevirebilir. Çünkü benliğin daha çok farkında olan yetişkin, özellikle orta yaşta, zihinsel olgunluk açısından daha verimli bir dönemdedir. Yetişkinler için yaşadıkları, kendilerini etkileyen hadiseler, zamanla ‘kriz’ olmaktan çıkıp ‘olay’ haline gelir ve bu olaylar onlar için bir tecrübeye dönüşür, kendilerine olan güvenleri artar, yeni fikirler, yeni çözüm yolları üretebilir hale gelirler (Mehmedoğlu, 2001).

1.3.2. Yetişkinlik Dönemi Eğitiminin Avantajları ve Eğitimde Dikkat Edilmesi

Gereken Hususlar

Yetişkinlik dönemi eğitiminin pek çok avantajı bulunmaktadır. Bu eğitim faaliyetleriyle yetişkin;

- 1- Hızla gelişen dünyaya uyum sağlar.
- 2- Kişinin bir birey olarak toplumda hala var olduğunu hissedebilmesi, kendisinin işe yarar olduğunu farkında olması, öz güvenini gerçekleştirir ve kişiye güç verir.
- 3- Bilgi, beceri ve davranış kazanım yolunda sürekli ilerleme, bilgili bir insan olma yolunda büyük katkı sağlar.
- 4- Hayatın çeşitli aşamalarında karşılaşacakları görev ve sorumlukların üstesinden gelmelerini sağlar.
- 5- Eğitim aldıkları yerlerde karşılaştıkları diğer yetişkinlerle arkadaşlık kurarlar, onlardan bir şeyler öğrenir, onlara bir şeyler öğretirler. Birbirlerinin dertleriyle hemhal olurlar ve bu durum sosyalleşmelerini sağlar.
- 6- İleri yaşlılık döneminde eğitim, bireyde topluma katkı sağlama hissinin devam etmesine dolayısıyla bireyin toplumdan kopmayarak hala işe yarar olduğu duygusunu devam etmesine sebep olacaktır. Pek çok yaşlı için eğitim, sosyal, fiziksel, psikolojik ve zihinsel gelişimlerine katkı anlamına gelir.

- 7- Eğitimle birlikte yaşlılar, topluma ve kendilerine faydalı olma, yeni yetenekler geliştirme, hoş vakit geçirme gibi ihtiyaçlarını tatmin ederler (Sayılan, Yıldız, Baykal, 2017: 19-20).

Ayrıca yetişkinlik dönemi eğitimi toplumdaki kuşak çatışmasını en aza indirmeye yardımcı olacaktır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu iki yönlü bir eğitimle gerçekleşebilir. Yetişkin öğrenmesinin önemi kadar, gençlerin de yetişkinlik dönemi gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Yani kuşak çatışmasını en aza indirebilmek için yaşlıların gençleri, gençlerin de yaşlıları tanınması gerekir. Kuşaklar arasında var olması istenen anlayış ve hoşgörü ancak bu şekilde gerçekleşecektir (Onur, 1995: 9).

Yetişkinlik dönemi eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Eğer yetişkin özellikleri gözetiilmeden bir eğitim gerçekleştirilmeye çalışılırsa yetişkinler üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Mesela yetişkin eğitimi kişilerin ihtiyaçlarına ve seviyelerine göre olmalıdır. Eğitim alan grubun seviyesinin gözetiilmemesi, alt veya üst seviyede eğitim verilmesi, kişilerde yetersizlik, başarısızlık duygularının yerleşmesine ve kişinin öğrenme ihtiyacının sönmesine yol açabilir.

Özellikle özgüveni yetersiz olan yetişkinler, eğitime katılma konusunda kendilerini geride tutabilirler ve bu hususta öğrenim seviyelerinin düşüklüğünü, yeterli beceriye sahip olmadıklarını vs. öne sürebilirler. Oysa yetişkinlerin öğrenme farklılıklarına dikkat edilerek yapılan bir eğitimde, yetişkinin eğitim seviyesi düşük olsa bile; iş, aile ve toplumsal yaşamla ilgili önemli birçok şey öğrenebilirler. Kendilerine olan güvenleri, aldıkları bu eğitimle gelişir, ancak yanlış bir eğitim kişinin özgüveninde daha da gerilemeye sebep olabilir.

Yetişkinlerin aldıkları eğitimde, diğer arkadaşlarının yanında başaramama duygusunun gelişmesi, ya da verilen bir görevi yapamadığı, bir konuyu anlamadığı zaman küçük düşeceğini düşünmesi de yine kendilerine olan güvensizlikle açıklanabilir. Bu öğrenciler derste genellikle soru sormaktan çekinirler ve aktif olarak derse başlamak istemezler. Eğitimde bu olumsuzlukların yaşanmaması için belirtilen hususlara dikkat etmek gerekir.

1.4. Yetişkin Din Eğitimi

Müslümanlara yönelik yapılan yaygın din eğitimi ifadesiyle İslam dininin eğitimi kastedilmektedir. Bu çalışmada yaygın din eğitimi ifadesi yetişkin Müslümanlara verilen eğitim olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla da yetişkin din eğitimi denildiğinde örgün din eğitimi alamayan ya da bu eğitimle ihtiyaçları karşılanmamış yetişkinlerin, yaygın eğitim yoluyla İslam dinini öğrenmeleri ifade edilmektedir. Ülkemizde bu eğitim şekilleri öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından (Camiler ve Kuran Kursları aracılığıyla) yürütülürken, bazı özel cemiyetler ve kuruluşlarca da verildiği görülmektedir. Ancak bu alandaki yetki ve sorumluluk Diyanet İşleri Başkanlığındadır. Bu eğitimle, yetişkinlerin dini bilgilerini artırmaları, din anlayışlarını geliştirmeleri, hayatın dini boyutunu yorumlayabilmeleri, temel dini ve ahlaki sorularına çözüm üretebilmeleri, inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varabilmeleri, dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirebilmeleri, dinin sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğunu kavrayabilmeleri, dini kavramların doğru anlaşılabilmesi, İslam dininin ana kaynaklarından öğrenilerek dine ait olan ile örf ve adetlere dayalı olanların ayırt edilebilmesi, İslam dininin akılla çatışmadığı, bilim ve dinin birbirinin alternatifi olmadığının anlaşılabilmesi amaçlanmaktadır (Tosun, 2014: 194, 195).

Yetişkin din eğitimi, örgün din eğitimine göre tarihi önceliğe sahiptir. Bütün dinlerde eğitim, yetişkin eğitimi olarak başlamış, zaman içerisinde örgün halini kazanmıştır. Toplumlarda genel eğitim hep din merkezli olmuş, sonrasında meydana gelen ilerleme ve gelişmeler, farklı alanların doğmasına ve eğitimin çeşitli alanlarda branşlaşmasına sebep olmuştur. Böylece eğitim-öğretim işleri ayrı bir alan halini almıştır (Tosun, 2014: 192).

Peygamberlerin ve din adamlarının eğitimde öncelikli hedef kitlelerinin yetişkinler olduğu bilinmektedir. Özellikle İslam'da eğitimin ilk merkezi olan Suffalarda eğitim, yetişkin merkezliydi. Hz. Peygamber özellikle ve öncelikle yetişkinlerin eğitilip, yeni eğitimcilerin yetiştirilmesi üzerinde durmaktaydı (Bayraktar, 1999: 346). Nitekim Hz. Peygamber'in yanında eğitim almış pek çok sahabeyi, başka bölgelerde yaşayan insanlara din eğitimi vermeleri için görevlendirdiği bilinmektedir.

Hız. Peygamberden sonraki dönemlere gelindiğinde ise yetişkin din eğitimine verilen önemin artarak devam ettiği görülmektedir. Medreselerin, tekke ve zaviyelerin, ahilik teşkilatının, Enderun mektebinin, camilerin, kahvehanelerin yetişkinlere din

eğitimi veren kurumlar olarak hizmet sunduğu bilinmektedir. Özellikle medreselerde belirli saatlerde yapılan halka açık derslere yetişkinlerin düzenli olarak katıldığı kaynaklarda tespit edilmiştir (Akyüz, 1993: 91-93). Hatta ahi zaviyelerinde aldıkları eğitimle, yetişkinlerden kitap yazacak seviyeye gelenler olmuştur (Kılavuz, 2005: 66).

Osmanlıdan Cumhuriyet dönemine geçildiğinde, okul programlarından Kur'an Dersleri çıkarılmış olmakla beraber müstakil olarak Kur'an eğitimi yapan yerlere dokunulmamış ancak ilerleyen dönemlerde çeşitli nedenlerle Kur'an Kurslarının bir kısmı kapatılmıştır. 1930'lu yıllarda tekrar açılan ve sonraki dönemlerde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak devam eden bu kurslarda ve camilerde, yaygın eğitim kapsamında yetişkinlere yönelik din hizmeti verilmeye devam edilmiştir (Öcal, 2008: 408)

1.5. Yetişkinlik Dönemi Dini Öğrenme Özellikleri

Bireylerin dini gelişimleri üzerinde pek çok şey etkilidir:

- 1- Allport'a göre kişilerin dini inançları, onların fiziksel ihtiyaçları ya da arzularıyla etkileşim içindedir. Kişi arzularına ulaşamadığında, isteklerinden mahrum kaldığında dini şuuruluğu daha çok devreye girer. Yine korkuları dini gelişimine etki eder. Mesela ölümden korkan ya da bu konuda daha hassas olan birinin dine yaklaşımıyla aklına nadiren ölümü getiren kişinin dine yaklaşımı farklılık arz eder (Kayıklık, 2003, 122)
- 2- Kişinin dini ifade şekline, kendi mizaç ve tabiatı etki eder.
- 3- Kişinin manevi değerleri de onun dini kişiliğine etki eder. Çünkü din yüksek değer, arzu ve ilgiler üzerine kurulmuştur, iyilik ve güzelliğin devamıyla ilgilidir.
- 4- Kişinin hayat felsefesi de onun dini gelişimine etki eder, ya da din eğitimi hayat felsefesine etki eder. Ancak genellikle dinin kişilere hayat felsefesi kazandırdığı görülmektedir.
- 5- Dini şahsiyetin gelişmesine etki eden son unsur ise; kişinin sahip olduğu kültürdür. Bu şahsiyetin oluşmasında kişinin içinde yaşadığı toplumun düşünce yapısı, adet, gelenek, görenekleri, kısaca kültürü etkilidir. Yani bir çocuk doğduğu andan itibaren kendini toplumun içinde bulur. O toplumun değer

yargıları, dini düşünce yapısı, yaşayışı, gelenekleri kısaca kültüründen etkilenir (Köylü, 2014, 134-136) .

Yetişkinliğin ilk dönemlerinde kişi daha çok kendini araştırır. Bu aşamada bireysel olarak bir misyona ve güce sahip olduğunun farkındadır. Ayrıca yine bu dönemde hayatın bir sonunun olduğunu da düşünmeye başlar. Bu duygu bireyi araştırmaya yönlendirir ve daha birçok şey yapması gerektiği düşüncesi gelişir. Bu şekilde bir arayışın içine giren ve Tanrı'nın gücünü fark eden birey, inancın önemini kavrar. Hayatın anlamı ve gayesi onun için temel soru halini alır (Köylü, 2014, 153).

Araştırmalara göre bireyler 30 yaş civarına geldiklerinde yeni safhadadırlar ve ayırt edici bir inanç şekline sahiptirler. Bu inanç ihtiyaçlarının toplumsal bir düzeyde karşılanmasını sağlamalıdır (Elias, 1993, 75). Bu konuda araştırmalar yapan Kuhlen, orta yetişkinlik dönemindeki kişilerin kiliseye düzenli olarak gitme oranlarında bir artış olduğunu belirtirken bu durumun kendi çocuklarına örnek olmak ve onlarında kiliseye devamını sağlamak amacıyla bağlantılı olduğunu söyler. Ona göre 35 yaşından küçük olup bekar olanlarla 35 yaşından küçük olup evli olanların; yine 35 yaşından küçük evli ama çocuğu olmayan kişilerle, evli olup en küçük çocuğu beş yaşında ya da büyük olanların kiliseye gitme oranları farklılık göstermektedir. Bu sonuçlara göre evli ve çocuğu olanların kiliseye devam oranları daha yüksektir (Kuhlen, 1993, 18). Ancak bunlardan farklı verilerin elde edildiği çalışmalar da vardır. Mesela Michael Argyle (1967, 67-70), 30-35 yaşlarında kişilerin dini faaliyetlerinde açık bir düşüş olduğunu tespit etmiştir. Hatta ona göre bu yaş aralığı en düşük dini faaliyet oranlarına sahiptir. 35 yaşından başlayarak yaşlılığa kadar dini inanç ile ilgili düşünce ve faaliyetlerde bir artış görülmeye başlanır. Özellikle bu artış, Tanrı ve ölümden sonraki hayata ait konulardadır.

İngiltere ve Amerika'da yapılan araştırmalara göre ise orta yetişkinlik döneminde özellikle dini yaşayış konusunda tam yerleşmiş bir tutum yoktur. Bunun farklı nedenleri olabilir. Ancak son yetişkinlik dönemine gelindiğinde dine yönelmede artış görülür. Harris ve Cole, Tanrı inancının en üst düzeyde ileri yaşlarda görüldüğünü belirtir (Köylü, 2014, 155-156).

İslam dininde Hz Muhammed 'Beşikten mezara kadar ilim öğrenmek kadın erkek her mü'mine farzdır (İbn-i Mace, 224)' diyerek eğitimin yaşam boyu olması ve bu konuda cinsiyet ayrımının yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. İslam dinine göre kişi hayatta olduğu sürece eğitim devam etmektedir. Bu sebeple kaç yaşında olursa

olsun bir Müslüman ilim öğrenmek, kendini yetiştirmek durumundadır. Bu da her dönemde din eğitimi zorunlu hale getirmektedir (Köylü, 2014, 127).

Din eğitiminin ağırlıklı olarak yetişkinlik döneminde olmasını savunan görüşler de vardır. Onlara göre din, yetişkine hitap etmektedir öyle ki çocuklar ergenlik çağına gelinceye kadar dinen mükellef sayılmazlar, dini emir ve yasaklar yetişkinler içindir. Bu sebeple din eğitimi yetişkin merkezli olmalıdır (Kılavuz, 2005, 67).

Ülkemiz açısından yetişkin din eğitimi ve dini öğrenme özellikleri değerlendirildiğinde ise şu durumların göz önünde bulundurulması gerekir:

Türkiye’de, Cumhuriyet’in ilk yıllarında din eğitimi çok sağlıklı bir şekilde verilmemiştir. Örgün eğitimde 1939-1948 yıllarında din öğretimi hiç yer almazken, 1948’den 1982’ye kadar olan dönemde de dini konuları okulda öğrenenler, dini bilgileri özel şekilde öğrenenler ve dini bilgileri hiç öğrenemeyenler olmak üzere üç tip gençlik yetişmiştir (Bilgin, 1988, 70-71). Bu durumda dini eğitimden uzak yetişen bir toplum kendi çocuklarına da bu manada eğitimi yetersiz bir şekilde vermiş, ya da çeşitli sebeplerle çocuklarının din eğitimi almalarını istememişlerdir. Bu durumun ise dini anlayış ya da ihtiyaçları farklı olan ya da din eğitimine hiç ihtiyaç hissetmeyen grupların oluşmasına sebebiyet verdiği ileri sürülebilir.

Yetişkinlerin dini ihtiyaç ve düşüncelerinde meydana gelen değişiklikler, onları dini öğrenmeye sevk eder. Ancak yetişkinlere yönelik gerçekleştirilen din eğitim faaliyetlerinin, metot, yöntem ve davranışsal olarak çocuklarınkinden farklı olması gerekir. Bu faaliyetlerde yetişkin özellikleri ön planda tutulmalıdır. Aile, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, coğrafi alan faktörleri de yetişkin öğrenmesinde dikkate alınması gereken özelliklerdir (Yıldız, Uysal, 2013, 108-109).

1.5.1. Yetişkinlik Dönemi Din Eğitiminin Avantajları ve Eğitimde Dikkat Edilmesi

Gereken Hususlar

Her eğitim sisteminde olduğu gibi din eğitiminde de en önemli olan hususlardan biri doğru bilgilerin doğru şekilde verilmesidir. Bu durumun din eğitiminde daha hassas olduğu söylenilebilir. Özellikle ülkemizdeki yetişkinlerin bir kısmının, çoğu dini bilgiyi okuyup araştırarak öğrenmektense kulaktan dolma bilgilerden ya da kendilerine ‘hoca’ sıfatı verdikleri kişileri, televizyonda, sosyal medyada dinlemek ve söylediklerinin doğruluğunu araştırmadan kabul etmek suretiyle din eğitimi almayı tercih ettiği

görülmektedir. Ama bu durum ciddi manada sıkıntılar meydana getirmektedir (Güneş, 2018, 218).

12-18 Haziran 2017 tarihinde Türkiye’de yetişkinler üzerine yapılan ankete dayalı bir çalışmada, ankete katılan yetişkinlerin % 60’ı Kur’an-ı Kerim’in mealini hiç okumadıklarını, %30’u hiç camiye gitmediklerini, % 65’i ise eğitim almak için Kur’an Kurslarına gitmediklerini belirtmiştir. Dini bilgilerle ilgili sorular hakkında bilgi edinmek istediklerinde % 45’i internete başvurdıklarını, % 20’si ise birine sorarak öğrendiklerini söylemektedir (Argeder, 2017). Bu araştırmadan hareketle din konusunda ülkemizin geçmişinde ve günümüzde yaşanan pek çok sıkıntının, çoğunlukla insanların doğru din eğitimi almamalarından ya da dini konularda bilinçsiz olmalarından kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Çünkü bir alanla ilgili fikir sahibi olabilmek için öncelikle o alandaki en azından ana kaynakları okumak, alanla ilgili eğitim almak gerekir.

Din olgusu kendi içinde eleştirilebilir bir yapıdadır. İnsanın kendini koruma, yüceltme, yaratıkları ilahlaştırma eğilimi, “yaratılıştaki dinseliliğin doyurulmamış yanı olarak” tarih içinde ve günümüzde konu edilebilir. Bireylerin kendileriyle ve toplumla olan yaşantılarında din ile ilgili birbirinden farklılaşan algılamalarının, tasavvurlarının, anlayışlarının vs. yararı ile birlikte zararının da söz konusu olduğu olaylar olabilir ve bunların eleştirisi yapılabilir. Dolayısıyla dinin insanı özgürleştirdiği kadar zaman zaman üzerinde bir baskı kurduğu da söylenebilir. Bütün bu hususlar günümüzde yapılan din eğitimi faaliyetlerinde tüm açıklığıyla tartışılabilir, konuşulabilir olmalıdır. Hatta bunlarla beraber psikoanalitik, felsefi ve Marksist din eleştirileri (Feurbach, Marx, Freud vb.) ve günümüzdeki uzantıları tartışılabilir. Bütün bu alanları inceleyerek kendi inancındaki sağlamlığı, özü gerçekleştirmeyi başaran kişi imanını sağlamlaştırmış ve rahat bir imana kavuşmuş olur (Bilgin, 1988: 481).

Türkiye'nin, dini ve genel eğitimi ilgilendiren bir başka problemi de mezhep ayrılıklarının çatışmalara dönüşebilecek derecede hoşgörüsüz bir şekilde ele alınmasıdır. Müslümanların mezheplere bağlılığını, dine bağlılıktan adeta üstün tutmaları, İslam Dininin özüne aykırı davranışlarda bile bulunabilmelerine sebep olmuştur. Öyle ki, mezhepler konusundaki bilgisizlik, belirsizlik, yani eğitimsizlikleri onları sömürüye açık hale getirmiştir. Oysaki İslam Dini, Allah'a, Hz. Peygambere ve ahiret gününe inanmada, bütün insanları birleştirmeyi amaç edinmiş bir dindir (Bilgin, 1988: 481).

Yetişkin din eğitimi gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bilinçsizce alınan bir din eğitimi kişide psikolojik ve sosyal pek çok sıkıntılar meydana getirebilir. Günümüzde kendilerini dindar, din eğitimi almış kişiler olarak gösterip dini kullanarak, pek çok ülkede ve maalesef ülkemizde terör eylemlerinde bulunan insanlar olmuştur. Üstelik en büyük tehlike aldıkları bu yanlış eğitim neticesinde ‘haklı’ olduklarına inanmalarıdır. Beyinleri yıkanarak yanlış ve tehlikeli düşüncelerle dolan kişiler, gerçekleştirdikleri eylemlerle pek çok insana, özellikle eylemlerini dini gerekçelerle yaptıkları için İslam’a ve Müslümanlara büyük zarar vermektedirler. Yaşanılan bu acı tecrübeler de göstermektedir ki bilimsel açıdan ele alınmayan, toplumun şartlarına, hitap ettiği öğrencinin ihtiyaç ve seviyesine uygun verilmeyen bir din eğitimi genellikle faydadan çok zarar getirmektedir.

Günümüzde yetişkinin dini dünyası oldukça karışık bir hal almıştır. Zaman zaman medyada tartışma konusu olan bazı dini konular, gerek dine saldırı mahiyetinde yazılan kitaplar ve gerekse din adamlarının çeşitli konulara değişik şekillerde yaklaşımları, yetişkinin kafasını karıştırmakta onun açık ve sade bir din eğitimi almasını engellemektedir. Dolayısıyla esas kaynağını Kur’an ve sünnet olarak kabul eden bir din eğitimi felsefesi olmadan yapılan eğitimler, başarılı olamamaktadır (Köylü, 2014: 255).

Yetişkin özellikleri dikkate alınmadan gerçekleştirilen din eğitiminde şu sakıncalar gösterilebilir:

- Yetişkinlerin din eğitiminde ihtiyaçlarının belirlenmesi çok önemlidir. Yetişkin eğitim programlarının planlanmasında yetişkin ihtiyaçlarından ziyade akademik konulara yer verilmesi yetişkin açısından bir dezavantaj oluşturabilir (Kılavuz, 2002: 69).
- Yeterli alt yapıya, ön bilgilere sahip olmayan yetişkinlere, kavrayamayacakları bilgilerin sunulması, onların dini konuları yanlış anlamalarına ve hayatlarına yanlış aktarmalarına sebep olabilir.
- Din eğitimcilerin yetişkin öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamak yerine kendi istek ve arzularını dikkate alarak, ihtiyaçlarını tatmin etmeyi amaçlamaları, yetişkin din eğitiminin dezavantajlarından kabul edilebilir (McKenzie, Harton 2002:134).
- Gerçekleştirilecek din eğitimin muhtevası önemlidir. Öğrencilere verilecek konular sadece Kur’an-ı Kerim öğrenmesi, birkaç surenin ezberlenmesi ya da birkaç saatlik, sığ bir din bilgisi dersinden ibaret olmamalıdır. Eğitim bir

bütündür. Tarih, Sosyoloji, Coğrafya, Psikoloji, Eğitim, Ekonomi gibi günlük hayatımızda ihtiyaç duyduğumuz pek çok ders İslami bakış açısıyla verilirse eğitim olur. Yoksa eksik bir din eğitimi gerçekleşmiş olur (Attas, 1991: 90-93)

Başarılı bir şekilde gerçekleşen yetişkinlik dönemi din eğitiminin avantajları arasında şunlardan bahsedilebilir:

- Yetişkinlik döneminde din eğitiminin gerçekleştireceği en önemli hususlardan birisi, hayatın ‘anlam’ dolu olduğu duygusudur (Kılavuz, 2005: 69).
- Yetişkin aldığı eğitimle ihtiyaçlarını karşılar, sorularına cevaplar alır (Kayadibi, 2014: 43-44).
- Din eğitimi yetiştikine maddeden çok mananın, ahlakın önemini göstermeye çalışır.
- Yetişkin kendisi gibi aynı inançtan, düşünceden olan kişilerle bir araya gelerek sosyal bir birliktelik kurar yeni arkadaşlıklar edinir. Birbirlerinin sıkıntılarını, mutluluklarını paylaşırlar (Cebeci, 2014: 3).
- Aldığı doğru din eğitimi kişinin inanç yapısını oturtur. Dinin akla, ilme verdiği önemi kavrar ve bunu gerçekleştiriyor olabilmenin mutluluğunu yaşar (Kılavuz, 2002: 68).
- Dini görevlerini (namaz, oruç, zekat vb.) bilinçli yapmanın verdiği manevi lezzeti tadar (Köylü, 2014).
- Okuduğu Kur’an’ın anlamını öğrenerek Allah’ın verdiği mesajı daha iyi kavrar.

1.5.2. Ülkemizde Yetişkin Din Eğitimi Ortamları

1.5.2.1. Aile

Ailenin çeşitli disiplinler tarafından farklı tanımları yapılmaktadır. Zira her disiplin, kendi bakış açısını ön plana çıkararak bir tanım yapar. Bu tanımlar içerisinde dikkat çeken bazı hususlar vardır. Mesela aile kurumunu ‘edebi okul’ olarak görenler olduğu gibi, toplumun en küçük birimi olarak tanımlayanlar, anne, baba ve çocuklardan oluşan ve bu tarafların kan akrabalarının genelini kapsayan bir birlik olarak tanımlayanlar da vardır. Bu tanımlarla eski araştırmacıların tanımları birbirlerini tamamlar ve destekler niteliktedir (Köylü, 2014: 311-312).

Toplumu meydana getiren aile, onu değerli kılan en küçük parçadır. Birey olarak gözümüzü hayata açtığımız, ilk duygularımızı, anılarımızı paylaştığımız, ilk eğitimimizi aldığımız, sevinç ve üzüntümüzü paylaştığımız, kişilik gelişimimizin en uzun dönemini geçirdiğimiz, diğer aile bireylerimizi de kapsayan ortamdır (Dodurgalı, 2010: 143). Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ailenin önemi ve onun oluşumuyla ilgili şöyle buyrulur: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır (Rum, 30/21).”

Bu ayette Allah Teâlâ, ailenin temelinin huzur, muhabbet ve sevgi üzerine olması gerektiğini belirtir. İnsanların huzur bulabileceği en önemli ortam ailesidir. Bu şekilde kurulan aileler hem kendi bireylerine hem de topluma faydalı olurlar. Çünkü temellerinde sevgi ve huzur vardır. Böyle bir ailede eğitimin önemi ile ilgili rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: ‘Hiç bir ana-baba evlâdına iyi bir eğitimden, daha değerli miras bırakamaz.’ (Tirmizi, Birr ve Sıla, 33)

Eğitimin ilk gerçekleştiği ortam olan ailede, aile fertlerinin birbirlerine karşı ‘değerli’ olabilmeleri, güven duyabilmeleri, yakınlık ve dayanışma içinde olmaları, sorumluluk sahibi olmaları, zorluklarla mücadele edebilmeleri, kendilerini gerçekleştirme ve mutlu bir şekilde yaşayabilmeleri için uygun ortam oluşturabilmeleri, ayrıca ailelerin sağlıklı bir manevi yaşama sahip olmaları gerekir (Cüceloğlu, 2019). Eğer bu hususlar aile ortamında barındırılmazsa aile yapısı sağlam temellere oturtulmamış olur. Dolayısıyla da sevgi ve muhabbet ortamı oluşmaz (Dodurgalı, 2010: 145). Sevgi ve muhabbet ortamı olmayan bir ailede de sağlıklı bir eğitimden bahsedilemez.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ: “Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun” (Tahrim, 6), der. İslam âlimleri, ayetin emrettiği ‘ateşten koruma’ sorumluluğunun eğitimle gerçekleşeceğini ifade ederler. Yani, aile halkına İslami eğitim verildiği takdirde, onların hem dünya hem ahiret hayatlarının kurtarılmış olacağını belirtirler (Köylü, 2014: 316). Kur'an-ı Kerim, çocuklarına eğitim vermeyen anne babayı, ‘insanların en bedbahtı’ ve ‘hakiki hüsrana düşenler’ olarak nitelendirirken, bu görevi hakkıyla yerine getirenler için de büyük mükâfatların olduğunu belirtir (Bkz. Zümer 15; Tur, 21-27).

İlk yetişkinliğe geçmeden önceki dönem olan çocukluk dönemi daha çok ailede geçtiği için, ailede çocukların din eğitimine kısaca değinmek, yetişkinlik dönemi din eğitimi konusuna katkı sağlaması açısından önemlidir.

Çocuklara din eğitimi vermek onları yetiştirirken dini bilgi, terbiye ve ahlaki değerlere göre yetiştirmek anne-babanın görevidir. Çünkü İslâm'a göre herkes ailesinden sorumludur. "Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz " (Buhari, Kitabül Ahkam, 2) hadisi bu gerçeği ifade eder. Ayrıca Hz. Muhammed: "Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın (İbn-i Mace, Edeb, 3)". "Bir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha iyi bir miras bırakmış olamaz (Tirmizi, Birr, 33)" buyurarak, bu vazifenin kutsallığına ve önemine dikkat çekmiştir.

Günümüzde çocuk eğitimi konusunda aile unsurunun ne derece önem taşıdığı, konu ile meşgul olan herkes tarafından anlaşılmış ve eğitimle ilgili tüm faaliyetler bu gerçek üzerine bina edilmeye çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim ve hadislerin, Müslüman ailelere din eğitimi konusunda bir takım sorumluluklar yüklemesinin yanı sıra, sosyal bilimciler de, din ve ahlak eğitiminde en etkili yerin aile ortamı olduğu noktasında birleşmektedir. Ayrıca bu alanda gerçekleştirilen pek çok araştırma, özellikle dini ve ahlaki değerlerin oluşturulmasında ki en etkili yerin öncelikle aile olduğunu, sonrasında bireysel düşüncelerin ve okulun geldiğini ifade etmiştir. Günümüzde ki pek çok eğitimci de, gelecekte aile temelli bir eğitimin olacağına dolayısıyla ailenin eğitimdeki önemine dikkat çekmektedirler. Örneğin Amerikalı bir din eğitimcisi olan James Lee'ye göre, potansiyel olarak en kapsamlı ve en başarılı değerler eğitimi, aile temelli eğitimidir (Köylü, 2014: 318-319). Anne- baba kendilerinde bulunan içgüdüsel yeteneklerle, çocuğun eğitimini gerçekleştirmelidir (Yörükoğlu, 1986, 24-25).

Ailede verilen din ve ahlak eğitimini örgün eğitime nazaran daha verimli kılan husus onun, sürekli, doğal ve gönüllülük esasına dayalı olmasıdır. Çünkü örgün eğitimdeki sınav ve devam konusundaki zorunluluk, insanlara çok da cazip gelmemektedir (Köylü, 2014: 319).

1.5.2.2. Kitle İletişim Araçları (TV, Radyo, Basın vb.)

Kişinin küçük yaşlarda ailesinden ve çevreden aldığı din eğitimi, gençlik çağına gelindiğinde somut merkezden, soyut düşünmeye doğru ilerlemiş, bilgiler de yaş ilerledikçe daha içselleşmeye başlamıştır. Ancak gençlik döneminde, kişinin haz ve talepleriyle dinin emir ve yasakları arasında bir gerginlik oluşur. Kişi yine bu dönemde dini kavramları anlama, kavrama ve aklileştirme çabasına girer ve bu hususlarla ilgili çevresine sürekli sorular sorar. Bu dönem bazı gençler için tatminsiz, şüphelerin ortadan

kalkmadığı, çatışmaların yaşandığı bir süreç olur ve geleneksel eğitim bu sorunları çözmede yetersiz kalabilir (Hökelekli, 2008: 110-111). Şüphelerinin ortadan kalkmadığını gören genç, bu durumda alternatif kaynak arayışına girecektir.

Bu alternatif kaynak, günümüzde daha çok medya özellikle de internet medyası olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey dini açıdan cevaplanmasını istediği bir soruda, birden fazla cevap bulabileceği, farklı kaynak ve yorumları görebileceği bir yer olarak internet medyasını kullanabilmektedir. Fakat bu durumda da bir bilgi karmaşası meydana gelmekte ve kişi kendisi için en doğru, güvenilir, sorularına en net cevaplar verebilecek olan bilgileri seçmede zorluk çekebilmektedir. Bu seçimi yapabilmek, doğru ve yanlış ayırt edebilmek, bir bilgi süzgeci oluşturabilmek için, bireylerde dini medya okuryazarlığının gelişmiş olması gerekmektedir. Ancak bu bile kişiyi iletişim araçlarından gelebilecek zararlara karşı tam olarak koruyamamaktadır (Nazıroğlu, 2015: 197).

Dodurgalı (2010: 135-136) kitle iletişim araçları, özellikle televizyon ve bilgisayarlarda, eğitim açısından şu durumlar söz konusu olduğunu belirtmektedir:

- Bu araçlar, hem göze hem kulağa hitap edebilme (audio-visual) özelliğine sahiptir. Bu durum onu diğer eğitim araçlarına göre cazip kılar. Mesela insanlar sadece göze hitap eden kitaba veya sadece kulağa hitap eden hocaya müracaat etmek yerine, bunların her ikisinin fonksiyonunu icra eden TV'ye yönelmekte, diğerlerini ise terk etmektedir.
- Daha hızlı bir hayatın içinde olan insanlar kendilerince, çok zaman alacağını düşündükleri şeyleri tercih etmemektedirler (Kitap okumak, bir hocadan ders almak gibi). Bunun yerine daha pratik daha kısa sürede kendilerini hedefe ulaştıracak yöntemleri tercih etmektedirler.
- Televizyon, eğitimi daha çok eğlence programları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu şekilde eğitim daha etkili ve cazip hale gelmektedir. Bu da televizyonun eğitimdeki gücünü artırmaktadır.
- İnsanların yeni şeylere karşı her zaman bir zaafı vardır. Kitle iletişim araçları da diğer eğitim araçlarına göre daha modern olduğu için daha çok ilgi çekmekte ve bu araçların ön plana çıkmasına sebep olmaktadır.
- Kitle iletişim araçları insan hayatında artık büyük bir yer teşkil etmektedir. İnsan hayatı boyunca bu araçların bilgi bombardımanına maruz kalmaktadır.

- Teknolojinin son yıllarda hızlı bir şekilde gelişmesi, özellikle bilgisayarların eğitim dahil her alana girmesi, eğitim sisteminde çeşitli değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştır. İnsanların yeni teknolojileri bilgi edinme yolu olarak kullanması ve bu durumu daha zevkli kabul etmeleri öğrenmede geleneksel yöntemden ziyade öğrenmenin daha zevkli ve kolay sağlandığı teknolojik araçları içeren programlar hazırlanmasına sebep olmuştur.
- Bilgisayar, eğitimde bir araç olarak kullanılmaya başlanmış ve bu durum eğitim-öğretimin daha kolay yapılmasına katkı sağlamıştır.

Değerler dünyası henüz gelişmekte olan gençler için iletişim araçlarının etkisi olumlu ya da olumsuz olabilir. Medya, yaptığı yayınlarla zaman zaman normal dışı olanı normalleştirme, geleceğin insanını bugünden oluşturma (Doğan, 2000: 33) ve insanların ticari, ideolojik istikbalini garanti altına alma gibi olumsuzluklar meydana getirebilmektedir (Nazıroğlu, 2015: 198).

Günümüzde pek çok araştırmacı; TV, sinema ve internet gibi medya kanallarının, dini kimlik açısından zaman zaman tehdit oluşturduklarını savunmaktadır (Nazıroğlu, 2015: 199). Medyadaki bazı yayınlar incelendiğinde, şiddet, saldırganlık, cinsellik, kültürel yozlaşma, yalnızlaşma, sigara ve uyuşturucu alışkanlığı kazandırma ya da bu gibi davranışlara özendirme gibi içeriklerin, bireyleri olumsuz manada etkilediği görülmektedir. Bütün bunların dışında yine medya, yanlış bilinçlendirme, olayları çarpıtma, propaganda yapma, yanlış yönlendirme, kültürel ve dini dejenerasyon meydana getirme gibi bazı suçlamaların da odağındadır (İnal, 2009: 16). Peki, medyada olumlu hiç mi bir şey yoktur? Suçlamanın sadece medya ve kitle iletişim araçlarına karşı yapılması ne derece doğrudur? Sürekli suçlamalarda bulunmak yerine bireylerde medya bilincini gerçekleştirmek ve bunun için de çalışmalarda bulunmak gerekir. Günümüzde bu alanda pek çok çalışmanın yapıldığını görmek mümkündür. Çünkü çağımızda medyanın ve kitle iletişim araçlarının, eğitim olayının dışında kalamayacağı bir gerçektir. Bu yüzden temel ve orta öğretim düzeyinde medya konusunda bilgilenme ve bilinçlenmenin çok erkenden başlaması gerektiği kabul edilmektedir (İnal, 2009: 21-25).

Bundan daha yirmi otuz sene öncesine kadar, bir kişi dini bir sorunun cevabını öğrenebilmek için yakınında bulunan bir cami ya da kurs hocasına danışır, onlarla sohbet eder, ya da ulaşabileceği sınırlı sayıda ki dini kaynaktan bilgi almaya çalışırdı. Günümüzde ise bu durumda olan bir kişi aynı sorunla karşılaştığında medyada,

internette ciddi bir bilgi bombardımanına maruz kalmaktadır. Kişi televizyonda izlediği kanallarda, yetkin/yetkin olmayan kişilerce dini meselelere yaklaşımlarla yapılan dini programlar, tartışma, haber, şov programları, film ve dizilerin içeriğinde ki dini kavram ve yorumlarla karşılaşırken; gazete, radyo ve cep telefonuna mübarek gün ve gecelerde gelen mesajlarla bu bilgi bombardımanı devam etmektedir. Bütün bunlar medyanın, din eğitimi bakımından alternatif bir araç haline gelme durumunu güçlendirmektedir (Nazıroğlu, 2015: 200).

Medyada dini tebliğ faaliyetlerinin yapılması Batı'da İslam Dünyası'ndan daha önce başlamıştır. Öyle ki Papa IX. Pius'un 1938'de bir genelge yayınlayarak, sinema ve medyanın gençler üzerinde çok etkili olduğu dolayısıyla bu konuda dikkatli olunması gerektiğini belirtmesi ve okullarda medya ile ilgili eğitim verilmesi gerektiğini söylemesi durumun önemini göstermektedir (Cheung, 2006: 504-515). İslam dünyasında ise bu işe çok daha geç başlanmıştır. 1976 yılında Mustafa Akkad tarafından çekilen “Çağrı” filmi neredeyse bütün önemli gün ve gecelerde yayınlanmıştır. Ancak sonrasında bu film gibi etkileyici yapıtlar çıkmamış, dini filmler, genellikle düşük bütçeli yapımlar olduğu için, sinema tekniği, etkileyicilik bakımından çok da üst düzeylerde olamamıştır (Lüleci, 2014: 33).

Günümüzde içeriği dini ve ahlaki konular olan basın yayın araçları oldukça fazladır. Bu durum, buralara yönelen kişiler için, seçicilik ve değerlendirme gerektirmektedir. Çünkü nicelikteki artış, nitelikte bazı sorunlar meydana getirebilir (Treske, 2006: 11).

Dini ve ahlaki konuların ele alındığı programlarda beğenilme kaygısıyla birlikte bu konuların kabul edilmesi, insanları ve hayatlarını yönlendirmesi amaçlanmalıdır. Bu açıdan aslında çok da medyatik oldukları söylenemez. Ancak medyadaki programlara bakıldığında zaman zaman reyting kaygısının ön plana çıktığı görülebilmektedir. Bu programları cazip hale getirmek için çarpıtmalara, yanlış yönlendirmelere ve abartmalara gidilebilmektedir. Mesela Ramazan akşamları bu tip programların çoğunlukta olduğu günlerdir. Bu programlarda dini içerikler verilirken seyirciyi ekranda tutmak adına duygusallığın abartıldığı, normal konuların bile ajite edilerek seyirci kitlesine sunulduğu görülür. Amaç insanları bilgilendirmekten çok kanalda kalmalarını sağlamak, reytingleri artırmaktır (Nazıroğlu, 2015: 205). Öyle ki medya bu konuda insanların birbirlerine zarar vermesini bile dikkate almayabilir. Dedikodu, iftira, gıybet gibi dinen yasaklanan durumlar, reyting uğruna rahatlıkla kullanılabilir ve doğruymuş gibi gösterilebilir. Buna muhatap olan kitle ise bilinçaltında bu durumlara alışır ve onun

için de bu olumsuz eylemler, sıradan, normal davranışlara dönüşür. Bu da kişilerde davranış bozukluğu meydana getirerek toplumdaki bozulmayı beraberinde getirir (Çamdereli, Doğan, Şener, 2014: 337).

Bütün bu bilgiler ışığında, Türkiye halkının yaklaşık % 25'lik bir kısmının medyayı bir dini bilgi kaynağı olarak gördüğü (DİB, 2014: 113) hesaba katılırsa burada ticari kaygılarla üretilen dini bilginin etki alanının ne kadar büyük olduğu daha net bir şekilde karşımıza çıkacaktır (Nazıroğlu, 2015: 206). Olumlu ve olumsuz yönleriyle medya, kitle-iletişim araçları hayatımızın azımsanamayacak bir yerini kaplamaktadır. Dolayısıyla bu araçları görmezden gelmeye çalışmak yerine onları en doğru, pratik ve kontrollü bir şekilde kullanmayı öğrenmek gerekir (Ercan, Çok, 2007).

1.5.2.3. Camiler

Arapça 'cem' kökünden türeyen cami kelimesi, 'toplayan, bir araya getiren' anlamlarına gelmektedir. İslam dünyasında ilk dönemlerden itibaren idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi değişik amaçlar için kullanılmışsa da onun asıl fonksiyonu bir mabed oluşudur. Müslümanların namazlarını beraber camide cemaatle kılması sosyal açıdan önem arz etmektedir. Çünkü İslam dini, insanların bir arada birlik, beraberlik ve huzur içinde yaşamalarını isteyen evrensel bir dindir (Önkal, Bozkurt, 1993: 47-53).

Hız. Peygamber döneminde mescit/cami günümüze göre daha fazla fonksiyonu olan canlı bir mekândı. Medine'de inşa edilen ilk mescitte ibadetle ilim birleştirilmişti. Mescidin bir bölümünde ibadet yapılırken, diğer bölümünde eğitim faaliyetleri gerçekleştirilirdi. Dolayısıyla İslam'ın ilk emri olan 'Oku', mescitte ibadetle birlikte yerine getirilirdi. Yine ilim talebeleri burada yetiştirilir ve başka yerlere öğretmenler buradan gönderilirdi. O günün şartlarında bazı dünyevi işler de mescidin bir bölümünde yapılırdı (Kayadibi, 2014: 41).

İlk model cami Mescid-i Nebi'nin fiziki yönden öne çıkan üç bölümü vardır:

- 1- Mescid/Cami: Caminin ibadet edilen bölümüdür.
- 2- Hız. Peygamber (s.a.s)'in, mescide bitişik olan ve kapısı mescide açılan odalarının bulunduğu bölüm.
- 3- Ashab-ı Suffa: Sayıları 400'e kadar çıkan ve ilim talebelerinin bulunduğu bölüm (Doğan, 2011: 72).

Mescid-i Nebi, fiziki olarak üç bölümden oluşmakla beraber, çok yönlü fonksiyonu ile her kesimden inanan insanları bünyesinde toplamıştır. Mescid-i Nebi'den başlayarak günümüze kadar camilerin fonksiyonlarını şöylece sıralayabiliriz:

- 1- Mabet Olarak Camii
- 2- İdare Merkezi Olarak Cami
- 3- Kamu Yönetimi Açısından Camii
- 4- Mahkeme Salonu Olarak Camii
- 5- Askeri Karargah Olarak Camii
- 6- Şifahane Olarak Cami
- 7- Eğitim Öğretim ve Kültür Merkezi Olarak Camii (Doğan, 2011: 73-74)

Görüldüğü gibi camilerin önemli fonksiyonlarından birisi burada yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleridir. İslam'da Mekke döneminde, Darü'l Erkam'la başlayan eğitim öğretim faaliyeti, Medine'de Mescid-i Nebi ile hız kazanmıştır. Mescitteki öğretim faaliyetleri “meclis” kelimesiyle ifade edilir. Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebi'deki derslerine “meclisü'l ilm” denilirdi ki bu ilk asırda hadis derslerini ifade etmekteydi. Bu meclislerde Hz. Peygamber'in etrafında iç içe daire şeklinde oturan dinleyici grubuna "halka" denilirdi (Buhari, İlim, 8). Halkalara ders vermede bazı sahabeler de kendisine yardımcı olurdu (Önköl, Bozkurt, 1993: 47-53). Eğitim ve öğretim faaliyetleriyle Müslümanların dini bakımdan yetişmesini sağlayan mescitler, İslam dininin teorik ve pratik bakımdan yayılmasını sağlamıştır. Ayrıca İslam dininin temel kitabı olan Kur'an'ı Kerim'in öğrenilmesi ve uygulanması büyük katkıları vardır. Özellikle burada yetişen Müslümanlar, İslam'ı geniş kitlelere anlatmışlar, dinin yayılmasını sağlamışlardır. Bir külliye gibi pek çok fonksiyona sahip ilk yapı olan Mescid-i Nebi, bünyesinde barındırdığı hizmetlerle sonraki zamanlarda külliyelerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Genellikle bir cami etrafında gelişen külliyelerin bazen medrese, ticari bir yapı veya türbe çevresinde şekillendiği de görülmektedir (Doğan, 2011: 76-78).

Mescid-i Nebi'nin öne çıkan en büyük fonksiyonu, eğitim ve öğretimle ilgili yerine getirdiği görevler olmuştur. Abdullah b. Amr'ın naklettiğine göre bir gün Hz. Peygamber camiye girdiğinde cemaatin bir bölümünün zikirle diğer bir bölümünün ise ilimle meşgul olduğunu görmüş ve ‘Ben ancak bir muallim olarak gönderildim’ diyerek ilimle uğraşanların yanına oturmuştur (İbn Hanbel, III, 328; İbn Mace, Mukaddime, 17).

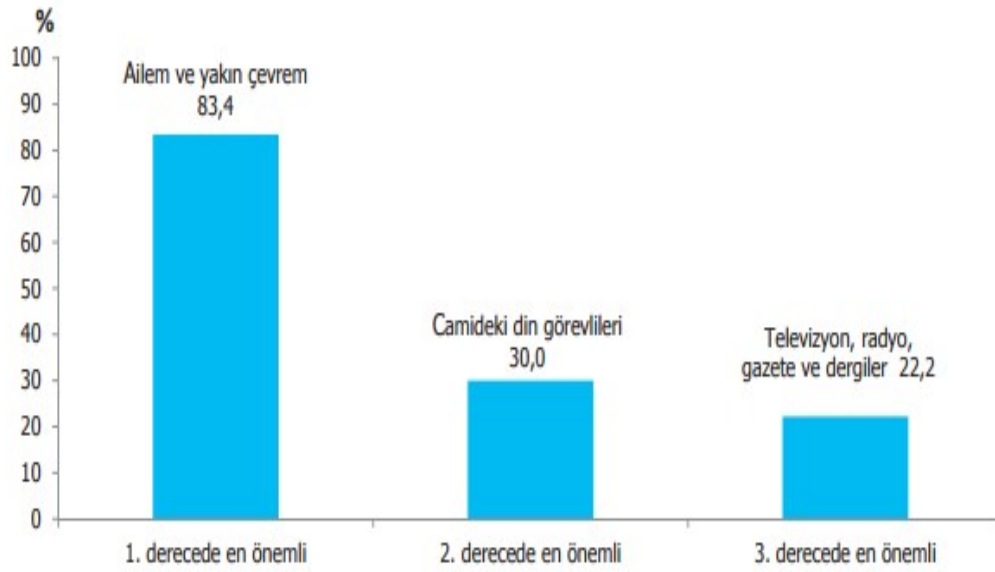
Dolayısıyla Mescidi Nebi, ilk muallim olan Hz. Peygamber tarafından, kadın erkek ayrımı yapılmadan bir okul, bir eğitim merkezi görevi üstlenmiştir (Yazıcı, 2019: 57-61).

Camilerde verilen din eğitiminin en önemli özelliklerinden biri, insanların hiçbir zorlama olmadan gönüllü bir şekilde gelerek eğitim talep etmeleridir. Yani bu eğitim kişilerin isteğine bağlı olarak verilmektedir. Gönüllülük dışında cami eğitiminin diğer bir özelliği belli bir gruba değil; kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk, Müslüman olan ya da olmayan herkese kapısının açık olmasıdır. Eğitim durumu, maddi durumu ne olursa olsun herkes eşittir. Dolayısıyla camilerde verilen dini mesajların her kesimi kuşatıcı olması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber, veda hutbesinde; ‘Rabbiniz birdir. Arap’ın Arap olmayana, siyahın beyaza, beyazın siyaha üstünlüğü yoktur. Üstünlük takva iledir’ buyurmuştur. O, Allah’ın insanların şekillerine ve mallarına değil, kalplerine ve amellerine baktığını, en değerli insanın Allah’tan en çok sakınan olduğunu bildirmiştir (Camius Sagir, 1, 61). İslam dininin mescidi eğitim için kullanması, ilk inen ayetin okumayı emretmesi, bir eğitim aracı olan kaleminden bahsetmesi, Kur’an’ın ilk ayetlerinin eğitim ve öğretim kavramlarıyla eş anlama gelmesi, İslam’ın eğitim ve öğretime verdiği önemi gözler önüne sermektedir (Keyifli, 2014: 352).

Günümüzde de camiler bir yaygın din eğitimi kurumu olarak din eğitimi alanına katkı sağlamaya devam etmektedirler. Camilerin din eğitimi alanına yapmış olduğu katkı, insanların ihtiyaçlarını karşılaması ile doğru orantılıdır. Dini ihtiyacı olan insanların camiye gelerek bu ihtiyaçlarını gidermeleri, camilerin bir din eğitimi kurumu olarak katkılarının ne kadar anlamlı olduğunu göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaptığı istatistiki çalışmada kişilerin din eğitimi aldıkları yerler ve eğitim için camiye gitme oranları şu şekilde gösterilmiştir (DİB, 122):

Tablo 1.

DİB, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması

Görüldüğü gibi toplumun büyük kısmı din eğitimlerini aileleri ve yakın çevrelerinden alırken bir kısmı ise ilk din eğitimlerini camide almıştır. Cami eğitimi, öğreticilik özelliği olan bir eğitimidir. Öğrenme sürecinde olan kişilere, topluca olduğu gibi özel programlar halinde de öğretim yapılmaktadır. Camilerde çocuklara yönelik yapılmakta olan Yaz Kur'an Kursları ile yetişkinlere yönelik cami dersleri, bu çerçevede yapılan öğretimlerdir. Ayrıca cami içinde yapılan haftalık vaazlar veya okunan hutbeler yoluyla da öğretim yapılmaktadır (Keyifli, 2014: 355).

Verilen vaaz, okunan hutbelerle yetişkinlere ve çocuklara din eğitimi verilmektedir fakat buralarda din eğitimi veren din görevlilerinin eğitim verme yönünden iyi yetişmiş olmaları ve öğretim metotlarını iyi kullanmaları gerekir. Yetişkinlere ve çocuklara anlayabilecekleri dilde hitap etmeli, yumuşak ve hoşgörülü bir dil kullanmalı, itici değil, çekici olmalı, kırıcı olmamalıdır. Dini hitabet özelliklerine dikkat ederek, özellikle Peygamberimizin kullandığı bazı ilke ve metotları göz önünde bulundurmalıdırlar (Kayadibi, 2014: 42). Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimize: 'Şayet sen kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi' diye buyurulmuştur (Al-i İmran, 3/159).

Hz. Peygamber (s.a.v) ise : 'İnsanlara akıllarının kavrayacağı şekilde hitap ediniz' diye buyurmaktadır (Buhari, İlim, 49). Bu ifadelerden hareketle insanlara hitap

edilirken hem söz hem de davranış açısından nezaketli olmanın ve onların seviyesine uygun bir şekilde davranmanın önemli ilkeler arasında olduğu belirtilmelidir.

Günlük hayattaki koşturmaca, yoğunluk içerisinde karşılaşılan sorunlar, çağın en önemli hastalık sebebi olan strese sebep olmaktadır. Bu stresli hayatta bir nebze olsun rahatlayabilmek, dinlenebilmek, içimizdeki sorunları boşaltabilmek için camiler bir vesiledir. Çünkü cami kimseye ait değildir, herkese aittir. Buralara gelenler Allah'ın misafiridir. Misafire verilebilecek en güzel, en etkili ikram onlara iyiyi, güzeli anlatabilmek, nefret ettirmemek, güzel ahlaktan bahsetmektir. Buralara gelen insanlar yalnız olmadıklarını anlarlar. Camilerde cemaatle kılınan namazlar, okunan hutbe, verilen vaazlar, ibadet olmanın yanı sıra kardeşlik, birlik beraberlik duygusunu oluşturarak insanların sosyalleşmesine katkı sağlamaktır. Dolayısıyla camilerin en önemli fonksiyonlarından biri de insanların sosyalleşmelerini sağlamaktır (Önder, 2016: 237)

1.5.2.4. Kur'an Kursları

1.5.2.4.1. Kur'an Kurslarının Tarihçesi

Kur'an Kursları, genç, yaşlı demeden halka, Kur'an'ı doğru ve kurallarına uygun olarak öğretmek, dini hususlarda bilgilenmelerini sağlamak ve bu konudaki ihtiyaçlarına çözüm bulmak için çalışmalar yapan eğitim kurumlarıdır (Koç, 2010: 501). Kur'an Kursları sadece dini bilgilerin öğretildiği eğitim kurumları olmayıp aynı zamanda kendine özgü yapılarıyla sosyal hayatta da önemli işlevler taşımaktadırlar.

Kur'an-ı Kerim'in doğru bir şekilde okunmasının öğretilmesi, bir kısmının veya tamamının ezberletilmesi amacıyla açılan Kur'an Kurslarına ilk dönemlerde farklı isimler verilmekteydi. "Daru'l Kur'an, küttab, mekteb" bu isimlerden bazılarıydı. Ayrıca verdiği eğitim çeşidine göre isimlerinde farklılıklar arz eden bu kurumlarda eğer, sadece hafızlık eğitimine ağırlık veriliyorsa "darul huffaz", kıraat bilgileri üst düzeyde işleniyorsa "darul kurra" denilmekteydi. Ancak daha çok küçük çocuklara Kur'an okumanın öğretildiği ve bazı ayet ve surelerin ezberletildiği yerler için ise daha çok küttab, Osmanlılarda ise "mekteb-i sıbyan" veya 'mektep' denmekteydi. Günümüzde bu isimlerin bazıları kullanılmaya devam ederken bazıları ise içinde yaşanan toplumun milli ve mahalli dillerindeki şekilleriyle isimlendirilmektedir (Çağrı, 2002, 423-425).

Hz. Peygamber, Mekke'de Müslümanların Kur'an'ı okuyup öğrenmelerini sağlamak üzere Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın evini (Dârül-Erkam) merkez olarak seçmişti.

Bu sebeple Dârül-Erkam'ın İslâm tarihinde ilk eğitim öğretim merkezi olduğu kabul edilir. İbn Sa'd, Mekke'de ilk Kur'an tâlim eden kişinin Abdullah b. Mes'ûd olduğunu kaydeder. Daha sonra Medine'ye öğretmen olarak gönderilen ve kendisine "kari" veya "mukrî" denilen Mus'ab b. Umeyr'in de Dârül-Erkam'a devam edenlerden olduğu belirtilir. Medine'de Suffe talebeleri esas itibariyle Kur'an öğrenmekteydi (Hamidullah, 1967: 121). Burası yetersiz kalınca mahallelerde de Kur'an öğretilen yerler açılmaya başlandı. İbn Sa'd (İbn Sa'd, IV:205) hicretin 2. yılında (624) Medineli Mahreme b. Nevfel'in evinde Kur'an öğretimine ayrılan bir bölümün dârülkurrâ olarak adlandırıldığını belirtir. Ayrıca yeni açılan mescitlerden de bu iş için faydalanılmaktaydı. Kur'an öğretimi yapılan yerlere verilen isimlerle ilgili çeşitli görüşler yer almaktadır. "Küttap" bu konudaki tartışmalı isimlerdendir. Kimisi bu kavramı Asr-ı saadette Kur'an öğretimi yapılan yerlere verilen isim olarak kabul eder. Kimileri de Rasûlullah devrinde küttâb kelimesinin okuma yazma öğretilen yerler hakkında kullanıldığını, Kur'an öğretilen yerler için kullanılmasının ise daha sonraki bir döneme rastladığını ileri sürer (Çelebi, 1983). Yapılan çalışmalar bu kavramın Emevilerin son dönemlerinden başlayarak Abbasiler döneminde kullanılmaya devam ettiğini ve günümüze kadar ulaştığını göstermektedir (Çağrı, 2002: 424).

İbn Hazm, İslam topraklarının Hz. Ömer döneminde her geçen gün biraz daha büyümesiyle birlikte Müslüman olanların sayısında ciddi bir artışın görüldüğünü belirtir. Ayrıca pek çok yeni mektebin açıldığını ve bu mekteplerde çocuklara Kur'an öğretildiğini bildirir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî de Endülüslüler'in öğretim yönteminden takdirle bahsetmekte, bunların küçük çocuklara önce yazı, aritmetik ve Arapça öğrettiklerini, daha sonra kıraat hocasına gönderdiklerini, hocaların onlara şifahi olarak Kur'an tâlim ettiğini ve her gün bir miktar âyet ezberlettiğini belirtmektedir (Çağrı, 2002: 424).

Osmanlılarda çocuklara Kur'an okumayı öğreten asıl kurumlar sıbyan mektepleridir. 'Taş mektep, mahalle mektebi' gibi isimlerle de anılan bu eğitim yerleri çoğunlukla hayırseverler tarafından yaptırılmakta ve mescitlerin bitişiğinde, mahalle aralarında yer almaktadır. Bu mekteplerin çocuklara Kur'an okutmak, bazı dua ve sureleri ezberletmenin yanı sıra basit seviyede dinî bilgiler vermek, yazıyı öğretmek gibi işlevleri olduğu anlaşılmaktadır (Ergin, 1977: 86). Mektepler, yaşları dört ile altı arasında değişen sadece erkek öğrencilerden ya da kız öğrencilerden oluşabildiği gibi, karma eğitime de yer vermekteydi. Hükümdarlar ve hükümdar ailesinin ileri gelenleriyle diğer devlet erkânının yaptırdığı büyük camilerle külliyelerde de birer

sıbyan mektebi bulunurdu (Unat, 1964: 6). Yoksullara, yetimlere veya Müslüman çocuklara Kur'an öğretilmesi şartı, bu okullarla ilgili vakfiyelerin en başında yer alırdı. Hemen her mahalle ve köyde en az bir sıbyan mektebi bulunmaktaydı.

1869'da çıkan bir nizamnâme ile öğrencilerin daha nitelikli yetiştirilebilmesi için o dönemde bulunan yaklaşık 360 sıbyan mektebindeki programlarda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik sonrası programlar, elifbâ, Kur'an-ı Kerim, tecvid, ilmihal, ahlâk, yazı, hesap, muhtasar Osmanlı tarihi, coğrafya ve "ma'lûmât-ı nâfia" şeklinde düzenlenmiştir (Ergin, 1977: 89). Sıbyan mekteplerinden sonra açılan İptidai Mekteplerinin programlarına da Kur'an-ı Kerim dersi eklenmiştir (Aytekin, 1991: 58-67). Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile bütün medrese ve mekteplerle birlikte Kur'an'ın okutulup ezberletildiği okullar da Maarif Vekâleti'ne devredilmiş, 1926 tarihli Maarif Teşkilât Kanunu ile de tamamen kaldırılmıştır. Ancak Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi, Kur'an'ın öğretildiği bu okulların birer ihtisas okulu olduğunu ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim öğretime devam etmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine bu okullar Kur'an Kurslarına dönüştürülmüş ve on iki yaşından büyük olanların eğitime katılabilmesi şartıyla hizmete sunulmuştur. 1933-1934'te 9 resmî Kur'an Kursunda 231 öğrenci okurken 1947-1948'de kurs sayısı 99'a, öğrenci sayısı 5751'e yükselmiştir. 1933-1948 yılları arasında bu kurslardan diploma alan toplam 4653 mezundan 1286'sı kız öğrencidir (Çağrı, 2002). 1928'deki harf inkılâbından sonra gayri resmî Kur'an Kurslarıyla sıkı bir mücadeleye girilmiş, bu arada Tevhîd-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereğince açılan imam ve hatip mektepleri ilgisizlik yüzünden 1929-1930 yıllarında kapanmıştır. 1933'te de Dârülfünun İlähiyat Fakültesi kapatılmıştır. 1924'te liselerin, 1927'de ortaokulların, 1929-1931 arasında kademeli olarak ilkokullarla öğretmen okullarının programlarından din bilgisi dersleri çıkarılmıştır. Bu gelişmeler neticesinde din eğitimi ve öğretiminde meydana gelen ciddi boşluk ve bu boşluğun toplumdaki yansımaları özellikle ortaya çıkan huzursuzluk, 1946 yılından itibaren devlet kademelerinde de yankı bulmaya başlamıştır. 1950'deki iktidar değişikliğinin getirdiği nispeten özgürlük ortamı içinde din eğitimine duyulan ihtiyaç, geniş bir toplumsal istek olarak daha yoğun biçimde dile getirilmeye başlanmış, sonuçta İmam-Hatip okullarının açılmasına paralel olarak tamamı halkın katkılarıyla yapılan Kur'an Kursları hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1950'de 127 resmî kursta 8706 öğrenci okurken; 1980'de kurs sayısı 2730'a, öğrenci sayısı 80.911'e ulaşmıştır. 1994-1995 öğretim yılında kurs sayısı 5483'e, öğrenci sayısı ise 172.053'ü yüzünden okumayı

öğrenenler (% 70,40'ı kız), 21.475'i hâfızlığa çalışanlar (% 35,2'si kız) olmak üzere toplam 193.528'e ulaşmış, bu öğretim yılında 3208 erkek, 827 kız öğrenci hâfızlık belgesi almıştır. Ancak 1997'de kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesiyle kurs sayısına paralel olarak öğrenci sayısında da azalma sürecine girilmiştir. 1996-1997 öğretim yılında kurs sayısı 5241, öğrenci sayısı 177.120 iken 2001-2002'de kurs sayısı 3368'e, öğrenci sayısı 104.109'a düşmüştür (Çağrı, 2002: 425). Bu olumsuz olarak ifade edilebilecek tabloyla birlikte 2000'li yılların başlarından itibaren Kur'an Kurslarında yeniden yapılandırma çalışmalarının başlaması (Koç, 2005: 381), olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Bu çalışmalarda, 'öğreten' değil 'öğrenen', 'konu' değil 'problem' merkezli, dini anlayışın oluşmasında Kur'an ve sünneti merkeze alan, aynı zamanda kültürel mirasın sorgulanarak güncellenmesine önem veren, öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencinin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini dikkate alan yeni bir eğitim anlayışı benimsenmiştir (Koç, 2005).

Kur'an Kurslarında benimsenen yeni anlayışa uygun olarak Kur'an Kursları öğretim programları yenilenmiş, Kur'an Kursu öğretmenlerinin yeni eğitim anlayışına ve yeni programa göre eğitimlerine ağırlık verilmiş, ders kitapları yanında görsel-işitsel materyal setleri hazırlanmış ve kursların fiziki ve teknik imkanlarında iyileştirmeler yapılmıştır.

2003 yılı istatistik rakamlarına göre; mevcut 6935 Kur'an Kursundan 3811'i öğretime açık iken 3124'ü kapalıdır. Kurslarda 3602 bayan, 1789 erkek toplam 5391 hoca (öğretici) görev yapmıştır. 95627 kız öğrenci ve 13497 erkek öğrenci olmak üzere toplam 109124 öğrenci, 8 yıllık İlköğretimden sonra Kur'an öğrenmeye yönelmiştir. Hafızlığa çalışan ise 5843 kız öğrenci ve 3595 erkek öğrenci olarak toplamı 9438 öğrenci eğitim görmüştür (Öcal, 2004: 98). 2012 yılına gelindiğinde, ülke genelinde Kur'an Kurslarının sayısı 11.000'i, öğrenci sayısı ise 412.000'i aşmıştır. Bu öğrencilerin yaklaşık 390.000'i yüzünden okuma, 20.000'i hafızlık programına devam etmektedir (<http://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr>). 2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vermiş olduğu bilgilerde Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet veren 22.758 Kur'an Kursu vardır. Kur'an-ı Kerim derslerinin yanı sıra temel dini bilgilerin de sunulduğu kurslardan, 700.000 kişi yararlanmakta, kurslara her yaş grubundan insan katılabilmektedir (<https://www.diyaret.tv/diyarete-bagli-kuran-kurslari>).

Günümüzde Kur'an Kurslarının gerek potansiyel imkânlar, gerekse eğitim-öğretimin kalitesi bakımından bir standarda kavuştuğunu söylemek çok mümkün

değildir. Kur'an Kursları binalarının fiziki ve teknik kapasiteleriyle birlikte, Kur'an Kursu öğreticilerinin de öğrenim durumları, sahip oldukları mesleki yeterlilikler birbirinden farklıdır (Koç, 2005: 395).

1.5.2.4.2. Kur'an Kursları Öğretim Programı

Kur'an Kursu eğitiminin temel ilke ve hedefleri Diyanet İşleri Başkanlığınca şöyle tespit edilmiştir:

- İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in Arapça metninden doğru ve usulüne uygun olarak okunabilmesini sağlamak,
- İbadetleri yerine getirebilecek düzeyde Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
- Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,
- İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlamak,
- İbadetler ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
- Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerine ve ondan, yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerine ayrıca Hz. Peygamber'in yaşantısından değerler üretebilmelerine yardımcı olmaktır (DİB, 2012: 6).

Günümüzde bilim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler, iletişim imkânlarının çeşitlenmesi, eğitim almak isteyen insan profilinin farklılaşması, ihtiyaç ilgi ve beklentilerin değişmesi sebebiyle din eğitimi ortamları ve Kur'an Kurslarındaki öğretici rolleri de farklılaşmış ve çeşitlenmiştir. Yetişkinlerin öğrenmeleriyle ilgili edinilen bilimsel veriler eğitimde yeni imkânlar sunmuş, 'hayat boyu öğrenme' ve 'öğrenmeyi öğrenme' gibi yaklaşımlar, yetişkinlerin en doğru ve güvenilir bir şekilde öğrenmelerini sağlayacak kaynak arayışları, öğretim etkinliklerinin programlı hale gelmesini sağlamıştır (Gündoğan, 2003).

Kur'an Kurslarında hazırlanan öğretim programları Sosyal, İlahiyat ve Din eğitimi Bilimlerindeki son gelişmelerden faydalanan, Kur'an Kursları Program Geliştirme Komisyonu tarafından düzenlenmiştir. Komisyonun oluşturulmasında Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatındaki ilgili görevlilere, Kur'an Kursu

öğreticilerine ve akademisyenlere yer verilmek suretiyle çoklu katılım esas alınmış, böylece programların geliştirilmesi sürecinde tüm paydaşlardan yararlanılmaya çalışılmıştır (DİB, 2012: 5).

Kur'an Kursları öğretim programları, uygulama alanlarına göre çeşitlilik arz etmektedir. Örgün öğretime devam eden öğrencilere yönelik ayrı, örgün eğitimin dışındaki taleplere karşı ayrı programlar düzenlenmiştir. Örgün öğretime devam eden öğrencilere yönelik; okuma salonları, yaz Kur'an Kursları, hafızlık talebinde olanlara yönelik de hafızlık, hafızlık tekrar ve talim kursları oluşturulmuştur. Ayrıca 4-6 yaş dönemindeki çocuklar için "4-6 yaş Kur'an Kursları Öğretim Programı" hazırlanmıştır.

Diyanet işleri Başkanlığı örgün eğitimin dışında din eğitimi talep eden, çalışan ya da çalışmayan özellikle yetişkin öğrencilerin ihtiyaçlarını ve taleplerini göz önünde bulundurarak "İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı"nı hazırlamıştır. Bunun dışında "Camilerde Öğretim Programı" da uygulama alanlarına göre hazırlanan öğretim programlarındandır (www2.diyanet.gov.tr). Bu programlar, 2010-2011 ile 2011-2012 eğitim-öğretim yılında pilot olarak Kur'an Kurslarında, 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren de Türkiye genelinde uygulanmaktadır.

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı düzenlenirken şu hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

- Kur'an Kurslarındaki öğrencilerin % 66'sının 23 yaş ve üzeri yetişkin ev hanımlarından oluşması,
- Öğrencilerin, çeşitli sebeplerle Ekim ayından Mayıs ayının sonuna kadar eğitimlere devam etmekte zorluk çekmeleri,
- Mesai saatleri içinde bu kurslara katılamayan kamu veya özel sektör çalışanlarının, mesai saatleri dışında din eğitimi alma taleplerinin karşılanabilmesi,

İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı geliştirilirken, Eğitim Bilimi ve Program Geliştirme alanındaki yeni yaklaşım, ilkeler ve İlahiyat Bilim'lerinin verileri esas alınmıştır (DİB, 2012, 5). Bu şekilde hazırlanan program, öğrenen ve problem merkezli olup, öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan gelişimleri dikkate alınarak hazırlanmış, öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanan, araştıran, sorgulayan, bireysel farklılıkları göz önünde tutan, çerçeve esnek öğretim programı benimsenmiştir.

İhtiyaç odaklı öğretim programında öğretmenler, öğrencilerinin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda neyi ne kadar işleyeceklerine karar verebilir, ders konularının sınırlarını ayarlayabilirler. Öğreticiler gerek gördükleri konuları öğretime dahil edebilecekleri gibi ihtiyaca binaen konuları öne alabilir ya da ileriki haftalara erteleyebilirler (DİB, 2012). İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının amacı Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygunluk arz etmektedir. Bu programla;

- Kişilerin öğrendikleri değerleri hayatlarına geçirerek, kendi çözümlerini bulabilmelerini sağlamak,
- İbadetlerle ilgili bilgileri davranışa dönüştürebilmek,
- Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden ve mealinden okuma alışkanlığı kazandırmak,
- Hz. Muhammed'in yaşamından hayata örneklik teşkil eden değerler üretebilmek,
- İslam dininin değerleriyle barış ve hoşgörü ortamının oluşturulmasına yardımcı olmak gibi hususlar amaçlanmaktadır (DİB, 2012, 6)

Bu amaçlarla hazırlanan programlar içinde, araştırmamızla ilgili olarak iki program ele alınmaktadır:

- 1- Kur'an Kursları Temel Öğretim Programları (Dört Dönem); bu programlar Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Dersinden oluşmaktadır. Haftada 18 saattir.
- 2- Ek Öğretim Programları; bu programlar da Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgilerden oluşur. Haftada altı saattir.

Bu programlar her yıl Başkanlıkça belirlenen eğitim-öğretim takvimi doğrultusunda 4 dönem olarak hazırlanmaktadır. Bu dönemlerin süreleri de kendi içlerinde bir ve ikinci dönemler dokuzar hafta, üç ve dördüncü dönemler ise sekizer haftadan oluşmaktadır.

Temel öğretim programları haftada 18 saat olup, 12 saati Kur'an-ı Kerim, 6 saati Dini Bilgiler derslerini içermektedir. Öğretici ihtiyaca binaen dersleri öğleden önce ve sonraya bölebilir (üç + üç veya dört + iki şeklinde). "İl Eğitim Kurulu" programların açılması, uygulanması, rehberlik ve denetimlerinin yapılmasını gerçekleştirir.

Bir öğretici haftanın beş gününde de ders açmak zorundadır. Temel öğretimi üç günlük programda uygulayacaksa diğer iki günde ek öğretim programı açması gerekir. Eğer öğretmenler bir dönemde yeterli öğrenci bulamazlarsa, öncelikle ihtiyacı olan diğer kurslarda eğer ihtiyaç olmazsa, din hizmetlerinde görevlendirilirler. Bu görevlendirme yılda en fazla bir dönem süresince gerçekleştirilebilir.

İhtiyaç odaklı öğretim programında, temel öğretim programına ek olarak gelen talepler doğrultusunda ek öğretim programları açılabilir. Bu programlar Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler alanlarındandır. Ek öğretim programları haftada 6 saat olarak toplam 48 saat uygulanan programlardır. Sadece ek öğretim programları içerisinde yer alan Hatim Kuru 18 haftalıktır ve toplam 108 saatliktir.

Kur'an Kurslarında temel eğitim almak isteyen öğrenciler seviyeleri belirlendikten sonra, öğrenci düzeylerine göre belirlenmiş olan programlara katılabilirler (DİB, 2012, 15-26). Öğrenci seviyelerine göre belirlenmiş olan program dört düzeyden oluşmaktadır: Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler (İbadet, İtikat, Siyer, Ahlak) olarak belirlenmiş, bu düzeyler basitten zora doğru aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Birinci Düzey Öğrenme Alanları:

- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı (İslam'ın Kur'an-ı Kerim öğrenmeye ve öğretmeye verdiği değer, Kur'an-ı Kerim'e saygı, Kur'an-ı Kerim'i anlamının önemi ve Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumanın önemi, harfler ve özellikleri, harflerin okunuşu ve harflerle ilgili özel durumlar (İdgam-ı Şemsiyye, İzhar-ı Kameriyye, Zamirin okunuşu, Med-Kasr, Huruf-u Mukatta, Hemze-i Vasil ve Hemze-i Katı', Okunmayan Elif), ezberlenecek bazı dua, sure ve anlamları: Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şahadet, Euzü besmele, Tekbir, Salatü Selam, Sübhaneke Duası, Tahiyat Duaları, Salli-Barik Duaları, Rabbena Atina-Rabbenağfirli Duaları, Kunut Duaları, Amentü, Ezan, Kamet, Tesbihat (Müezzinlik), Fatiha, Kevser, İhlas)
- İtikat dersi öğrenme alanı (İnsanın evrendeki konumu, dinin tanımı, dinin kaynağı, dinin insan hayatındaki yeri ve önemi, imanın tanımı, Kelime-i Tevhid ve Şahadet, imanın önemi ve türleri, tasdik yönünden insanlar, iman esasları, batıl inanç ve hurafeler)
- İbadet dersi (İbadetin tanımı, amacı ve önemi, temel ibadetler, namaz, oruç, zekat, hac, mükellefin davranışları ile ilgili hükümler, farz, vacip, sünnet,

müstehab, mübah, haram, mekruh, müfsid, temizliğin fert ve toplum hayatında ki yeri, İslam'ın temizliğe verdiği önem, temizlik çeşitleri, temizlik-ibadet ilişkisi, ibadete hazırlık olarak temizlik, abdest, gusül, teyemmüm, mesh, kadınlara özgü bazı haller, özürünün temizliği)

- Ahlak dersi (İnsanda paylaşma ve yardımlaşma duygusu, sevinçlerin paylaşılması, bayramlar, kandil geceleri, Cuma, Ramazan ayı, kültürümüzdeki diğer örnekler, üzüntülerin paylaşılması, hasta ziyareti, cenaze ve taziye, kabir ziyareti ve geçmişlerimizi anma, zor durumda olanlara yardım, Türk-İslam geleneğinde paylaşma ve yardımlaşma kurumları, hac ve kurban, dua ve tevbe)
- Siyer dersi (Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed, Hz. Muhammed'in doğduğu çevre, ailesi, gençlik çağı ve sosyal ilişkileri, evliliği ve çocukları, vahiy öncesinde Hz. Peygamber)

İkinci Düzey Öğrenme Alanları:

- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı (Kur'an-ı Kerim'in indiriliş süreci, Mushaf haline getirilmesi ve çoğaltılması, tecvidin tanımı, önemi, öğreticiye olan ihtiyaç, tecvid kuralları, medd-i tabi, nedd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i arız, medd-i lazım, medd-i lin, uzatan elif ve elifin yerini tutan vav ile ye, yazılmadığı halde okunan medler, yazıldığı halde okunmayan harfler, tenvin ve sakin nun, ihfa, izhar, iklab, idgam-ı meal gunne, idgam-ı bila gunne, idgam-ı misleyn, idgam-ı mütecaniseyn, tecvid uygulamaları için okunacak sureler, Yasin Suresi, Fetih Suresi, Bakara Suresi, Rahman Suresi, yüzünden okunacak ve ezberlenecek sureler ve anlamları, Fil Suresi, Kureyş Suresi, Maun Suresi, Kafirun Suresi, Nasr Suresi, Leheb Suresi, Felak Suresi, Nas Suresi)
- İtikat öğrenme alanı (Allah'a iman, Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları, Allah'ın yarattıklarını sevgisini ifade eden güzel isimleri, rahmetini ifade eden güzel isimleri, kudretini ifade eden güzel isimleri, meleklerle iman, meleklerin özellikleri, görevleri, meleklerden başka görünmeyen varlıklar, Kur'an'da cinler, cinlerle ilgili batıl inançlar, şeytan, Kur'an'da şeytan, şeytandan Allah'a sığınma, satanizm)
- İbadet öğrenme alanı (Namaz, namaz ibadetinin önemi, çeşitleri, vakitleri, farzları, vacipleri, sünnetleri, mekruhları, namazı bozan durumlar, namazın kılınışı, sehiv ve tilavet secdesi, vakit, Cuma, cenaze, bayram, teravih namazları, özel durumlarda namaz, yolcu namazı, hasta namazı, namazların cem'i, cami ve

cemaatle namaz, camilerin toplumsal rolü, caminin bölümleri, cami adabı, namaz ibadetinin insana kazandırdıkları)

- Ahlak öğrenme alanı (İslam ahlakının öngördüğü model insan, İslam ahlakında iyi ve övülen tutum ve davranışlar, doğruluk, başkalarına yardımda bulunmak, namuslu olmak, emanete riayet etmek, adil olmak, kardeşlik, hoşgörü ve bağışlama, olumsuzluklara karşı direnme ve dayanma, alçak gönüllülük, sözünde durmak, görgülü olmak, insanlara iyi davranmak ve güzel söz söylemek, yardımlaşmak, İslam ahlakında kötü ve yerilen davranışlar, cimrilik, iftira, yapılan iyiliği başa kakmak, başkalarını çekıştirmek, kendini beğenmişlik, bozgunculuk, çekememezlik, savurganlık, adam öldürmek, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, insanları küçük düşürmek, gösteriş yapmak, zina ve fuhuş, sarhoşluk ve kumar, büyücülük ve büyüye başvurmak, rüşvet almak ve vermek)
- Siyer öğrenme alanı (Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi, Peygamberliğin ilk yılları, ilk İslam topluluğunun dayanışması ve ilişkileri, Hz. Muhammed'e yönelik tepkiler ve Kur'an-ı Kerim'in cevabı, Müslümanlara uygulanan işkenceler ve sosyal baskılar, Habeşistan'a göç, Mekke halkının boykotu, boykot sonu ve hüzün yılı, Taif'e yolculuk, gece yolculuğu (isra), Medinelilerle görüşme ve Akabe Antlaşmaları)

Üçüncü Düzey Öğrenme Alanları:

- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı (Sakin Mim'in okunuş şekilleri, kalkale, Ra'nın hükmü, Lafzatullah'taki Lam'ın okunuşu, sekte, vakıf, ibtida, vasıl ve işaretleri, secde ayetleri ve işaretleri, tecvid uygulamaları için okunacak sureler, bakar, mülk, nebe, yüzünden okunup ezberlenecek sure ve anlamları, Asr suresi, Hümeze Suresi, Tekasür Suresi, Karia, Adiyat, Zilzal sureleri)
- İtikat Öğrenme Alanı (Kitaplara iman, vahiy ve vahye olan ihtiyaç, kutsak kitaplar, Kur'an-ı Kerim'in hedeflediği insan modeli, peygamberlere iman, peygamberlik ve peygamberlere olan ihtiyaç, peygamberlerin özellikleri, peygamberlerin görevleri, mucize ve keramet, bazı peygamberlerin hayatlarından kesitler, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Eyyub, Hz. Yusuf, Hz. Yunus, Hz. İsa)
- İbadet öğrenme alanı (Oruç, oruç ibadetinin bireye kazandırdıkları, oruçla ilgili kavramlar, sahur, imsak, iftar, fidye, oruç çeşitleri, Ramazan ayı ve farz olan oruç, oruca niyet ve zamanı, oruç tutmamayı mübah kılan durumlar, orucu bozan ve bozmayan durumlar, orucun kazası ve kazayı gerektiren durumlar, orucun

kefareti ve kefarete gerektiren durumlar, orucu bozmayan durumlar, oruçlu içim mekruh olan durumlar, İslam'da paylaşma ve yardımlaşma: zekat ve sadaka, zekatla ilgili temel kavramlar, zekat vermesi gereken kişiler, zekat verilebilecek kişiler, zekatı verilecek mallar, zekat ibadetinin birey ve topluma kazandırdıkları, sadaka, servetle yapılan sadaka, güzel davranışların sadaka olması)

- Ahlak dersi öğrenme alanı (İslam'ın temel haklara yaklaşımı: yaşama, sağlık, eğitim, inanma ve ibadet, özel hayatın gizliliği hakkı, ekonomik haklar, görev ve sorumluluklar, görev ve sorumlulukların kaynağı olarak Allah inancı, Peygamberimize karşı görev ve sorumluluklarımız, kendimize, aile bireylerinin birbirlerine, yakın akraba, komşu ve topluma, çevremize, devlete karşı görev ve sorumluluklarımız, mesleki sorumluluklarımız, adab-ı muâşeret kuralları)

Dördüncü Düzey Öğrenme Alanları:

- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı (Kur'an-ı Kerim'i ve muhtevasını tanıma, varlık, bilgi, iman, dua ve ibadet, Hz. Peygamber, Peygamber ve kıssaları dünya ve ahiret, insan ilişkileri, ahlak ve değerler, tecvid uygulamaları için okunacak sureler: Maide, Nisa, Al-i İmran Sureleri, yüzünden okunup ezberlenecek sureler ve anlamları: Beyyine, Kadr, Alak, Tin, İnşarah, Duha sureleri, Bakara 1-5 ayetler, Bakara 255. ayet, Bakara 285-286. ayetler, Haşr Suresi 21-24. ayetler, Yasin Suresi) bu alandaki öğrencilere ezberleri yapma hususunda esnek davranılması istenmiştir.
- İtikat öğrenme alanı (Ahirete İman: Ahiret gününe iman ve önemi, ölüm ve ölümden sonra dirilme, ruh, kabir, haşr, mahşer, insanların yaptıklarından sorgulanması, sual, hesap, mizan, cennet, cehennem, ölüm ve ötesi ile ilgili yanlış inanışlar. Kader ve Kazaya iman: Kader ve kaza kavramları, insanın kaderle ilgili bazı özellikleri (akıl sahibi olmak, özgür olmak, sorumlu olmak), Kur'an'ın kaderle ilgili bazı kavramlara bakışı, tevekkül, rızık, başarı, afet, ecel, hastalık).
- İbadet öğrenme alanı (İslam'da paylaşma ve yardımlaşma duygusu, sevinçlerin paylaşılması (bayramlar, kandil geceleri, Cuma, Ramazan ayı, kültürümüzdeki diğer örnekler), üzüntülerin paylaşılması (hasta ziyareti, cenaze ve taziye, kabir ziyareti ve geçmişlerimizi anma, zor durumda olanlara yardım, kültürümüzdeki diğer örnekler), Türk-İslam geleneğinde paylaşma ve yardımlaşma kurumları, Hac ve kurban (Hac ibadetinin bireysel ve toplumsal kazandırdıkları, Hac ile

ilgili kavramlar, Hac ile ilgili mekânlar, Umre, Kurban), dua ve tövbe, dua kavramı ve mahiyeti, insana kazandırdıkları, bir iletişim dili olarak dua, Kur'an'dan ve Hz. Peygamberden dua örnekleri, tövbe kavramı ve mahiyeti, tövbenin insan hayatındaki yeri, Kur'an'dan tövbe örnekleri).

- Ahlak öğrenme alanı (İslam ahlakında sevgi (Allah sevgisi, peygamber sevgisi, insan, anne-baba, çevre, hayvan, bayrak ve vatan sevgisi, şehitlik ve gazilik), örnek şahsiyetlerden davranış örnekleri (Hz. Meryem: İffet, Hz. Hatice: Kararlılık, Hz. Aişe: İlim Sevgisi, Hz. Fatıma: Baba sevgisi, Rabiâtü'l Adeviyye, Ahmet Yesevi: Hizmet Sevgisi, Yunus Emre: Sevgi, Mimar Sinan: Mesleki sorumlulukları, Mevlana: Hoşgörü, Hacı Bektaş-ı Veli: İnsan Sevgisi, Mustafa Kemal Atatürk: Vatan sevgisi, Mehmet Akif Ersoy: Kur'an Sevgisi), olarak belirlenmiştir.

İhtiyaç Odaklı öğretim programının uygulandığı Kur'an Kurslarında öğrencilere materyal olarak, 'Tecvidli Kur'an-ı Kerim Elifbası' ve Kur'an-ı Kerim verilirken, dini bilgiler dersleri için 'Dinim İslam Temel Bilgiler' kitabı dağıtılmakta ve derslerde okutulmaktadır. Öğrencilere katıldıkları program neticesinde 'Katılım Belgesi', gördükleri eğitim neticesi isteğe bağlı olarak katıldıkları sınavda başarılı olanlara 'Başarı Belgesi' verilmektedir. Ayrıca öğrenciler, kurslara devam etmek zorundadır. Öğrencilerin devamsızlığı, katıldıkları programa ait dönemin/kurun 1/8'ini aşması durumunda katılım veya başarı belgesi verilmez (<https://webdosyasp.diyenet.gov.tr>).

1.6. İlgili Araştırmalar

Kur'an Kursları ve yetişkin din eğitimi alanında ülkemizde yapılan araştırmalar çok sınırlıdır. Araştırmamız neticesinde tespit edebildiğimiz çalışmalar şu şekildedir:

Yetişkinlik dönemi din eğitimi alanıyla ilgili ülkemizde yapılan en kapsamlı çalışmanın Mustafa Köylü (2014)'ye ait *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* isimli eser olduğu belirtilebilir. Bu eserde yetişkin, yetişkinlik dönemi, yetişkinlik dönemi din eğitimi konuları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ülkemizde yetişkin din eğitimi yapılan yerler ayrıntıya girmeden ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmadan farklı olarak, yaptığımız çalışmada yetişkin, yetişkinlik dönemi, yetişkinlik dönemi din eğitimi ve bu eğitimi veren kurumlardan Kur'an Kursları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, öğrencilerin,

öğrencilerin, kurs, eğitim ve öğretim programı ile ilgili olumlu, olumsuz görüşleri tespit edilmiştir.

M. Akif Kılavuz (2002)'a ait *Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi* isimli çalışma yetişkinlik dönemi din eğitimi konusunu ele alan bir diğer çalışmadır. Çalışmada yetişkinlik dönemi daha yoğun bir şekilde incelenmiştir. Yine yaptığımız çalışmada bu çalışmadan farklı olarak yetişkinlerin din eğitimi aldığı yerler olan Kur'an Kursları ve Kur'an Kursları öğretim programı değerlendirilmiştir.

Kur'an Kurslarındaki eğitim-öğretim durumuyla ilgili önemli eserlerden birisi, Mehmet Korkmaz (2012)'a ait olan *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri* isimli doktora çalışmasıdır. Bu eserde özellikle Kur'an Kurslarında görev yapan öğretmenlerin eğitim öğretim yeterlikleri ortaya konmaya çalışılmış, bu alanda ölçek geliştirmiştir. Sonrasında bu ölçekle öğretmenlerin, öğrenciyi tanıma, öğretimi düzenlemede, yönetmede, rehberlik yapmada, mesleki yeterlilik olarak kendilerini nasıl değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada ağırlıklı olarak Kur'an Kursu öğretmenleri ve yeterlikleri incelenmiştir. Bizim ortaya koyduğumuz çalışmanın bu çalışmadan farklı olan yönü, öğretici ve öğrenci bakışıyla yetişkin din eğitimi açısından yapılan eğitim faaliyetlerinin ve öğretim programının değerlendirilmesidir.

M. Şevki Aydın'ın (2010) *Bir Din Eğitimi Olarak Kur'an Kursu* isimli eseri Kur'an Kurslarını iki bölümde ele almıştır. Birinci bölümde Kur'an Kurslarını Türkiye'de din eğitimi bağlamında incelemiştir. İkinci bölümde ise Kur'an Kurslarında gerçekleştirilen din eğitimini değerlendirmiştir. Çalışmamızdan farklı olarak bu eserde, yazıldığı tarih itibarıyla, Kur'an Kurslarında uygulanmakta olan İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı değerlendirilememiştir. Ayrıca öğrenci ve öğretici görüşleri de yer almamaktadır.

Kur'an Kurslarının sorunlarını ele alan diğer bir çalışma, Mehmet Emin Ay (2005)'a ait *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kuran Kursları* başlıklı eserdir. Bu çalışmada Türkiye'de bulunan Kur'an Kurslarındaki öğretici ve öğrencilerin problem ve beklentilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Dört bölüm olarak gerçekleştirilen çalışmada, Kur'an Kurslarındaki öğrenci ve öğretmenlere anket çalışması uygulanarak problem ve beklentiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Öğrencilere uygulanan ankette; kişisel bilgileri, ailevi durumları, yaşadıkları sosyal çevre, ebeveynlerinin tahsil durumları, ailelerinin ekonomik düzeyleri, Kur'an Kurslarına gelme sebepleri, kurslardaki başarı durumları, ailelerinin ziyaret oranları, öğrenciler arasındaki ilişkiler, öğretici ve kurslarıyla ilgili sıkıntı ve memnuniyet durumları, bu

kurslardan sonra yönelmek istedikleri alan incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise öğretmenlerin problem ve beklentileri, pedagojik formasyon durumları, meslektaşlarıyla olan irtibatları gibi konular değerlendirilmiştir. Bu çalışmada daha çok çalışma hayatına başlamamış, bu kurslarda almış oldukları eğitimler neticesinde kendisine yön verecek, ağırlıklı olarak gençlik dönemindeki bireyler incelenmiştir. Dolayısıyla bizim çalışmamız yetişkinlik dönemindeki insanların Kur'an Kurslarındaki eğitimini değerlendirdiği için farklılık arz etmektedir. Ayrıca bu çalışma, 2005 yılında gerçekleştiği için İhtiyaç Odaklı Öğretim Programının uygulanmasından önceki durumu değerlendirmiştir.

Ramazan Buyrukçu (2001)'ya ait *Kur'an Kurslarındaki Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*; Emin Işık (2000)'ın *Tarihi Gelişimi İçinde Kur'an Öğretimi. Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik* ile Ahmet Koç (2005)'un *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik* isimli çalışmalar da bahsedilmesi gereken eserler arasındadır. Yaptığımız çalışmada bu çalışmalardan farklı olarak; Kur'an Kurslarındaki yetişkin öğrencilerin ve öğretmenlerin beklenti, eleştiri ve problemleri birlikte incelenmiş, belirtilen sorunlara çözüm önerileri getirilmiş ayrıca bu kurslarda uygulanan İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı öğretici ve öğrenci yorumlarıyla incelenerek değerlendirilmiştir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel ve nicel yöntemler kullanılarak veriler toplanmışken, analizler nitel araştırma yöntemi esas alınarak yapılmıştır. Çalışmada ön inceleme yapabilmek amacıyla 2017 yılında Osmaniye Merkez ve ilçelerinde görev yapan toplam 136 öğreticiyle anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen ön bilgiler neticesinde Osmaniye Merkez ve ilçelerinde görev yapan 15 öğretici, ayrıca Osmaniye İli Toprakkale İlçesi Kışla Kur'an Kursu'nda öğrenim gören 18 öğrenciyle görüşme tekniği uygulanmış ve çalışmamızla ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmalar, görüşme, gözlem, doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamlarında, olduğu gibi, gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla incelendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 39). Araştırmada kullanılan görüşme tekniği, sözel iletişimle sağlanan bir veri toplama tekniğidir. Bu teknikte araştırmacı soruları sözlü bir şekilde cevap almak maksadıyla deneklere yönlendirir (Tavukçuoğlu, 2002). Bu görüşmelerde dinlenen kişi, araştırmacının gereksinimlerini karşılayabilmelidir. Bu görüşme de sorular ve cevapları sıralanmalı, özetlenmeli, görüşülen şahıs güdülenmelidir. Her görüşmenin kendine özgü yön ve özellikleri vardır (Sağlam, 1975).

Görüşme tekniği, amacına, görüşülenlerin sayısına, kurallarının katılığına ve görüşülen kişilerin özelliklerine göre sınıflara ayrılır. Amacına göre; "araştırma" için, "sağaltım" (daha çok terapi tipi görüşmeler) amacıyla ya da işbirliğini sağlamak için yapılabilir. Kuralların katılığına göre; yapılandırılmamış, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış olarak üçe ayrılabilir. Görüşmeye katılanların sayısına göre bireysel ve grupsal olarak yapılabilen görüşme tekniğinde, bireysel görüşmede araştırmacı ve görüşülen kişi dışında kimse bulunmaz (Karasar, 2004). Bu çalışmada, araştırma amacı doğrultusunda bireysel olarak yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmıştır.

Elde edilen veriler, ihtiyaç odaklı öğretim program modeline göre değerlendirilmiştir. Bir eğitim programı değerlendirilirken, 'ihtiyaçlara ve beklentilere cevap verebiliyor mu, öğrencinin bireysel ilgi ve özellikleri dikkate alınıyor mu, konu ile alakalı gelişmelere bilim ve teknik alanındaki değişmelere uyum sağlayabiliyor mu?', sorularına verilen cevaplar incelenir ve değerlendirilir (Özdemir, 2009: 127).

Programların etkin olabilmesi için, değerlendirilmesi, ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığının ortaya konulması gerekmektedir. Bu çalışmada gerçekleştirilen program değerlendirmesi, öğrenci ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda yapılmıştır.

Program değerlendirme süreçleri üç türde yapılır. Bunlar yansıtıcı (reflective), biçimlendirici (formative) ve düzey belirleyici (summative) değerlendirmedir. Yansıtıcı değerlendirmede geliştirilen programın uygulamaya geçmeden önce uzmanların görüşleri alınarak değerlendirilmesidir. Biçimlendirici değerlendirme ise uygulanan bir programın öğrenci ve öğretmenlerden alınan dönütler ışığında değerlendirilmesidir. Düzey belirleyici değerlendirme çalışmalarında ise programın uygulama sürecinde öğrencilerin uygulama sonunda ki hem de geçmiş dönemdeki öğrenme durumları incelenir, değerlendirilir (Yaşar, 1998). Bu çalışmada yapılan değerlendirme süreci daha çok biçimlendirici bir değerlendirilme sürecidir.

Çeşitli program değerlendirme modelleri mevcuttur. Bu modeller arasında bizim çalışmamız, Stake'in uygunluk-olasılık modeline göre düzenlenmeye çalışılmıştır. Stake'in değerlendirme modelinde; girdiler, işlemler ve çıktılar dikkate alınmaktadır. Girdiler denince kastedilen, amaçlar, öğrenci yetenekleridir. İşlemler denildiğinde, öğretmen ve öğrenci arasında gerçekleşen etkileşim kastedilir. Çıktılar ise tutum ve değerlendirmelerdir. Bu üç öge programın başarısını, etki durumunu, kullanılabilirliğini, programın amacıyla uygunluğunu dikkate almalıdır (Özdemir, 2009).

Program değerlendirmesi genellikle üç alanla ilgili yapılmaktadır. Birinci alan 'input' denilen ve dışarıdan okula, kursa dahil olan her şeyin değerlendirilmesidir. Bu alana öğrencilerin ön koşul durumları, öğretmenlerin nitelikleri, materyaller dahil edilebilir. İkinci alan "süreç"tir. Süreç denilince ise kastedilen kurs içindeki yaşam, öğretici ve öğrenciler içerisindeki ilişkiler, ders içerisindeki aktiviteler kastedilmektedir. Üçüncü alan ise "output" olarak belirtilen, verilen eğitim neticesinde öğrencilerin başarı durumları, memnuniyetleridir (Ültanır, 2016:8). Dolayısıyla bu çalışmadaki değerlendirme bu üç alan kapsamında yapılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

2016-2017 eğitim-öğretim döneminde Osmaniye ili genelinde 293 adet Kur'an Kursu bulunmaktadır. Bu kursların 172'sinde kadrolu öğretmenler, diğerlerinde de fahri öğretmenler görev yaparken, yaklaşık 4319 yetişkine din eğitimi hizmeti verilmektedir. Bu araştırmanın çalışma evrenini Osmaniye İli Kur'an Kursları öğretmenleri

oluşmaktadır. Ayrıca mülakat yapılan; Osmaniye ili Toprakkale İlçesi Kışla Kur'an Kursundaki 18 öğrenci ve Osmaniye Merkez ve çeşitli ilçelerinde görev yapan toplam 15 öğretici çalışma grubunu oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın temel amaçları çerçevesinde, Osmaniye ilinde görev yapan ve çalışmaya katılmak isteyen 136 Kur'an Kursu öğreticisiyle; kursları, öğrencileri ve ders programları ile ilgili ön bilgi alabilmek amacıyla anket yapılmıştır. Uygulanan anket soruları, alanında uzman hocalara danışılarak hazırlanmıştır. Bu uygulamada, Kur'an Kurslarındaki öğretmenlerin eğitim durumu ve görev süreleri, öğrencilerin ise; eğitim durumu, öğrenim durumlarının derse etkisi, yaş durumları, yaşı öğrenmeye etkisi, kursa kendi istekleriyle gelip gelmedikleri, daha önce din eğitimi alma durumları, derse katılım, derslere ilgileri gibi hususlar genel anlamıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu uygulama neticesindeki verilerin daha detaylı incelenebilmesi, somut bilgilerin alınabilmesi adına öğretmenlerle ve öğrencilerle mülakatlar gerçekleştirilmiş. Bu mülakatlarda öğretmenlerin kursta uyguladıkları öğretim programı ile kursları, öğrencileri ve kurumları ile ilgili bilgi elde edebilmek için kolay ulaşılabilir durum örneklemesiyle çalışma grubu belirlenmiş, mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mülakatlarda sorular matbu bir şekilde verilerek, katılımcıların arzu ettikleri takdirde kendilerinin söylemekten çekinecekleri ya da unuttuklarını düşündükleri hususları yazılı olarak da ifade edebilecekleri belirtilmiştir. Elde edilen verilerden hareketle, Kuran kursu öğretici ve öğrencilerinin, sorun ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada öğrenci ve öğretmenlerin isimleri gizlilik nedeniyle kodlanarak verilmiştir.

Öğretici ve öğrencilerle gerçekleşen mülakatlar neticesinde, nitel veriler analiz edilirken betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Öncelikle veriler kategorilere ayrılmış temalar keşfedilmiş ve sonuçlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görsel hale getirilmeye çalışılan verilerde tablolar kullanılmıştır. Bu şekilde verilerin daha kolay anlaşılması hedeflenmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

3.1. Kur'an Kursu Öğretim Programı İle İlgili Öğreticilerden Elde Edilen Bulgular

Öğreticiler, Kur'an Kursu Öğretim Programı'nın uygulanabilirliğini etkileyen pek çok unsur olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kurslara gelen öğrencileri kayıt ederken, onların kişisel, ailevi ve eğitim durumlarıyla alakalı çeşitli bilgileri edindiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencileriyle ilgili durumların kurslarındaki eğitimi etkilediğini ifade eden öğretmenlerin verdikleri bilgilerle, ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

3.1.1. Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar

3.1.1.1. Öğrenci Özellikleri

a) Yaş:

Öğretim programının uygulanabilirliğini etkileyen unsurlardan ilki Kur'an Kurslarında eğitim alan yetişkin öğrencilerin yaş aralıklarıdır. Araştırma kapsamında öğretmenlerle yapılan görüşmede öğretmenler, kayıt dönemleri dışında da yeni öğrenciler gelebildiğini, kayıtlı öğrencilerin devam konusunda hassas olmadığını dolayısıyla sisteme öğrencileriyle ilgili kesin bilgiyi giremediklerini ifade etmişlerdir. Bu sebeple öğrencilerin yaş ortalamalarıyla ilgili daha sağlıklı bilgi alabilmek için veriler sistemdeki kayıtlardan değil, bizzat işin uygulama alanındaki öğretmenlere sorularak alınmıştır. Osmaniye İli genelindeki 136 Kur'an Kursu öğreticisi Kur'an Kurslarına gelen yetişkinlerin yaş aralıklarının ortalama şu şekilde olduğunu ifade etmiştir:

Tablo 2.

Öğrencilerin yaş ortalamaları

Öğretici Sayısı	YAŞ	Oran (%)
16	17-24	11,8
103	25-50	75,7
17	51 ve üzeri	12,5

Yapılan öğretici mülakatlarında öğrencilerin tamamı, öğrenci yaş düzeylerinin öğrenme hızını, kullanılan yöntem-teknik, derse katılımı vs. etkilediğini belirtmektedirler. Birinci grup olarak belirtilen 17-24 yaş aralığında olan öğrencilerin daha çabuk; yaşı daha ileri olan öğrencilerin ise birden fazla tekrarla öğrenebildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler derslerde kullandıkları yöntemleri öncelikle sınıfın çoğunluğunu oluşturan yaş grubuna göre ayarladıklarını, sonrasında ise diğer yaş grubundaki öğrencilere göre farklı yöntem ve teknikler kullandıklarını belirtmişlerdir. Her öğrencinin mutlaka derse katılımını sağlamaya çalıştıklarını, etkin katılımı çok önemsediklerini söylemişlerdir. Yapılan mülakatta bu konuyla ilgili Kur'an Kursu öğreticisi K1;

'Benim kursumdaki öğrencilerin yaş aralığı çoğunlukla 25-50 oluyor, bu sene 50 yaş üzeri beş, iki tane de 65 yaş üzeri öğrencim var. Öğretim yöntemlerimi öncelikle çoğunluğu oluşturan 25-50 yaş arasındaki öğrencilerime göre belirlemeye çalışıyorum. Bu yöntemlerle 50 yaş üzeri öğrencilerim hemen anlamıyorlar, onlar için biraz daha basite indirgemeye ve daha çok tekrar yapmaya gayret ediyorum. Ben ayrıca öğrencilerimin derse aktif katılabilmelerini isterim. Bunun içinde anlattığım konuyla ilgili mutlaka her öğrenciye örnek yaptırırım. Yaşı genç olan öğrencilerim bir örnekle konuyu kavrayabilirken, yaşı daha ileri olan öğrencilerim birden fazla ve belirli aralıklarla yapılan örnekler neticesi konuyu öğrenebilmekteler.'

Öğretici K1, sınıfında farklı yaş grubuna ait öğrenciler bulunması sebebiyle, öğretim programını uygulatabilmek için kendine göre bir metot belirlemeye çalışmıştır. Ayrıca yaş grubunun öğrenme üzerindeki etkisine de değinen K1 ders tekrarlarını ayarlarken bunları da dikkate aldığını belirtmiştir.

Konuyla alakalı diğer öğretici K2 ise görüşmede;

‘Benim 12 öğrencim var 9 tanesi 50 yaş üzeri, iki öğrencim 20’li yaşlarda, bir öğrencim ise 38 yaşında. Benim sınıfım ağırlıklı olarak 50 yaş üzeri olduğu için konuları en basit şekliyle anlatmaya çalışıyorum, konular zorlaştıkça onlarda anlamakta zorlanıyorlar. Daha fazla tekrar ettiklerinde öğrenebiliyorlar ancak zorlandıkları zaman tekrardan ziyade ‘aklımda tutamıyorum’ diyerek bırakmayı tercih ediyorlar. Buna fırsat vermemeye çalışıyorum tabii ki. Elbette azimli olan öğrencilerim de var. Ancak şunu söyleyebilirim ki yaş düzeyi öğrenmedeki kolaylık durumunu belirliyor. Gençler daha kolay öğrenebilirken, yaşlılar daha zor öğreniyor ama öğreniyor. Ben yaşlı olan öğrencilerim için daha fazla tekrar yaparken genç öğrenciler sıkılmasın diye onlara da iki öğrenciyi çalıştırma görevi veriyorum. Ben ağırlıklı olarak birebir ders vermeye ve almaya çalışıyorum, bu şekilde daha iyi öğrendiklerini düşünüyorum.’

Öğretici K2’nin belirttiği durumda yaş faktörünün devreye girdiği görülmektedir. Sınıfında ağırlıklı olarak 50 yaş üzeri öğrencisinin bulunduğunu ancak az da olsa birinci ve ikinci grupta olan (17-24/25-50) öğrencilerinin de olduğunu söylemiştir. Eğitim verirken çoğunluğu oluşturan 50 yaş üzeri öğrenci grubunu dikkate aldığını belirten öğretici K2, diğer yaş grubundaki öğrencilerinde sıkılmaması için farklı yöntemler geliştirdiğini dile getirmiştir. Ayrıca K2’nin belirttiği diğer bir husus, 50 yaş üzeri olan öğrenci grubunun, öğreticinin ders anlatımı ne kadar kendilerine göre olsa da, ‘akıllarında tutamadıklarını’ belirterek öğrenmekten çekinmeleridir. Bu da yaşa bağlı bir durum olarak K2 ile yapılan görüşmede belirtilen bir husustur.

Öğreticilere göre, başarının daha kolay olmasında yaşın etkisi vardır ama azim ve kararlılık başarıda en önemli etkenlerdendir. 25 yaşındaki bir öğrenci bir, iki kere tekrar ederek öğrenebilirken; 55 yaşındaki öğrenci tekrar sayısını artırarak bunu başarabilir. Bu motivasyonu sağlamada kendilerine büyük görev düştüğünü belirten öğretmenler, durumun karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olduğunu belirttiler.

b) Daha Önce Din Eğitimi Alma Durumu:

Öğreticilerin öğretim programını gerçekleştirmeye çalışırken eğitimi etkilediğini belirttikleri diğer bir unsur ise öğrencilerinin daha önce din eğitimi alıp almama durumları ve bu eğitimi nereden aldıklarıdır. Öğreticiler öğrencilerini kurslarına kaydederken bu bilgileri onlara sorduklarını belirtmişlerdir. Bu bilgiye göre Tablo-3’ te öğrencilerin şu anki kurslarına gelmeden önce nereden din eğitimi aldıkları gösterilmiştir.

Tablo 3.

Öğrencilerin daha önce din eğitimi aldıkları yerler

EĞİTİM ALINAN YER	Oran (%)	ÖĞRETİCİ SAYISI
Aile	33	44
Camii	31	42
Kur'an Kursu	36	49

Bu hususla ilgili yapılan mülakatta öğretici K3;

‘Öğrencilerim arasında daha önce din eğitimi alanlar da almayanlar da var. Bu durumun derslerimize olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır. Olumlu olarak, öğrenci bize bir temelle gelir ve eğer bu temel sağlamsa biz temelin üzerine binayı inşa ederiz. Olumsuz etkiyi ise en çok Kur'an-ı Kerim dersinde görmekteyiz. Öğrenci küçük yaşta, ya da ilk eğitiminde yanlış öğrendiyse onu zor düzeltiyoruz, çok vaktimizi alıyor. Beyin, öğrendiğini unutmuyor ya da çok zorlanıyor. Mesela en basit bir örnek olarak, besmeledeki ‘be’ harfini ‘mim’ harfi olarak okuyan ve ‘mismillahirrahmanirrahim’ diyen bir öğrencim vardı. Derste hallediyoruz aradan birkaç gün geçiyor tekrar eski haline dönüyor. Bu tip durumlarda öğrencinin doğru tekrarı asla bırakmaması gerekiyor, yani bilgi iyice oturana kadar söylemeli. İşte o zaman keşke hiç bilmeseydi de ilk biz öğretseydik diye düşünüyoruz. Çok yorucu ve sabır gerektiren bir süreç oluyor gerçekten. Dini bilgiler derslerinde de yanlış öğrenimler mevcut elbette, ancak onların düzeltilmesi Kur'an-ı Kerim dersi kadar zorlayıcı olmuyor. Sadece sizi hoca olarak sevmesi, benimsemesi ve alanında yetkin görmesi yeterli.’

Öğretici K3, öğrencilerinin daha önce din eğitimi almalarının hem olumlu hem de olumsuz tarafları olduğunu belirtmiştir. Daha önce din eğitimi alınması, öğrencilerin belli bir hazırbulunuşluk seviyesine sahip olmaları nedeniyle kendileri için olumlu olabilmektedir. Olumsuz tarafı ise öğrencilerin önceki öğrenmeleri yanlışsa bunun düzeltilmesinde çok zorlanılmasıdır. Böyle bir durumda öğretim programını uygulamaktan ziyade, öğrencilerin var olan hatalarını düzeltmeye çalıştıklarını, bunun çok zaman aldığını ve ders programının gerisinde kalmalarına sebep olduğunu ifade etmiştir.

Sınıflarda daha önce din eğitimi alan öğrencilerle birlikte din eğitimi almayan öğrenciler de bulunmaktadır. Daha önce din eğitimi almayan ya da alamayanlar ise bu duruma sebep olarak Tablo-4'te ifade edilen hususları dile getirmişlerdir.

Tablo 4.

Öğrencilerin daha önce din eğitimi almama sebepleri

DAHA ÖNCE EĞİTİM ALMAMA SEBEBİ	Oran (%)	ÖĞRETİCİ SAYISI
Zaman bulamama	58,3	79
İhtiyaç hissetmeme	17,4	24
Aileden izin alamama	24,2	33

Öğretici K4, kendisiyle yapılan görüşmede, öğrencileri içerisinde daha önce din eğitimi almayanlar olduğunu, din eğitimi almama sebepleriyle ilgili ise şunları ifade ettiklerini söylemiştir;

‘Benim öğrencilerim arasında daha önce din eğitimi almayıp ilk kez kursa gelenler vardı. Nedenini sorduğumda, genellikle çocukları ve aileleriyle meşgul olduklarını bu sebeple de camiye gidemediklerini söylediler. Bir kısmı, şimdi çocuklarının okul çağında olduğunu dolayısıyla onlar okuldayken gelebildiğini; yaşları biraz daha ileri olan öğrenciler ise “artık çocuğumuzu çocuğumuzu evlendirdik, herkes kendi evinde, kendimize yeni vakit ayırabiliyoruz” diyerek yeni katılabildiklerini belirttiler’.

Öğretici K4’ün belirttiği bu durumların hepsi öğrencilerin zaman bulamadıklarını belirttikleri için din eğitimi alamadıklarını göstermektedir. Yaşları daha ilerlemiş olan öğrencilerinin de “yeni vakit ayırabildik” demeleri bu ifadeyi desteklemektedir. Öğretici K5’in öğrencileriyle ilgili söylediği cümleler de benzer şekildedir. K5’in öğrencileri daha çok çalışan ve emekliye ayrılmış olan yetişkinlerdir. Onlarda daha önce din eğitimi alamama sebebi olarak zaman bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olan öğretici K5’in ifadesi şu şekildedir;

‘Benim öğrenci grubum çoğunlukla emekli bayanlardan oluşuyor ve bu bayanların çoğu daha önce din eğitimi almamış kişiler. Kendileri ben daha nedenini sormadan, daha önce neden böyle bir eğitim alamadıklarını genellikle açıklıyorlar. Yoğun bir iş hayatlarının olduğunu, 8-5 çalıştıklarını, akşam geldiklerinde de aileleriyle

ilgilendiklerini söylüyorlar ve emekli olduklarında ancak boş vakit bulup gelebildiklerini ifade ediyorlar.'

Kendisiyle gerçekleştirilen mülakatta daha önce din eğitimi hiç almamış 3 öğrencisi bulunduğunu belirten K6 ise öğretici K4 ve K5'den farklı hususlara değinmiştir;

'Benim daha önce din eğitimi almayan 3 öğrencim var. Kendileriyle sohbet ederken: 'Neden daha önce din eğitimi almadınız' diye sordum. İhtiyaç hissetmediklerini söylediler. Birisi 'Daha önce dine karşı bu kadar yakın değildim, dünya hayatı daha etkendi benim için. Ancak zamanla, her şeyin geçici olduğunu anladım. İçimde bir boşluk olduğunu hissettim. Ayrıca sürekli ondan bundan dinle ilgili bir şeyler duyuyordum. Kimisi mantıklı, kimisi mantıksız geliyordu. Bende gelip yerinde öğrenmek istedim, iyi ki de gelmişim' dedi. Bir diğer öğrencim ise annesinin vefat ettiğini ve bu durumun onu çok etkilediğini, dünyaya bakışının değiştiğini söyledi. Öğrencim 'Sadece annemin arkasından Kur'an okuyabilmekti aslında amacım. Ama şimdi ne kadar basit düşündüğümü, dinimin bana, hem dünyada hem ahirette faydası olduğunu öğrendim. Aldığım dersleri akşam ailemle paylaşıyorum. Bu eğitimin, bana ve aileme çok faydası olduğunu gördüm. Tabii ki geçmişlerime de anneme de Rabbim sevabını ulaştırsın diye dua ediyorum' dedi. Üçüncü öğrencim ise diğerlerinden biraz farklıydı, kendisi hep din eğitimi almak, Kur'an öğrenmek istediğini ama ailesinin küçükken kendisine izin vermediğini, kurslara göndermediğini söyledi. 'Bulunduğumuz bölgedeki ortamlara güvenmiyorlardı. Camiye de imam erkek diye göndermek istemediler,' dedi. Bu öğrencimde gelmeme sebebi kişisel değil, ailesinin izin vermemesiydi. Ancak diğer öğrencilerimin sebepleri kişiseldi. "Kendilerinin zaman bulamamaları ya da ihtiyaç hissetmemeleri gibi."

Öğretici K6'nın öğrencilerinin daha önce din eğitimi almama sebepleri, zaman bulamamaktan ziyade ihtiyaç hissetmemiş olmaları, bir öğrencisinin ise ailesinin din eğitimi almasına izin vermemesidir. Yapılan araştırmada, kurslarda daha önce din eğitimi almama sebebi olarak bu üç husus belirtilmiştir. Ama elde edilen bulgulara göre din eğitimi almamadaki en büyük sebep zaman bulamamadır.

c) Özgüven Eksikliği:

Kendisiyle yapılan görüşmede öğretici K7 özgüven eksikliğinin öğrenmeleri olumsuz etkilediğini şu şekilde ifade etmektedir;

‘Benim öğrencilerim daha çok kırsal kesimden bayanlar, tarlaları, bağ, bahçeleri var, yaş ortalaması genelde 30-50 arası. Yaş olarak gençler ancak, fiziksel ve ruhen yıpranmış olduklarını görüyorum. Ayrıca ders konularında kendilerine güvenleri hiç yok. Hep olumsuz düşünüyorlar. Başaramayacaklarını, yapamayacaklarını zannediyorlar. Ders anlatırken sürekli motive etmek zorunda kalıyorum. Bu durum zaman zaman beni de yıpratıyor,’ demiştir.

Öğretici K8 ise bu hususla ilgili şunları dile getirmiştir:

‘Benim öğrencilerimin çoğunluğu daha önce ihtiyaç hissetmediği ya da zaman bulamadığı içi din eğitimi alamayanlar. İlk kez böyle bir eğitim alacakları için derslerin zor olduğu ve yapamayacakları şeklinde bir önyargıları var. Kursu bırakmakta istemiyorlar, ancak asgari olanı öğrenip bırakmak istiyorlar. Kendi potansiyellerinin farkında değiller. Yaşımız kaç bizden geçti artık diyorlar, ancak birbirlerine en zor iğne oyalari, dantelleri yapıp göstererek çok becerikli olduklarının da bilinmesi hoşlarına gidiyor. Ben bu hususu eğitimde kullanmaya çalışıyorum. O dantelleri kendinizi yaşlı olarak addetmenize rağmen yapabiliyorsunuz. Siz çok başarılı kadınlarsınız. Çoğu kadının yapamayacağı şeyleri yapıyorsunuz. Bu dersleri de, Kur’an-ı Kerim’i de en güzel şekilde öğrenebilirsiniz. Kendinize inanın, diyorum. Ama bazen de nasıl yaklaşacağım hususunda çok zorlanıyorum. Hepsi yetişkin, belirli kalıpları var. Bunları değiştirebilmek gerçekten çok zor oluyor’

Görüldüğü üzere öğretmenler, kurslara gelen öğrencilerin farklı fizyolojik ve psikolojik özelliklere sahip olmalarının öğrenme sürecini etkilediğini özellikle de özgüven eksikliğine neden olduğunu belirtmektedirler. Öğreticilere göre; kurslara katılan yetişkinlerin özgüven eksikliğine sebep olan fizyolojik ve psikolojik hususlar şu şekilde belirtilebilir:

- 1- Yaş bahanesi: Yaşlarının çok ileri olmamasına rağmen, sürekli yaşlarını bahane ederek öğrenemeyeceklerini, başarılı olamayacaklarını düşünmeleridir.
- 2- Çevre baskısı: Bulundukları çevrenin, bu yaştan sonra öğrenemeyecekleri şeklindeki olumsuz tutumu, çevre baskısı, onların öğrenim hayatlarına olumsuz yansımaktadır.
- 3- Fiziksel ve ruhsal yıpranmışlık: Kırsal bölgelerdeki bayanlar erken yaşta çalışmaya (tarla, bahçe, ev) başlamışlar, çok fazla mesuliyet almışlardır. Bu da onların diğer bölgelerde yaşayan yaşlılarına göre fiziksel ve ruhsal olarak daha çok yıpranmalarına ve kendilerini daha yaşlı hissetmelerine sebep olmuştur

d) Eğitim Durumu:

Eğitimi etkileyen diğer bir husus ise öğrencilerin eğitim durumlarındaki farklılıklardır. Gelen öğrencilerin öğrenim durumlarının ağırlıklı olarak okur-yazar ve ilköğretim olduğu görülmektedir (bkz. Tablo-5).

Tablo 5.

Öğrencilerin eğitim durumları

EĞİTİM DURUMU	Oran (%)	ÖĞRETİCİ SAYISI
Okur-yazar değil	19,1	26
Okur-yazar	30,1	41
İlköğretim	44,9	61
Ortaöğretim (Lise)	5,1	7
Lisans ve üzeri	0,7	1

Öğrencilerin farklı eğitim düzeylerine sahip olmalarının eğitimlerinde farklılıkların yaşanmasına etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. Öğreticiler bu hususu Kur'an-ı Kerim ve diğer dersler için ayrı ayrı değerlendirmiştir. Ayrıca bu değerlendirme Kur'an-ı Kerim dersinin üç aşamasında da yapılmıştır:

- I. Aşama:** 'Kur'an-ı Kerim Okumayı Öğrenme'
- II. Aşama:** 'Tecvid Öğrenme'
- III. Aşama:** 'Usulüne uygun bir şekilde Kur'an-ı Kerim okuyabilip anlamını öğrenebilme'

Öğreticilere göre yetişkinlerin öğrenim durumlarındaki farklılıklar, Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme aşamasında büyük bir etki göstermemektedir. Ancak ikinci ve üçüncü aşamalarda öğrenme hızlarında, bilgiyi kavrama ve hafızada tutma durumlarında etkisini göstermiştir. Bu duruma göre öğrenim düzeyi daha yüksek olan yetişkinler verilen eğitimi daha iyi kavrayıp öğrenebilirken, öğrenim durumu düşük olan öğrencilerde, daha çok tekrara ihtiyaç duyma, daha yavaş algılama ve öğrenmede kalıcılık gibi problemler gözlemlenmiştir.

Öğretici K9 bu hususla ilgili şu görüşlerini dile getirmiştir:

'Benim sınıfımdaki öğrencilerimin eğitim düzeyleri farklılık arz etmekteydi. Çoğunlukla ilköğretim mezunu olanlar varken, 4 lise mezunu, 2 üniversite mezunu öğrencim vardı. Kur'an-ı Kerim dersinin birinci aşmasında biz öğrencilere öncelikle harf, mahreç öğretimi ve talim yaptırıyoruz. Birebir ve koro halinde uygulamalarımız var. Bu aşamada öğrencilerimiz cüzü bitirip, Kur'an-ı Kerim okumaya geçiyorlar. Öğrencilerimin eğitim durumlarındaki farklılık, birinci aşamada kendini çok fazla göstermedi. Sadece yaşı ileri olanlar biraz zorlandı. İkinci aşamada biz tecvid dersine ağırlık veriyoruz. Kurallar, okuyuşu etkileyen hususlar var. Öğrencilerimin eğitim durumlarındaki farklılık işte bu aşamada devreye girdi. Lise ve üniversite mezunu öğrencilerim çok rahatlıkla kuralları öğrenip uygulamalara geçebildiler. Neredeyse bütün kuralları anlatabildim. Ancak eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerim bu aşamada çok zorluk çekti. Uygulamaları yapamadılar. Bu sefer tecvidi sanki sonradan Kur'an'a eklenen bir husus gibi algılayıp, 'ben de tecvidsiz okurum', diyerek öğrenmek istemediler. Ama benim ısrarımla ancak okumayı birebir etkileyen birkaç kuralı öğrenebildiler.'

Öğretici K9 öğrencilerinin eğitim durumlarındaki farklılıkların etkisini en çok tecvid dersinde gösterdiğini belirtmiştir. Eğitim seviyesi yüksek olanların daha kolay öğrenebildiğini belirtirken eğitim durumu düşük olan öğrencilerin daha çok zorlandığını ifade etmiştir.

Özellikle ikinci aşama olan tecvid aşamasında zorlanan öğrencilerin çoğu üçüncü aşamaya geçememektedirler. Öğreticilere göre öğrenciler, tecvid aşamasında zorlanmakta ve çok başarılı olamamaktadır. Üçüncü aşama olan usulüne uygun Kur'an-ı Kerim okuyup anlamını öğrenebilmede, öğrencilere genelde namaz surelerinin ya da okudukları bazı sayfaların anlamından bahsettiklerini, ancak öğrencilerinin çoğunun çok çabuk unuttuğunu söylemektedirler. Dolayısıyla bu aşamada, öğrencilerin eğitim düzeyleri başarı durumlarını etkilemektedir.

Öğretici K4 kendisiyle yapılan görüşmede, öğrenci grubunun eğitim seviyesinin yüksek olması sebebiyle derslerinin daha verimli geçtiğini şu şekilde belirtmiştir;

'Benim öğrencilerimin çoğu lise mezunu, birkaç tane de emekli öğrencim var. Sınıftan çok memnunum. Verimli ders işlediğimizi düşünüyorum. İkinci aşama olan tecvid aşamasının çoğunu bitirdik. Ayrıca anlamla ilgili olan üçüncü aşamayı da biz zaten ikinci aşama içerisinde gerçekleştirmeye çalıştık. Kur'an-ı Kerim okumaya başladığımız andan itibaren mevzuatta olmamasına rağmen okuduğumuz sayfaların anlamını da öğrencilerimle paylaştım. Bu şekilde ders işlemek öğrencilerimin çok

hoşuna gitti. Belki bu sebeple dersi bu kadar verimli ve aktif işleyebildik. Ancak meslek hayatım boyunca edindiğim tecrübelerle göre öğrencilerimin eğitim durumlarının bu konuda etken olduğunu belirtmek isterim doğrusu. Eğitim düzeyi yüksek olan bir sınıfta ders işlemenin bir hoca için daha zevkli olduğunu düşünüyorum. Kolay öğreniyorlar ve en önemlisi daha çok öğrenmek istiyorlar.'

Öğrencilerinin eğitim düzeylerinde farklılıkların bulunduğunu, okuryazar olmayan, okuryazar ya da ilkokul mezunu öğrencilerinin ağırlıkta olduğunu belirten Kur'an Kursu öğretmenleri, ihtiyaç odaklı öğretim programının ikinci düzeyde verilmesi gereken müfredatını öğrencilerine veremediklerinin altını çizmektedirler. Öğreticiler en iyi ihtimalle Kur'an-ı Kerim okuyuşunu doğrudan etkileyen kuralları (ihfa, izhar, idgam-ı meal gunne, idgam-ı bila gunne, iklab) öğretmeye çalıştıklarını belirtmektedirler. Öğreticilere göre öğrenim durumu yüksek olan öğrenciler özellikle tecvid kurunda daha başarılı olmaktadır.

Öğreticiler öğrencilerinin ayrıca ezber dersinde de zorlandıklarını ve 'ezberleyemeyiz, öğrenemeyiz' kaygısı yaşadıklarını söylemektedirler. Öğreticilere göre öğrencilerin en çok zorlandıkları dersler Tablo-6'da gösterilmiştir.

Tablo 6.

Öğrencilerin en çok zorlandıkları dersler

ZORLANILAN DERSLER	Oran (%)	ÖĞRETİCİ SAYISI
Kur'an-ı Kerim	3,7	5
Tecvid	47,1	64
Ezber	49,3	67

Öğreticiler, öğrencilerinin çok az bir kısmının (% 3,7) Kur'an-ı Kerim okumada zorlandıklarını belirtirken tecvid (% 47,71) ve ezber (% 43,3) derslerinde bu oranın yükseldiği görülmektedir. Ayrıca tecvid ve ezber derslerindeki zorlanma oranlarının birbirlerine çok yakın olduğu görülmüştür. Bu konuyla ilgili öğretici K10'nun görüşleri şu şekildedir;

'Öğrencilerimin çoğu Kur'an'a geçtiler bu aşamaya kadar azim ve kararlılıkla çalıştılar. Ancak artık tecvid ve ezberlere geçince aynı azim ve kararlılığı göremedim. Tecvidi sanki ekstra bir şeymiş gibi görüyorlar ne kadar böyle olmadığını anlatsak da kalıplaşmış bazı fikirleri var, onları çok zor değiştirebiliyoruz. Çevrenin etkisi de bu

konuda büyük, toplumumuzda da böyle bir bakış açısı var çünkü. ‘Tecvidli Kur’an okuma ve tecvidsiz Kur’an okuma şeklinde bir ayrım yapıyorlar. Ezberde de bence benzer sıkıntı söz konusu asgariyi halledip daha fazla şey öğrenme konusunda isteksizlik var. Hâlbuki öğrendikçe, sureleri ezberledikçe ezber kabiliyetleri bile ilerliyor bir sonrakini daha kolay ezberliyorlar. Ama maalesef bizim insanımız biraz kolaycı, ‘böylede oluyormuş ne de olsa fazlasına ne gerek var’ diyorlar. Öğrenmek istemeyene de zorla öğretemiyorsunuz. Ben bazen yarışmalar yapıyorum, ödülleri veriyorum. Bazen teşvik işe yarıyor. Ama isteksizlik olunca işimiz çok zor.’

Öğretici K10 öğrencilerinin, Kur’an-ı Kerim’in okunuşunu, tecvidli ve tecvidsiz olarak sanki iki seçenek varmış gibi algıladıklarını ve bu düşüncenin dersi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca, zorlandıkları bir şeyle karşılaştıklarında asgari olanla yetinme eğilimi gösterdiklerini ifade etmiştir.

e) Öğrencilerinin Kişisel Problemleri:

Öğreticiler, öğrencilerinin öğrendikleri şeyleri çok çabuk unuttuklarından şikayet etmektedirler. Öğrencilerinin bu duruma sebep olarak yoğunlukla günlük yaşamdaki koşuşturmalarını, yaşadıkları problemlerini, sorumluluklarının ağırlığını (eş-çocuk-ev bakımı) öne sürdüklerini söylemektedirler. Öğreticiler, öğrencilerinin kişisel hayatlarındaki sıkıntılarının derslere olan ilgi, alaka ve başarılarını etkilediğini belirtmektedirler. Tablo-7’de de görüldüğü üzere, yapılan araştırma sonuçları da bunu desteklemektedir:

Tablo 7.

Öğrencilerin kişisel hayattaki problemlerinin eğitimlerine olan etkisi.

Kişisel problemin eğitime etkisi	Oran (%)	ÖĞRETİCİ SAYISI
Hiç	0,7	1
Bazen	31,1	42
Genellikle	46,7	64
Sık sık	21,5	29

Öğreticiler, öğrencilerinin ailelerinde yaşadıkları sorunları, kurstaki diğer yetişkin arkadaşlarıyla ya da hocalarıyla paylaşmak istediklerini belirtmiştir. Kimi zaman bu durum, bazı problemlere çözüm bulmak için kimi zaman ise sadece

dertleşmek, rahatlamak içindir. Öğreticilere göre, öğrencilerinin ailevi problemleri, ders çalışmalarını, derse olan konsantrasyonlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Problemleri olan bu öğrenciler, kendilerinden özel ilgi beklemekte, konuşmak, dertleşmek istemektedirler. Ancak bu durumda da diğer öğrencilerden, ‘hoca başkalarıyla daha özel ilgileniyor’ şeklinde şikayetler gelebilmektedir. Yeri geldiğinde öğrencilerine manevi danışmanlık ve rehberlik de yaptıklarını söyleyen öğretmenlerin tamamı, bu durumdan şikayet etmeyip aksine bu alanda eğitim alarak görevlerini daha başarılı yapabilme, öğrencilerine daha faydalı olabilme hususunda gayret sarf edebileceklerini dile getirmişlerdir. Kendisiyle yapılan görüşmede öğretici K5 bu hususla ilgili şunları ifade etmiştir:

‘10 yıldır yetişkin hanımlara Kur’an Kursu öğreticiliği yapıyorum. Bu hanımlar genellikle evli ve çocuklu hanımlar. Yetişkin olan insanlarla çalışmanın artılarının da eksilerinin de olduğunu düşünüyorum. Öncelikle daha donanımlı olmanız gerekiyor, alanınız dışında da bilgileriniz olmalı. Çünkü hedef kitemizin yelpazesi çok geniş, her yaşantıdan, sosyal ve kültür seviyeleri farklı, aile hayatları farklı, eğitimleri farklı kişiler. Bu kişiler aslında Kur’an-ı Kerim öğrenmek için bir araya geliyorlar. Ama kursumuzda çok farklı sıcak, samimi bir ortam buluyorlar. Öncelikle başta da belirttiğim gibi yetişkin olan bu insanların hepsinin ayrı ayrı sorunları, problemleri var. Aileleriyle paylaşamadıkları hususlar var. Sizi kendilerine yakın görüyorlar, konuşmak, dertleşmek, sorunlarına bir çıkış yolu bulmak istiyorlar. Ben yıllarca elimden geldiği kadar bu konuda da yardımcı olmaya, onları samimi bir şekilde dinlemeye çalıştım. Ancak bazen diğer öğrencilerden sorunları olanlara tepkilerde geliyor. ‘Çok konuşuyorsunuz, dersimiz geçiyor, sorunlarınızı buraya taşımayın...’ şeklinde eleştiriler. Bizim öncelikle öğretmenler olarak hem o öğrencileri hem de sorunları olup konuşmak isteyen öğrencileri mutlu etmemiz, manen olabildiğince rahatlatmamız gerekiyor. Çünkü problemlili öğrenciler derse kendilerini veremiyorlar, öğrenemiyorlar. Bu da öğretmenler açısından gerçekten zor ve yıpratıcı, sabır ve eğitim gerektiren bir husus.’

Öğretici K11 yapılan görüşmede konuyla ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

‘Öğrencilerimin hepsi yetişkin ve evli bayanlar genelde ailevi sıkıntıları oluyor. Bizim kursumuz neticede haftada beş gün, dolayısıyla hafta içi her gün görüşüyoruz. Belirli bir süre sonra daha samimi bir ortam oluyor, bizimle konuşmak problemlerini anlatmak istiyorlar. Bu problemler kimi zaman eş ve çocukları kimi zaman eşlerinin ya da ailelerinden kaynaklanan problemler bazen de komşuluk ilişkilerinden kaynaklanan

sıkıntıları oluyor ki en kötüsü de bu. Çünkü problemlili komşular bazen derslerimize katılıyorlar. Birbirlerini görünce gelmek istemiyorlar ya da derslerde aktif olmuyorlar. Bir öğretmen olarak zamanla öğrencilerinizi tanıyorsunuz yaşlarının kaç olduğu önemli değil. Bizden küçük de olabiliyorlar, büyükte. Ama sıkıntıları olduğunda, bakışlarının boş olduğunu, derse odaklanamadıklarını görüyorsunuz. Ben genelde ders aralarında böyle öğrencilerimle konuşmaya çalışırım. Bir sıkıntıları olduğunda anlatabileceklerini söylerim. Bazen sadece dinlememiz bile onlara çok iyi geliyor. Kurs ortamında yalnız olmadıklarını, arkadaşlarının, kendisine değer veren insanların olduğunu görmek hoşlarına gidiyor. Bazı öğrencilerim ise pek konuşmayı sevmez daha doğrusu dertlerini anlatmaktan çok hoşlanmazlar. Ama onlarda, ‘hocam en azından buraya gelince birkaç saatlikte olsa sıkıntılarımızdan uzaklaşıyoruz, bize iyi geliyor’ diyorlar.’

Öğreticilerin belirttiğine göre bu kurslar yetişkin öğrenciler için aynı zamanda bir rehabilitasyon merkezidir. Bu kurslara gelerek hem kendilerini daha huzurlu, rahatlamış hissetmekte, yalnız olmadıklarının farkına varmakta, hem de din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

f) Derslere İlgi:

Araştırmada elde edilen diğer bir bulguya göre ise öğretmenler öğrencilerinin derslere ilgi düzeylerinin de farklılık arz ettiğini belirtmişlerdir (Tablo-8). Öğrencilerinin özellikle Kur'an-ı Kerim dersine ilgilerinin ileri düzeyde olduğunu ancak dini bilgiler, ahlak gibi derslere aynı ölçüde ilgili olmadıklarını gözlemlemişlerdir. Buna sebep olarak ise bu derslere ait konulara ihtiyaç hissetme durumlarının farklı olması gösterilmektedir. Öğreticiler öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim dışındaki derslere karşı ilgisiz olmasından şikâyetçidirler. Aslında onlar için asıl faydalı olan, Kur'an-ı Kerim'in içeriğini anlamak, dini hayatlarına uygulayabilmek olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'i sadece Arapça okumanın yeterli görünmesini engelleyecek bir bakış açısının, öğrencilerde geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Tablo 8.

Öğrencilerin derslere olan ilgileri

DERS	İlgi düzeyleri (%)		
	İlgisizler	Orta düzeyde ilgililer	İleri düzeyde ilgililer
Kur'an-ı Kerim	0	46,3	53,7
İbadet	0,8	63,2	36
İtikat	1,5	76,5	22,1
Siyer	1,5	64,0	34,6
Ahlak	4,4	60,3	35,3

Öğrencilerin derslere olan ilgilerindeki farklılık ile ilgili öğretici K1 şunları ifade etmiştir:

‘İnsanların genelinde, kurslara sadece Kur'an-ı Kerim öğrenmek için gelinir şeklinde bir kanaat var. Kayıt esnasında ya da kursa gelenleri bilgilendirirken, kurslarımızda sadece Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme değil, Kur'an-ı Kerim'i anlama, siyer, itikat, ibadet ve ahlak konularının da anlatıldığını vurgulamaya çalışıyoruz. Ama o kadar kalıplaşmış düşünceleri var ki, kişi Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenebildiyse işi hallettiğini düşünüyor, diğer dersler masal gibi geliyor, ibadet hayatı ile ilgili de. ‘Bir sorunum olursa gider hocaya sorarım’ diye düşünüyor ve bu dersleri ikincil üçüncül öneme sahip gibi görüyor. Tabii ki istisna öğrencilerim var ama maalesef azınlıkta. Mesela Ramazan ayında mukabele okurken, her cüzün arkasından o cüzle ilgili bilgiler vermeye, anlamından bahsetmeye çalışıyorum ama daha cüz bitip beş dakika geçmeden işleri olduğu bahanesiyle teker teker ayrılmaya başlıyorlar. Bazı hoca arkadaşlarım, ‘Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra sohbete geçildiğinde uzun sürdüğü için kalmıyorlar, bizde anlatmıyoruz artık,’ diyorlar Bu konuda ki önemi bir türlü anlatamıyoruz. Bazen acaba ne yapsam diye düşünüyorum. İnsanlardaki bu algıları nasıl değiştirebiliriz, bilemiyorum. Sanırım pes etmeme, birliktelik ve zaman gerektiriyor.’

Öğretici K1 Kur'an-ı Kerim'i anlama ve dini bilgiler derslerinde öğrencilerin ilgilerini çekmede yetersiz kaldığını belirtmiştir. Öğrencilere bu derslerin önemini kavratılma, bir ihtiyaç olduğunu hissettirme hususunda bir şeyler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde günlük hayatlarında bu bilgilere ihtiyaç

duyduklarında, araştırmadan, incelemeden, muhakeme etmeden bilgi sahibi olduklarını ve bu durumunda sıkıntılı sonuçlar doğurabileceğini söylemiştir.

Bütün bu hususlarla birlikte;

- Öğretilenlerin akılda kalmaması, çok çabuk unutulması,
- Ders dışında tekrar ve çalışmanın yapılmaması,
- Özellikle derslerde alınan eğitimin hayatlarına aktarılmaması eğitimin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini engelleyen unsurlardandır.

g) Derse Devam Durumu:

Öğreticilerin karşılaştığı diğer bir sorun ise öğrencilerin derse yeterince devam etmemesidir. Dönem başlarında gelip kayıt yaptıran öğrencilerin bir iki hafta sonra tarla ve bahçe işleri, hastalık, şehir dışına çıkma vs. sebeplerle derse devam etmemeleri, ders konularındaki birlikteliği bozmaktadır. Mesela iki hafta derse katılıp sonra dört hafta derse gelmeyen ancak daha sonra tekrar derse katılmaya başlayan öğrenciler konulara yabancı kalmaktadır. Bu da öğrencilerin derse iştiağını azaltmaktadır. Öğreticiler bu durumda, bazı konuları tekrar baştan almak ya da o öğrencilerle ders dışında özel ilgilenererek arayı kapatmaya çalışmak zorunda kalmakta ancak bununla birlikte bu durum farklı zamanlarda farklı öğrencilerin başına geldiği için herkese uyan bir çalışma planı hazırlamak zorlaşmaktadır. Ayrıca bu husus ders kayıt işlemlerinde de sıkıntı doğurmaktadır. Dönem başlarında kayıt yaptıran öğrenciler daha sonra derslere düzenli katılmamakta ama sistemde kayıtlı görülmektedir. Bu durum da daha sonraki kayıt dönemlerinde öğreticiye sıkıntı çıkarabilmektedir. Çünkü öğrencilerin kurslara kayıt yaptırabilme süreleri en çok 8 dönemdir (bkz. 2016-2017 Kur'an Kursları Uygulama Esasları md.9). Öğrenciler, bu durumu dikkate almayıp kayıt yaptırdıkları halde devam etmeleri gerektiği konusunda hassas davranmamaktadırlar. Daha önce belirtilen 'Temel Öğretim Programı Uygulama Esasları'nda sınıf açabilmek için veya kursun devam edebilmesi için sayı şartı olduğu belirtilmişti. Ancak yetişkin öğrenciler, devam konusunda hassas olmamaları ya da öğrenme konularında çok yavaş olmaları, çabuk unutulmaları sebebiyle 8 dönem dolsa da kursa devam etmek istemektedirler. Bu durumda öğretmenler kayıt yapamadığı için, yetişkin öğrenciler kayıtsız kursa devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Öğreticiler hiçbir zorlama olmaksızın tamamen kendi istekleriyle eğitim almak isteyenlere zaman sınırlaması getirilmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca sürekli değişen sınıf mevcudu, öğrenciler açısından da konu

birlikteliğinin sağlanmasını güçleştirmektedir. Bu durumda ders işleyişini gerektiği gibi yapamadıklarını belirten öğretmenler, konularda istedikleri gibi ilerleyememekte, her yeni gelen öğrenci için tekrar ederek zaman kaybetmektedirler. Bu da derse devam eden, konularda ilerleyen öğrenciler için sıkıcı bir durum arz etmektedir.

Öğrencilerin temel öğretimi en fazla sekiz dönem alabilecekleri hususu, 2017-2018 Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında değişerek 12 döneme çıkarılmış bu durum 2018-2019 Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında değişmemiş ancak 2019-2020 yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında tekrar değişerek 4 döneme düşürülmüştür. Dolayısıyla bir öğrenci bir kursa en fazla iki yıl katılabilir.

Öğretici K12 öğrencilerinin derslere devam durumlarının özellikle bulunulan bölgenin tarımsal ve yöresel özelliklerinden etkilendiğini ifade etmiş ve bu konuda yaşadığı sıkıntılarla ilgili olarak şunları söylemiştir:

'Benim kursumun bulunduğu yerdeki yetişkin öğrencilerimin çoğunun zeytinlikleri, tarlaları, bahçeleri var. Öğrencilerim ilk dönemde zeytin toplama zamanı olduğunu belirterek çalıştıkları için, derse düzenli gelemeyeceklerini söylüyorlar. Bu süreç yaklaşık olarak bir, bir buçuk ayı buluyor. Biz o sırada gitmeyen öğrencilerle ders işlemeye devam ediyoruz ki bu öğrencilerde yaklaşık beş-altı kişilik azınlık bir grubu oluşturuyor. Zeytin zamanı geçip derse katılım başlayınca konuları baştan almam gerekiyor. İlerleyen zaman da, bir grup öğrenci ekmek yaptıklarını belirterek bir süre gelmiyor, başka bir grup salça yaptıklarını belirterek düzenli gelemiyor. Kırsal bir bölge olduğu için bu mazeretler aslında onlar için geçerli mazeretler, ama ders bütünlüğünü bozuyor. Biz disiplinli bir şekilde, çok önemli bir durum olmadığı sürece derslere katılmalarını arzu ettiğimizi belirtiyoruz. Ancak hepsi yetişkin olduğu için zorla getiremiyoruz tabii ki. Bizim kurslarımız gönüllülük esasına dayanıyor, istemeyen birini zorlayamıyorsunuz. Düzenli gelmeme ise eğitimdeki kaliteyi düşürüyor.'

Yetişkin öğrencilerle yapılan eğitimin çok verimli, zevkli, huzur verici yanlarının olduğu kadar, yetişkin psikolojisi ve öğrenme durumlarındaki güçlüklerden kaynaklanan zor yanlarının olduğu da öğretmenler tarafından belirtilmektedir. Sürekli tekrar yaptıkları halde istenilen verimi alamadıklarını, bunun ise kendileri için çok yıpratıcı olduğunu söyleyen öğretmenler, derste nasıl davranacakları hususunda zaman zaman tereddüde düştüklerini; öğrenciyi hata yaptığı ya da dersini tekrar çalışması gerektiği hususunda uyardıklarında, öğrencinin alındığını, hatta bazılarının küsüp, 'ben başaramıyorum' diyerek kursa gelmediğini belirtmişlerdir.

Öğretici K1 bu hususla ilgili:

‘Diyanet İşleri Başkanlığının öğretim programlarını hazırlarken, psikoloji ve sosyoloji alanındaki ilkeleri daha çok göz önünde bulundurması gerekir. Hedef kitlenin yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak programlar hazırlanmalı ve uygulamaya da geçirilmelidir. Nitekim hazırlanıp uygulanmayan programlar bir anlam ifade etmez. Özellikle yetişkin psikolojisi, ağırlıklı olarak yetişkin eğitimi yapan Kur’an Kurslarında, ders verimini artıran en önemli hususlardan biri kabul edilebilir,’ şeklinde görüş belirtmiştir.

Kendileriyle mülakat yapılan Kur’an Kursu öğreticilerinin tamamı, özellikle yetişkin psikolojisiyle ilgili eğitimler, seminerler alınması ve uyguladıkları eğitim programının da buna uygun hale getirilmesi gerektiği hususunda hemfikirdirler. Çünkü verimli bir eğitim olabilmesi için yetişkinlerin iyi tanınması, etkili iletişimin sağlanması, ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilebilmesi gereklidir.

3.1.2. Kursların Fiziki Özellikleri

Kur’an Kursu öğreticileri, kursların fiziki durumlarının eğitim-öğretimin kalitesini etkilediğini ifade etmişlerdir. Kursların yetişkinlere uygun ortamlar olmaları gerekmektedir. Sıraların, masaların yetişkinlerin rahat edebileceği şekilde ergonomik olması, kursların rutubetten, karanlık, havasız ortamlardan uzak olması gerekir. Bu hususlar, yetişkin öğrencilerin rahatsız olmadan sağlıklı bir ortamda derse katılmalarını sağlamaktadır.

Belirtilen diğer bir husus ise özellikle ısı konusunda öğreticilerin yaşadığı sıkıntılardır. Özellikle klimayla ısınan kurslarda, kışın istenilen verimin alınamaması, ya da elektrik kesintisi gibi durumlarda sıcaklık sorunu yaşanması, öğrencilerin hasta olmaları nedeniyle derse katılamamalarına sebep olmaktadır.

Mülakata katılan öğreticilerin 5’i kurslarında sınıflar dışında öğrencilerinin teneffüs alanının olmadığını belirtmiş, öğrencilerinin ve kendilerinin sınıflarından farklı olarak böyle alanlara ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. Çünkü bu ortamlar, bir şeyler öğrenmenin yanı sıra dertleşmek, yalnız olmadığını hissetmek isteyen öğrenciler için bir nefes alma, rahatlama imkânı sağlar. Bunun gerçekleştirildiği kurslarda öğrencilerin derse daha iyi konsantre oldukları belirtilmiştir.

Öğretici K2 bu hususla ilgili:

‘Öğrencilerim yetişkin olduğu için ben dersleri blok işliyorum. Dolayısıyla yarım saat ara veriyoruz. Bu yarım saat arada bazen çay içip bir şeyler yiyoruz, bazen

de dışarı çıkıp hava almak istiyorlar. Ancak kursumuzun bahçesi yok. Dolayısıyla teneffüs vaktini de sınıfta geçirmek zindeliği etkiliyor. Bence kurslarda, hanımların çıkıp hava alabilecekleri, oturup sohbet edebilecekleri, dış bahçelerin olması gerek. Ben bu hususun eğitimi de olumlu etkileyeceğini düşünüyorum. Sabahtan öğlene kadar aynı sınıf içerisinde kalmak, insanları belirli bir süre sonra sıkabiliyor. Bu sebeple bir an önce dersini verip gitmek isteyen öğrencilerimiz oluyor, ' ifadelerinde bulundu.

Netice olarak çalışmamızda Kur'an Kursu öğreticileri, öğrenciler ve kursların fiziksel özellikleriyle ilgili karşılaştıkları sorunları şu şekilde belirtmiştir:

Tablo 9.

Öğrencilerin kişisel ve kursların fiziksel durumlarına ait bulgular

SORU	ORAN (%)	
	EVET	HAYIR
Öğrencilerinizin okuryazar olmamaları Kur'an öğrenmelerini etkiliyor mu?	61,8	38,2
Öğrencilerinizin eğitim durumu öğrenme hızını etkiliyor mu?	83,8	16,2
Öğrencilerinizin eğitim durumlarına göre sınıflandırılması eğitim kalitesini artırır mı?	88,2	11,8
Öğrencilerinizin yaş durumu öğrenme hızını etkiliyor mu?	89,0	11,0
Öğrencileriniz kendi istekleriyle mi kursa geliyorlar?	100	-
Öğrencileriniz içinde önceden din eğitimi alan var mı?	65,4	33,8
Öğrencileriniz düzenli olarak kursa geliyorlar mı?	61,0	39,0
Öğrencileriniz ders saatlerine dikkat ediyorlar mı?	39,3	60,7
Kursunuzun fiziksel özelliklerindeki yetersizlikler öğrencilerinizin katılımını etkiliyor mu?	52,6	46,4
Kurslarda istenen asgari öğrenci sayısı kursların devamını ya da yeni kurs açılmasını zorlaştırıyor mu?	71,3	28,7

3.1.3. Öğreticilerin Bağlı Bulundukları Müftülüklerden Kaynaklanan Sorunlar

Osmaniye ilinde gerçekleşen araştırmada öğretmenler kimi zaman bağlı bulundukları kurumlarından bekledikleri ilgiyi göremediklerini zaman zaman da bu durumdan şikâyetçi olduklarını belirtmişlerdir. Mülakat yapılan öğretmenlerden 14'ü, çerçeve-esnek öğretim programı anlayışına dayalı olarak hazırlanmış olan 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı'nın, öğrencilerinin istekleri doğrultusunda özellikle kurs saatlerini değiştirebilme şeklinde uygulanmasına izin verilmediğini belirtmişlerdir.

Öğreticiler, ne kadar ders saatleri belirli olsa da öğrencilerin kendilerine uygun saatte geldiklerini ve istedikleri saatte çıktıklarını, dolayısıyla teftişlere gelindiğinde öğrenci sayılarındaki farklılıkların kendilerini zor durumda bıraktığını söylemektedirler. Bu hususta öğrencilerini defalarca bilgilendirmelerine rağmen duyarlı olunmadığı hatta biraz daha uyarıldıklarında öğrencilerin kursa gelmediklerini belirtmişlerdir. Müftülükleriyle birlikte ve uyum içinde çalışmalar gerçekleştirmek istediklerini belirten öğretmenler, öğrenci yetersizliği konusunda eleştiri almaya devam ettiklerini ve bu durumun kendi motivasyonlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Öğretici K4 bu hususla ilgili olarak:

'Her öğrenciyle teker teker ilgilenmeye çalışıyoruz, yeri geldiğinde teneffüs ve ders bitiminden sonra isteyenleri çalıştırıyoruz, sınıf oluşturacak sayıya ulaşmayan durumlarda bile isteyen öğrencileri geri çevirmiyoruz, daha sonra başka kurslarda ek öğretim programı, camilerde vaaz ve irşad programı uyguluyoruz. Talep ve dinleyici kitlesinin olduğu durumlarda bu çalışmayı zevkle yapıyoruz, ancak müftülüğümüz yeterli talep olmadığı halde zorla ek veya temel öğretim programlarının açılmasını istiyor, bizde zorla öğrenci bulmak için kapı kapı dolaşıyoruz ancak zorla gelen öğrencide aynı başarıyı yakalayamıyoruz. Kendi isteyerek, severek gelen öğrenci ile isteksiz gelen öğrencinin ders başarısı kesinlikle aynı olmuyor, en ufak bir sıkıntı ya da zorluk yaşadıkları zaman dersleri terk ediyorlar bu durum da bizi yıpratıyor. Gerçekten yetişkin insanlarla uğraşmak zor, bazen kurumumuzun talepleriyle, öğrencilerimizin talepleri arasında kalıyoruz. Bu hususta en azından kurumlarımızdan manevi destek bekliyoruz.' dedi.

Öğretici K13 ise:

'Müftülüklerimizin ders saatlerimizi belirlemede, ek veya temel ders açma durumlarının tespitinde, en azından bizim fikrimizi de alarak en verimli şekilde belirlemeleri gerekir. Çünkü biz eğitim verdiğimiz çevre özelliklerini biliyoruz ve bu

konuda müftülüklerimizin bize güvenmelerini istiyoruz.' şeklinde bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir.

Öğreticiler Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen program ve uygulamaların Türkiye genelinde aynı şekilde uygulanmadığını düşünmektedir. İlden ile hatta ilçeden ile uygulamalar değişebilmektedir. Bu değişiklikler müftülüklerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu durumda aynı pozisyonda ama farklı il ve ilçelerde çalışan personelde sıkıntılara sebep olmaktadır. Mesela temel öğretim açılmayan kurslarda üç tane ek öğretim açılabilceği belirtilirken, bazı öğretmenler, müftülüklerinin bu duruma izin vermediğini, temel öğretim açılmasını zorunlu tuttıklarını, ya da öğretmenlerin temel öğretim programı ile birlikte ek öğretim programı açmaya zorlandıklarını belirtmektedirler. Talep ve öğrenci olması durumunda bunu seve seve yapacaklarını vurgulayan öğretmenler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an Kursu öğretmenlerinin de 40 saat çalışması gerektiği yönündeki uygulaması sebebiyle ek öğretime zorlandıklarını ve bu durumun ilden ile hatta ilçeden ile farklılık gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bir yerde 40 saat çalışan öğretmenler varken başka yerlerde 18 saat çalışan personel bulunmaktadır. İllerdeki bu farklı uygulamanın doğru olmadığını düşünen öğretmenler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen bir hususun tüm Türkiye'de aynı şekilde uygulanması gerektiğini söylemektedirler. Bu durum eğer bir zorunluluk değilse, müftülükler yapılacak uygulamalarda, işin saha kısmında olan öğretmenlerin de görüşlerini dikkate alarak personelle iş birliği içinde programlar hazırlamalıdır. Bu uygulama eğitimin verimli olmasına katkı sağlayacaktır. Öğreticiler, öğrencilerin zoraki katıldıkları derslerden verim alamadıklarını belirtirken, öğrencilerin bu derslere düzenli devam etmediklerini vurgulamaktadırlar. Bu durumu kurumlarına belirten öğretmenler, olumlu tepkilerle karşılaşmadıklarını da dile getirmişlerdir.

3.1.4. Kur'an Kursu Öğretim Programı

Öğreticiler kurslarında uygulanan ihtiyaç odaklı öğretim programıyla ilgili bazı sıkıntılar yaşadıklarını söylemişlerdir. Öğreticilere göre programda belirtilen düzey veya kur sisteminin mevcut kurslarda uygulanabilirliği mümkün görülmemektedir. Çünkü genellikle aynı sınıfta üç farklı kurda öğrenci bulunmaktadır (Hiç Kur'an-ı Kerim bilmeyenler, Kur'an-ı Kerim okuyabilip tecvid bilmeyenler, Kur'an-ı Kerim'i tecvidli bir şekilde okuyabilenler). Sınıf mevcudunun öğrencileri seviyelerine göre bölmek için uygun sayıda olmaması, birden fazla sınıfın ya da yeterli hoca

bulunmaması gibi sebeplerle çoğunlukla mümkün olmadığı için, temel öğretim veren kurslarda kur sistemi uygulaması gerçekleştirilememektedir. Bu uygulama ancak ek öğretim programlarında uygulanabilmektedir.

Kendisine Kur'an Kursu öğretim programıyla ilgili görüşleri sorulan öğretici K1 bu hususla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

'Öğretim programında ilk olarak 'kur' sistemi geldiği dönemlerde öncelikle, ders ve yoklama defterlerimiz de, üç kur için ayrı ayrı bölümlerin yer aldığı bir şekildedir. Defteri nasıl yazacağımı da anlamamıştım. İlk başta dersi bu şekilde işlemeyi denedim önce hiç bilmeyen öğrencilerle ilgilendim, sonra diğer öğrencilerle ilgilenmeye başlayınca başta ilgilendiğim öğrenciler dersten çıktı. Belirli bir süre sonrada önce hangi kurla ders işliyorsak diğer kurdakiler daha geç gelmeye başladı. Çünkü bir derste üç farklı kura göre bir işleyiş yapılamıyordu. Sınıf bütünlüğü bozulduğu anda dikkatler dağılıyordu. Öğrenci sayılarındaki sürekli değişimler diğer dersleri de olumsuz etkiliyordu. Ayrıca kursumuza yapılan denetimlerde, o andaki öğrenci sayısının yetersiz görülmesi bizleri sıkıntıya sokuyordu. Bende mecburen bu sistemi uygulamaktan vazgeçtim. Derse önce toplu harf talimiyle başladım, ona bilen de bilmeyen de katılmak zorundaydı. Daha sonra grup çalışması yaptırđım. Her Kuran okuyabilen üç öğrencinin yanına Kur'an okumayı bilmeyen yani cüzde olan iki öğrenciyi verdim. Beşer ya da dörder kişilik ekipler oluşturduk. Önce biraz garipsediler ama sonra sahiplenmeye, birbirlerini çalıştırmaya ve takip etmeye başladılar. Çok acil bir işi olmadığı sürece kimse birbirinden önce ya da sonra çıkmamaya başladı. Sınıfımız karışık seviyedeki öğrencilerden de olsa önce temelden başladık yani birinci kura göre ders anlattık, sonra iki ve üçü iç içe verdik. Yani anlam vermeye zaten ikinci kurdan itibaren başladık. Şuan ki yaptığım uygulamanın kendi sınıfım için başarılı olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerimden de güzel dönüşler alıyorum.'

Öğreticiler, Kur'an Kursundaki yetişkinlerin çoğunluğunun Kur'an-ı Kerim'in mealini okuma, anlama ve Kur'an-ı Kerim ezberi yapma konusunda ciddi eksiklikler ve sıkıntılar yaşadıklarını söylemektedirler. Öğreticilerin programla ilgili belirttikleri diğer bir husus düzeylere göre konuların dağılımında, ikinci düzeydeki tecvid konularının çok yoğun bir şekilde yer almasıdır. Öğreticiler pek çok öğrenciye bu konuları öğretemediklerini belirtmektedirler. Dönem boyunca dört-beş kuralı öğretebilirlerse kendilerini şanslı kabul ettiklerini söyleyen öğreticiler, tecvid konularında maalesef programa uyamadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca öğreticiler, Kuran okumaya geçen yani ikinci düzeyde olan öğrencilerinin bir anda yoğun tecvid konularıyla karşılaşınca

sanki tecvid ve Kur'an-ı Kerim'i bir birinden bağımsızmış gibi düşündüklerini ve tecvid dersine karşı daha çok zorlandıklarını ya da isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir.

Öğretici K7 bu hususla ilgili:

'Tecvid dersini anlatırken gerçekten zorlanıyorum. Daha doğrusu konuları, bazı yabancı kavramları öğrencilerimin anlayabileceği bir hale getirmeye çalışıyorum, ama yine de akıllarında tutmakta zorlanabiliyorlar. Çünkü pek de aşına olmadıkları kavramlar var. Zaten kuralların isimlerini çok az kişi söyleyebiliyor. Programa göre ders işleyecek olsam öğrencilerim ikinci kurda iken neredeyse tüm tecvid kurallarını anlatmam gerekir. Bu maalesef pek mümkün bir şey değil, okumalarını etkilemeyecek, Kur'an-ı Kerim'de çok karşılaşmayacakları kuralları anlatmıyorum. Anlatsam da zaten akıllarında tutamayacaklar. Ben daha çok Kur'an-ı Kerim'de çok sık geçen okuyuşu etkileyen kuralların üzerinde durup anlatmaya çalışıyorum. Bence bu programı hazırlarken yetişkinlere yönelik olduğunu, eğitim düzeyinin genelde çok yüksek olmadığını tahmin ederek hazırlamaları gerekirdi. Daha çok öğrenmek isteyenler için zaten ek öğretim programları var. Ama bana göre temel öğretimdeki öğrenciler için ikinci kur Kur'an-ı Kerim müfredatı çok uygun değil,' şeklinde belirtmiştir.

Öğretici K14 ise:

'Görev yerimde çalışmaya başladığımda öğrencilerde sadece Kur'an okumayı öğrenme odaklı bir yaklaşım vardı, onun dışındaki konu ve dersleri pek önemsemediler. Bu yargıyı yıkabilmek için öncelikle Kur'an-ı anlamının önemine derslerde çok yer vermeye başladım. Okuduğumuz her surenin, her ayetin anlamını da işlemeye başladık, Normalde ders programında sadece kısa surelerin ve belirli bazı ayetlerin anlamı vardı. Ama ben bu konuda programın eksik olduğunu, anlama daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum.' şeklinde ifade etmiştir.

Programla ilgili diğer öğretmenler de sadece ezberlenecek surelerin meallerine yer verilmesinin yetersiz olduğunu, tecvid uygulamaları için okunacak surelerin de anlamlarının verilmesi gerektiğini, bu şekilde öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha çok içselleştirebileceklerini söylemişlerdir. Mülakata katılan öğretmenlerin % 40'ı müfredatta olmasa da kendilerinin o gün okudukları sayfaların meal ve tefsirini verdiklerini söylerken; % 60'ı müfredatta geçen hususlar dışında meale çok fazla yer veremediklerini zaten öğrencilerinden de bu yönde talep almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu hususla alakalı olarak öğretmenlerin % 60'ı, öğrencilerin öğrendiği değerlerden kendi çözümlerini üretmediklerini, Kur'an'ın anlamını öğrenmede isteksiz oldukları için Kur'an'dan kendi hayatlarına ilişkin prensipler çıkaramadıklarını, Kur'an-ı Kerim'i

sadece yüzünden okumayı öğrenmeyi yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum ise İslam dinini içselleştirememiş bir toplumun oluşmasına, dini konularda ciddi boşluklara ve bu boşlukları da yanlış bilgi ve kişilerin doldurmasına sebep olabilmektedir. Öğreticiler, ülkemizde yaşadığımız en büyük sıkıntılardan birinin de bu durum olduğunu belirtirken Müslüman olduğunu söyleyen kişilerin çoğunun Kur'an'ı okumadıklarını ya da okudukları Kur'an'ın anlamını bilmediklerini, bunun için de bir çaba sarf etmediklerini belirtmişlerdir.

Öğreticiler, müfredata ve ders kitaplarına, peygamberlerin ve sahabenin hayatlarının da eklenmesi gerektiğini dile getirmektedirler. Öğrencilerinin bu bilgileri, doğru-yanlış olduğunu ayırt etmeksizin başka yerlerden değil, ülkemizin dini konularda en yetkin kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığına ait Kur'an Kurslarında öğrenmeleri gerektiğini, bu şekilde pek çok hurafe ve yanlış bilgilerden korunabileceklerini belirtmişlerdir.

Öğretici K1 bu hususla ilgili şunları söylemiştir:

'Benim genç öğrencilerim de var, bunlar genelde üniversite öğrencileri. Hanımlara göre daha meraklılar, daha çok soru soruyorlar. Siyer dersinde biz Peygamber Efendimizin hayatına değiniyoruz, ama çok fazla sahabe hayatlarına yer vermiyoruz. Sahabelerin Müslüman olmadan önceki yaşantılarıyla İslamiyet'i seçtikten sonraki yaşamları arasındaki değişim, yani tam bir dönüşüm geçirmeleri aslında genç yetişkin olan öğrencilerimi çok etkiliyor. Ancak bizim müfredatımızda ve ders kitaplarımızda sahabe hayatlarına yer verilmemesi, onları farklı kaynaklardan araştırma yapmaya yönlendiriyor ama aslını bilmedikleri için özellikle bilgi kirliliğinin de çok fazla olduğu böyle bir zamanda çok yanlış düşüncelere de kapılabiliyorlar. Ben bu açıdan örnek şahsiyetlerin, hanım sahabelerin de ders kitaplarına, müfredatlara dahil olması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca bu bilgilere doğru yanlış bir şekilde ulaşıyorlar. Önemli olan doğru bilgiye, sahih kaynaklara ulaşabilmeleridir. Bu bilgileri de öncelikle, yetkin kurum olarak biz vermeliyiz.'

Mülakatlarda öğretmenler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu programlara psikoloji ve sosyoloji alanındaki ilkeleri de dâhil etmeleri gerektiğini söylemektedirler. Özellikle yetişkin psikolojisinin ağırlıklı olarak yetişkin eğitimi yapan Kur'an Kurslarında eğitim verimini artıran en önemli hususlardan biri olduğunu ifade etmektedirler.

Konuyla ilgili öğretici K3 ise:

'İşimiz yetişkinlerle, her birine öncelikle ayrı ayrı muamele etmek gerekiyor. Hepsinin hassas noktaları var. Öncelikleri, kültür seviyeleri farklı. Başarılı bir şekilde

yaklaşabilmek, doğru iletişim kurabilmek için yetişkin psikolojisini iyi bilmemiz gerekiyor. Ayrıca işimiz sosyallik gerektiriyor. Görevimiz gereği topluma hitap ediyoruz, vaazlar veriyoruz. Ben vaaz vermeden önce gideceğim yerin, ya da hitap edeceğim toplumun nasıl olduğuyla ilgili bilgi almaya çalışıyorum Ben bireysel olarak psikoloji, sosyoloji, din eğitimi ile ilgili makaleler vs. okumaya çalışıyorum. Ama bence kurumumuzun özellikle bu alanlarda bizlere, personele eğitim vermesi gerekiyor,' şeklinde görüşlerini ortaya koymuştur.

Kur'an Kursu öğrencilerinin alanlarının, hitap ettikleri kesimin çok çeşitli olması, özellikle 4 yaştan itibaren 85 yaşına kadar her kesime eğitim verme zorunlulukları, sınıfı düzeyi belirli olan bir öğretmene göre daha donanımlı olmalarını gerektiriyor. Pedagojik formasyonun yanı sıra hem çocuk hem yetişkin psikolojisine, yetişkin din eğitimine hakim olmaları, özellikle yetişkin eğitiminin de kendi içinde barındırdığı genç, orta ve ileri yetişkinlik dönemi farklılıklarına tam manasıyla vakıf bir konumda olmaları mesleki başarıya ve doyuma ulaşabilmeleri için büyük önem arz ediyor.

3.2. Kur'an Kursu Öğretim Programıyla İlgili Öğrencilerinden Elde Edilen Bulgular

3.2.1. Öğrencilere göre Kur'an Kursu Öğretim Programının Uygulanmasını Etkileyen Unsurlar

Kur'an Kursu öğrencilerinin aldıkları eğitimin verimini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler de, öğrenciler açısından ihtiyaç odaklı öğretim programının değerlendirmesini yapabilmemize yardımcı olacaktır. Eğitime öğrenci açısından bakılmasını sağlayacaktır.

Aşağıda maddeler halinde verilmiş hususlara geçmeden önce mülakat yapılan öğrencilerin eğitim düzeylerini belirtmek gerekir. Çünkü bu durumların, yapılan mülakatlarda öğrencilerin görüşlerini etkilediği görülmüştür. Bu sebeple elde edilen bulgulara göre öğrencilerle yapılan mülakatlar neticesinde, görüşmelere katılan 18 öğrenciden dördü üniversite, dördü ön lisans, sekizi lise, ikisi ilkokul mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Kendileriyle görüşmeler gerçekleştirilen bu öğrencilerin yaşadıklarını belirttikleri sorunlar beş kategoride sınıflandırılmıştır:

- 1- Kişisel/psikolojik özellikler
- 2- Diğer öğrencilerle yaşanan sorunlar
- 3- Kur'an Kursu öğretmenleriyle ilişkiler
- 4- Kur'an Kursu öğretim programı
- 5- Kursun fiziki yapısı

3.2.1.1. Kişisel/Psikolojik Özellikler

Yapılan mülakatlarda öğrencilerin tamamı günlük yaşantılarında karşılaştıkları ailevi ya da çevresel problemlerden kurslara gelerek uzaklaşabildiklerini, rahatladıklarını kimi zaman sıkıntılarına çözüm bulduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu durumlarının derslere olan ilgilerini de etkilediğinin farkındadırlar. Bu hususla ilgi öğrenci A1'in görüşleri şu şekildedir:

'Ben evli, üç çocuk sahibi bir ev hanımıyım. Kur'an'ı daha iyi okuyabilmek, hatalarımı düzeltmek ve eksikliklerimi tamamlamak için kendi isteğimle kursa kaydoldum. Derslere düzenli katılmaya çalıştım. Ancak yetişkin insanlarız, kişisel, ailevi veya farklı sorunlarımız olabiliyor. Bu dönemlerde zaman zaman içime kapanır, kursa gitmek istemez ya da gidersem derse odaklanamazdım. Tabi bu durum hocamızın ilgisini çekerdi. Benimle ilgilenir, elinden geldiğince de yardımcı olmaya çalışırdı. Aslında hocalarımın ve bazı arkadaşlarımdan manevi desteği bana güç veriyordu.'

Öğrenci A2 ise;

'Daha önce tecvidsiz okuduğum Kur'an'ımı geliştirmek ve tecvid kurallarını öğrenmek için katıldığım kursu gerçekten faydalı ve kapsamlı buldum. Ancak derslerin zaman zaman sorunları olan arkadaşların problemi yüzünden kesilmesi, konu dışına çıkılması hoşuma gitmiyor. Sonuçta ben buraya belli bir süre için geliyorum ve bu zamanın boşa geçmesini istemiyorum. Birkaç kez 'dersimiz geçiyor' diye uyarıda bulundum ancak bu uyarıyı çok hoş karşılamadılar. Yani sıkıntısı olan ders dışında ki zamanda konuşabilir diye düşünüyorum' şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğrenci A3 konuyla alakalı:

'Bu kurs benim ikinci evim gibi oldu. Sıkıntılarımı, dertlerimi paylaşabileceğim, bana destek olan arkadaşlarımdan olması beni manen çok mutlu ediyor, yalnız olmadığımı hissediyorum. Zaman zaman birlikte dertleşmek, sohbet etmek, problemlerimizi dini açıdan değerlendirebilmek beni rahatlatıyor. Belki ders konuları bölünebiliyor ama biz çocuk değiliz neticede yaşadıklarımız hayatın kendisi. Dolayısıyla bunların da ders olduğunu düşünüyorum. Bazen bazı arkadaşlar dersimiz bölünmesin diye uyarıda bulunuyorlar. Ya da sonra anlatırsın diyorlar ama o zaman da soracağı şeyi unutuyor insan' şekline düşünmektedir.

Öğrenciler, sosyal hayatlarındaki sorunlarının derse yansması dışında ders içerisinde de bazı sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yetişkin öğrencilerden 13'ü, kişisel olarak ders esnasında yaşadıkları en büyük sorunun başaramama, yetersiz kalma

korkusu olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun derslerdeki başarılarını etkilediğini, hocalarının kendilerine sürekli 'yapamayacağım, öğrenemeyeceğim demeyin, kendinize güvenin, güvenerseniz başarabilirsiniz' diye telkinde bulunduklarını söylemişlerdir.

Öğrenci A1 konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

'Kursa biraz geç kaydoldum. Arkadaşlarımın çoğu Kur'an okuyabiliyordu, ancak ben daha yeni öğrenecektim. Çok tedirgindim gerçekten. Sürekli bu işi yapamayacağım, öğrenemeyeceğim diyordum. Ama başarmayı da çok istiyordum. Sabah namazlarından sonra yatmayıp çalışıyordum. Dersler rüyama bile giriyordu. Ama içimdeki bu 'ya başaramazsam' duygusunu bir türlü atamıyordum. Herkes okurken ben okuyamazsam, 'bu kadının kafası da hiç çalışmıyor' derler mi acaba diye sürekli düşünüyordum. Sıra ne zaman bana gelse aşırı bir heyecan, stres bütün bedenimi kaplıyordu. Bu halimi gören hocam sağ olsun her seferinde, 'lütfen bu kadar kendinizi yıpratmayın, üzülmeysin tabii ki yapabileceksiniz, başaracaksınız' derdi ve ben okuyabilirdim. Ben ne kadar çekinsem de başaramayacağımı düşünsem de hocalarımın ve arkadaşlarımın verdikleri motivasyon sayesinde, hocamın belirttiğine göre çok kısa bir sürede arkadaşlarıma yetiştim. Bunun için gerçekten minnettarım.'

Öğrenci A2 ise konuyla ilgili şunları söylemiştir:

'Senelerdir kendi kendime Kur'an okumaya çalışan biriydim. Ama hiç toplum içinde okumamıştım. Kolay kolay ikinci, üçüncü bir şahsın yanında bile okumamıştım. Hocamız kursta herkesi tek tek sesli bir şekilde okutuyordu. Sıra bana gelince aşırı heyecanlandım ve yapamayacağımı söyledim. İçimi büyük bir korku 'ya yanlış okursam rezil olurum' düşüncesi sardı. Kalbimin ağzımdan çıkacakmış gibi attığını bugün bile hatırlıyorum. Hocamız sağ olsun ısrar etmedi. Ama 'buraya öğrenmek için geldiniz, hiç kimse bir diğerinden daha iyi değil, lütfen rahat olun, tabii ki yanlış da yapacaksınız, amacımız öğrenmek' diyerek beni rahatlatmaya çalıştı. Sınıftaki herkes okuduktan sonra hocamız tekrar bana döndü ve okumak isteyip istemediğimi sordu. Arkadaşlarımın okuyuşlarını dinlemek, hocamızın konuşması beni biraz rahatlatmıştı. Arkadaşlarımın da verdiği cesaretle okumaya karar verdim. Ama sesim öyle bir titredi ki bir ayet zor okudum. Hocamız o anda sınıftaki diğer arkadaşlara alkışlattı. Koca koca insanlarız ama gerçekten bu insanı mutlu eden, cesaret veren bir şey. Hocamın motivasyonu, konuşmaları sayesinde bir ayet zor okuyan ben artık sesli bir şekilde bir sayfa okuyabiliyordum, tabii biraz zaman gerekti.'

Öğrencilerin yaşadıkları diğer bir sorun ise sağlık sorunlarıdır. Bu sorunlar da öğrencilerin derse katılımını etkilemektedir. Hasta olan öğrenciler kurslara

gelemedikleri için eğitimden geri kalmakta bu da derslerdeki başarı durumlarını olumsuz olarak değiştirmektedir.

Öğrenci A4 bu hususla ilgi şunları söylemiştir:

‘Ciddi şekilde bir bel ağrısı problemim vardır. Sürekli oturamıyordum. Kurstayken de zaman zaman ders esnasında kalkıp dolaşıyordum. Hocamız bu konuda hiç sıkıntı çıkarmıyordu. Ama bazen derslere hiç gelemiyordum. Bu durum bir iki haftayı bulabiliyordu. Geldiğimde de arkadaşlar konularda ilerlemiş oluyorlardı. Hocamız arayı kapatmak için bana ders sonunda ya da biraz daha erken gelebilirim kaçırduğım konuları anlatabileceğini söyledi, bunu da bazen yapabiliyordum, bazen yapamıyordum.’

Öğrenci A2 ise:

‘Kışın gerçekten kursumuz soğuk oluyor, zaman zaman yaşanan elektrik kesintileriyle klimada açamıyoruz. Bu durum doğal olarak hastalanmamıza sebep oluyor. Benim bünyem zaten çok kuvvetli değil, hastalandığımda yatmazsam geçmiyor. Bu sürede de kursa gidemiyorum tabi,’ dedi.

Öğrenci A5:

‘Kış boyu sabit bir sınıf mevcudumuz olamadı, gelenler, hasta olup gidenler, iyileşip gelenler oldu. Dolayısıyla hocamız konuları verimli bir şekilde işleyemediğini söyledi. Bir konu bitiyor diğerine geçeceğiz, gelmeyen arkadaşlar gelmeye başlıyor, onlar önceki konuyu bilmedikleri için hoca geriden almak zorunda kalıyor. Bu pek çok kere tekrarlanan bir sorun haline gelmeye başlayınca devam eden arkadaşlar sıkıldılar. Derslere geç gelmeye başladılar. Ayrıca bazı arkadaşlarda hasta olduklarını ya da doktora gideceklerini belirterek dersin orta saatlerinde gelip hocadan derslerini dinlemesini hemen gideceklerini söylediler. Yazık, hocamızda bu durumlarda çok arada kalıyor. Çünkü diğer öğrenciler haksızlık oluyor diye tepki gösteriyorlar,’ şeklinde düşünmektedir.

Öğrencilerin 14’ü sağlıkla ilgili bir sıkıntıları olduğunda kursa gelmemeyi tercih ettiklerini belirtirken 4’ü hasta da olsalar derse katıldıklarını, doktor randevularını ders saatlerine göre ayarladıklarını söylemişlerdir.

Öğrenci A6:

‘Ben ders konusunda titiz bir insanım, bir şeyi kafaya koyarsam yapmalıyım, yoksa rahat edemem. Başarısızlığı hiç sevmem. Bu sebeple dersleri hep takip etmeye çalıştım. Cenaze vs. gibi durumlar hariç hiç devamsızlık yapmadım. İnsanlar tabii ki hasta da olabiliyoruz, doktora gitmemiz gerekiyor. Ben doktor randevularımı genelde

dersimizin erken bittiği günlere denk getirerek aldım. Kursa gelirken hasta olmamak için tedbirli gelmeye çalıştım. Yanımda üşümeyeyim diye şal, oturacağım yerin altına koymak için minder vs. gibi malzemeler getirdim. Hatta çay molasında çaylarımızı hasta olmayalım diye hep limonlu içtik. Çok şükür birkaç arkadaşla birlikte büyük bir hastalık geçirmeden kışı atlattık. Derslerimizden de de geri kalmadık. Bence arkadaşlar da bu konuda biraz titiz ve temkinli davranışlar daha iyi olurdu. Çünkü biz ne kadar dikkat etsek de sınıfın çoğunluğu derste olmayınca konular verimli işlenmiyor. Sürekli başa almalar sıkıyor, ' şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğrencilerle yapılan mülakatlarda kişisel olarak yaşadıkları sorunların eğitimlerini, derslerdeki durumlarını etkilediği; dolayısıyla Kur'an Kursu öğretim programına uygun bir eğitim yapmayı zorlaştırdığı belirtilmiştir. Çünkü hocalarının öğrencilerin durumlarına göre ders konularında değişiklik yapabildiği ya da programa göre verilmesi gereken derslerin zaman zaman işlenmediği ya da çok geç işlendiğini ifade etmişlerdir.

3.2.1.2. Diğer Öğrencilerle Yaşadıkları İlişkiler

Öğrencilerin sınıftaki durumlarını, ders başarılarını, etkilediğini söyledikleri diğer bir sebep ise diğer öğrencilerle yaşadıkları sorunlardır. Mülakatlarda öğrenciler, diğer öğrenciler tarafından yapılan eleştirilerden genellikle olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Mesela: *'Ne zamandır geliyorsun hala niye yapamıyorsun', 'Senin yaşı genç neden çalışmıyorsun'* gibi eleştirilerin motivasyonlarını daha çok bozduğunu ve sırf bu gibi eleştiriler nedeniyle kurslara katılmaktan vazgeçen arkadaşlarının olduğunu söylemektedirler.

Öğrenci A7 bu hususla ilgili şunları belirtmiştir:

'Kursa diğerlerinden daha geç başladım. Daha önce de böyle bir eğitim almamıştım. İşten güçten dolayı dersleri evde çok fazla tekrar etme şansım olmuyor. Dersleri verirken zaman zaman zorlanabiliyorum. Özellikle yaşı biraz daha büyük olan teyzeler kendilerince motive etmek için (hocamın dediğine göre) 'Daha gençsin. Çalışsan yaparsın, bak geride kalıyorsun' gibi sözler söylüyor. Bu durum motive etmek yerine açıkçası kurstan soğumama sebep oluyor. Hocanın dışındaki insanların müdahalesinden hoşlanmıyorum.'

18 öğrenciden 12'si başka arkadaşlarının kendilerine yaptıkları müdahaleden hoşlanmadıklarını; altısı bunda bir sakınca görmediklerini, birbirlerinin hatasını

bulmanın olumsuz bir anlam taşımadığını, ders içerisinde öğrenmek için yapıldığında sorun teşkil etmediğini belirtmişlerdir.

Yine diğer bir olumsuz eleştiri ise çocuklarıyla gelen öğrencilere karşı yapılan sözlü uyarılardır: *‘Çocuklarınızı susturun kafamız karışıyor, çocuklarınıza mukayyet olun, çocuğu olanlar sonra gelsin...’* gibi eleştiriler, çocuklu olan, ama eğitim almak için kurslara katılmayı talep eden öğrencilerin karşılaştığı sorunlardır. Bazı öğrenciler, yapılan görüşmelerde kendileri gibi pek çok çocuklu arkadaşlarının olduğunu ancak insanlar rahatsız olur endişesiyle kurslara katılmadıklarını belirtirken, kendilerinin de bu konudaki eleştiriler nedeniyle çok üzüldüklerini ancak yapacak bir şeylerinin olmadığını, öğrenmek istediklerini ve bunu için çözüm yolları aradıklarını vurgulamışlardır. Bu konuda bazı öğrenciler daha azimli ve kararlı bir şekilde yapılan eleştirilere rağmen derse devam ederken bazı öğrenciler diğer öğrencilerle yaşadıkları sorunlar neticesinde bir daha kurslara katılmamayı tercih etmişlerdir. Çalışma yapılan Kışla Kur'an Kursu'nda derse çocuklarıyla gelen üç öğrenci bulunmaktadır.

Öğrenci A8 bu hususla alakalı görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

‘Keşke kurslarda kreş hizmeti de olsa, biz sınıfta ders görürken çocuklarımızla da başka bir sınıfta ilgilenilse çok güzel olurdu. Çocuğum çok küçük değil 4 yaşında ama her gün benimle kursa gelip öğlene kadar yanımda akıllı ve sessiz oturması mümkün olmuyor, özellikle başka çocuklarda varsa. Tabi çocuk seslerinden rahatsız olanlar öğrenciler oluyor. ‘Herkes çocuğunu yanına alsın, çocuğuna sahip çık, dikkatimizi dağılıyor’ diyen çok kişi var. Sürekli çocuğuma uyarılarda bulunuyorum. Bazen susup oturması için eline telefon veriyorum. Bunun doğru bir davranış olmadığını biliyorum ama başka bir seçenek göremiyorum. Keşke insanlar biraz daha anlayışlı olsa. İki arkadaşım sırf bu sebeple bir kere geldi, daha gelmediler.’

Bazı öğrenciler sınıftaki arkadaşlarıyla sosyal hayatlarında da görüştüklerini, kimisinin komşuları, kimisinin akrabaları olduklarını belirtmişlerdir. Sosyal hayatta arkadaşlarıyla sorun yaşadıkları zaman bu durumun eğitim aldıkları kursta da kendini gösterdiğini belirtmişlerdir. Benzeri olaylar, sınıf düzenini, sınıfın derse olan konsantrasyonunu ve derse katılımı da etkilemektedir. Araştırmada bu sebeple öğrencilerin birbirleriyle olan yakınlık dereceleri de araştırılmıştır. Buna göre; öğrencilerin ikametleriyle ilgili alınan bilgide 13’ü aynı, 4’i birbirleriyle aynı, biri diğerlerinden farklı mahallede oturduğu belirtilmiştir. Aynı mahallede oturan 13 kişiden 2’si iş arkadaşı, 5’inin eşi aynı iş yerinde çalışıyor, 3 kişi bir birbirleriyle akraba, 2

kişinin de akrabalık ilişkisi mevcuttur. Farklı mahallede oturan 5 kişiden ikisinin de birbiriyle akrabalık ilişkisi vardır.

Bu konuyla ilgili öğrenci A9 şunları söylemiştir:

‘Bizim bu bölgede oturan kişilerin çoğu birbirleriyle akraba. Eşlerde bu şekilde. Dolayısıyla eşler arasında da bir sıkıntı olduğunda bu durum hanımlarına yansıyor. İkisi de sınıfa geldiklerinde birbirlerine selam vermiyor ya da konuşmuyorlar. Ya da iki komşu dışarda problem yaşadılarsa kursa biri diğerini görmemek için gelmiyor veya gelirse de küsüyor hiç konuşmuyor. Bu olaylara biz daha çok alışkınız ama hocamız hoşnut olmuyor, ‘bana ne’ diyemiyor, genelde bu durumun dinen uygun olmadığını belirten sohbetler yapıyor. Küslerin barışmasını istiyor. O zaman da ders konusunun dışına çıkmış oluyor doğal olarak. Diğer öğrenciler tepki gösterebiliyorlar.’

Yine bu hususla ilgili olarak A10 ise:

‘Çok dedikoducu, lafçı, sözcü insanlar var. Her şeyi laf söz edip birbirlerine girebiliyorlar. Bu bölgede oturup akraba olup, birbirlerini tanımayanlar vardı. Kursun açılmasıyla birlikte bir araya gelindi. Önce herkes birbirine mesafeli, birbiriyle konuşmayan ya da dedikoducu idi. Ama zamanla derslerde hocamız, hiç isim vermeden şahsa konuşmadan, sosyal konulara değinmeye başladı. Komşu hakkı, akraba hakkı, kul hakkının önemi gibi konuları anlattı. Peygamberimizin hayatından örnekler verdi. Yaşanılan sıkıntıları hocamız da biliyordu ama rencide etmemek için genel söylüyordu. Zamanla davranışlarımızın, ne kadar yanlış ve gereksiz olduğunu görmeye başladık. Yaptıklarımızı sadece Allah rızası için yapabilmenin önemini anlamaya çalıştık. Tabii zaman gerektirdi. Netice de nefse ağır gelen bir durum. Kul hakkının önemini öğrenmeye başladık. Bazı arkadaşlarımız hocamızın bu sohbetlerine tepki de gösterdi. ‘Hocam Kur’an’ımızı okuyup gidelim, dersimiz geçiyor’ dediler. Ama hocamız her seferinde ‘bu en önemli ders’ dedi. Zaman zaman tepki de aldı. Kursu bırakanlar oldu,’ şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Yetişkin öğrencilerin kurslarda karşılaştıklarını belirttikleri sorunlardan bir diğeri de sınıf kurallarına uyma hususunda herkesin aynı hassasiyette davranmamasıdır. Mesela; derse istediği saatte gelip öğreticinin hemen kendisiyle ilgilenmesini bekleme; alışmış olduğu yere başkası oturduğunda onu uyararak kalkmasını isteme gibi bazı davranışlar, ders akışını ve işleyişini bozmaktadır.

Öğrenci A11 bu hususla ilgili şunları söylemektedir:

‘Ben derse zamanında gelip zamanında giden, sınıftaki arkadaşlarla iyi geçinen biriyim. Uyumluyumdur, zaman zaman alttan almasını bilirim. Ama bazı arkadaşlar

tahammülü zorlayabiliyorlar. Çocuk gibi yer kavgası yapanlar var. Bir gün derse başladık yarım saat falan oldu, sınıf kapısı açıldı içeri geç kalan bir öğrenci arkadaşımız girdi. Hiçbir şey demeden benim yanıma geldi ve 'Kalk orası benim yerim' dedi. Şok oldum, koskoca kadın ne diyeceğimi bilemedim, diğer arkadaşlarda dersi dinlemeyi bırakıp bize döndüler. Bütün dikkatler dağıldı. Sırf sıkıntı çıkmasın diye kalkıp başka yere oturdum ama bu durum hiç hoşuma gitmedi. Diğer arkadaşlarda buna benzer durumlar yaşamıştı ama ne kadar sinir bozucu olduğunu kendi başıma gelince anladım.'

Öğrenci A12 ise şunları ifade etmiştir:

'Şu dersin ortasında gelip, hocam ben okuyum da çıkacağım diyenlere sinir oluyorum. Ya biz sabahtan beri sınıftayız sabırlı bir şekilde sıramızı bekliyoruz. Yani senin ne farkın var da 'ben dersimi vereyim gidiyim' diyorsun. Hepimizin işi, gücü acelesi var. Bir değil, beş değil hepimize saygısızlık, en çok da hocaya bence. Yani sen istediğin kadar sohbetini yap, ben dersimi okuyup çıkayım demektir bu. Ben şahsen bu tip durumlarda müdahale ediyorum artık. Bazı arkadaşlar 'sus, gerginlik çıkmasın' diyor ama dayanamıyorum. Hepimiz yetişkiniz biraz saygının bilinmesi lazım.'

Mülakatlarda görüşülen bu hususlar öğrencilerin birbirleriyle yaşadıklarını ifade ettikleri ve sınıf içi eğitimi etkileyen unsurlardandır.

3.2.1.3. Kur'an Kursu Öğreticileriyle İlişkileri

Yapılan mülakatlarda öğrenciler, eğitimlerinden memnun olma durumlarını büyük ölçüde öğretmenlerine bağlamışlardır. Öğrenciler, öğretmenlerinin donanımlı olmalarının, anlayışlı, yumuşak ve yetişkin psikolojisine uygun eğitim vermelerinin eğitim kalitesini artıracaklarını belirtmişlerdir. Öğreticilerin öğrencilerle ilgili olması, dersi severek anlatması ve sevdirmesi, öğrencinin seviyesine inebilmesi, kendini zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına göre güncellemesi, yeni teknik ve teknolojilerden faydalanması gerektiği gibi düşünceler ifade edilen hususlardandır.

Araştırmaya göre kurslara gelen öğrencilerin % 27,2'si ailelerinden, % 30,7 si Kur'an Kurslarından daha önce din eğitimi aldıklarını, % 33,8'i ise hiç din eğitimi almadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bazı konuları ilk kez duyacak olan yetişkin öğrenciler anlamada, öğrenmede zorluk çekerken daha önceden konuyla ilgili bilgisi olanlar daha rahat anlayabilmektedirler. Bu sebeple öğrencilere göre, öğreticinin bu konuyu dikkate alması, öğrencileriyle iyi iletişim kurabilmesi gerekmektedir. Ancak bu

hususla ilgili bazı öğrenciler de gereksiz tekrarın yapıldığını bu durumun kendilerini çok sıktığını derse olan dikkatlerinin dağıldığını dile getirmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan görüşmelerde öğrenci A5 şunları belirtmiştir:

‘Annem 3-4 yıl önce Kur’an Kursuna gitmişti. Oradan biraz biliyordum. Başlayıp bırakanları, bir iki hafta gidip bana göre değil diyenleri duydukça bende de kurslara karşı ön yargı oluştu. Bu durumun % 90’ının öğreticiden kaynaklandığını düşünüyorum. Benim için kursun şartları, imkanları çok da önemli değil. Bu şahsi fikrim tabii ki, elbette şartların iyi olmasının artısı olur ancak kursa devam etme sebebim olamaz. Bir bayanın her gün sabahtan öğleye kadar gününü kursta geçirmesi büyük fedakarlık. Şeytan, nefis, ev işleri, çocuklar vs. yani gitmemek için pek çok geçerli mazeret bulunabilir. Sabah programlarından hiç bahsetmiyorum. Evimde hem hoca dinliyorum hem de işimi yapıyorum diyebilir insan, kursa gelmeyi sırf bu sebeplerle tercih etmeyenler bile var. Ancak çok samimiyetle söylüyorum, bu işin püf noktası Kur’an Kursu öğreticileri. Onlar da o samimiyeti, öğretmek için çırpınışı, gayreti görünce sizde boş veremiyorsunuz. Benim sonuna kadar devam etmede tek sebebim bu. Gerçekten kendimi zorlayarak gittiğim çok oldu. Rahatsızlandım, gidememe ızdırabını bugünü de kaçırdım, sıkıntısını yaşadım. Hiç bu kadar zevkle ilmihal bilgisi dinlememiştim. İlmihalin de sohbetimi olur, açıp okuyacaksın düşüncesinde bir insandım. Kaç kere dinledim böyle sohbetler ama böyle zevk aldığım hatırımda kalacak kadar can kulağıyla dinlediğim olmamıştı. Asla tecvidleri aklımda tutamam, bir sürü var, zor iş derken tecvidi zevk haline getiren, sürekli tekrarlarıyla adını bilmediğim ama okurken uygulamaya başladığım tecvidler için hocama teşekkür ediyorum. Sabırla, bir kere dahi yüzü değişmeden, biz sormadan her gün yaptığı tekrarlarla beynimize işledi. Ama her öğrencinin bu kadar şanslı olduğunu düşünmüyorum nitekim duyuyorum da. Bence öğretici konumundaki kardeşlerimizin gönlü doyurulmalı, onların manevi yönü ne kadarsa kursun verimi de o kadar oluyor çünkü. Git gel sen vereceğini ver ister alır ister almaz diyenlerle; bunu kendine dert edinenlerin de bir farkı olmalı. İki kere söyleyince ‘boş ver sen düz oku’ diyen öğreticimiz de var, ‘olmuyor ya ben asla öğrenemem’ diyen bizim gibilere farkında olmadan öğreten de var.’

Öğrenci A13 ise bu konuda:

‘Daha iyi bir eğitim için, Kur’an eğitimi veren hocaların tam donanımlı ve öğretebilir olması gerekir. Şimdi bir ilahiyat mezunu hoca ile imam-hatip lisesi mezunu ya da dışardan ilahiyat okuyanlar arasında fark yok mu? Bence ilahiyat fakültelerinin özgün okunması zorunlu olmalı. Çünkü bir kişinin kendi başına öğrendiği ile bir

hocadan ders alarak öğrenmesi arasında ciddi fark var. Nitekim din eğitimi öyle basit bir eğitim değil. İnsanın hayatının kapısıdır, yaşamıdır. Dışarıdan tıp fakültesi okunuyor mu mesela. Yani bence bu hususlarda, özellikle hoca seçimlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha titiz olması gerekir. Öyle hocalar olmalı ki, insanlara bir şey öğretirken kendi menfaatini değil Allah rızasını baz alarak ona göre eğitim vermelidir,' demiştir.

Kendileriyle yapılan mülakatlarda 18 öğrencinin tamamı, öğretmenlerinin donanımlı, öğretmeye istekli ve hoşgörülü olması, onlara karşı sevgi ve saygı duygularını beslemesi ve aynı zamanda öğrenci seviyesine inebilme becerisinin bulunması gibi konularda aynı açıklamalarda bulunmuşlardır.

Öğrencilerden 3'ü öğreticilerinin ders işlerken uyguladıkları yöntemle ilgili de görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu öğrencilerden A12;

A12 konuyla ilgili eleştirisinde şunları belirtmiştir:

'Hocamız bu dönem şu sureleri ezberlememiz gerekiyor arkadaşlar, dedi. Bir ezber listesi oluşturdu. Müfredattaki ezberleri ve her öğrencinin ismini yazdı. Okuyana artı, okuyamayana eksi verdi. Benim ezberim iyi değil. Arkadaşların yanında mahcup oluyorum. Ayrıca bu kadar çok ezber sureye ne gerek var, sonuçta birkaç sureyle de namaz kılabiliyoruz. Ayrıca ezberlerin sınıfta herkesin içinde de verilmemesi gerekir. Bence hoca ezberleri özel, bire bir almalı, kimin hangi sureyi verdiği başkalarını ilgilendirmez.'

3.2.1.4. Kur'an Kursu Öğretim Programı

Kur'an Kurslarında, Kur'an-ı Kerim dersi dışında Dini Bilgiler derslerinin de verildiği daha önce belirtilmişti. Kur'an Kurslarındaki yetişkinler, Kur'an-ı Kerim dersine gösterdikleri ilgiyi, dini bilgiler dersine göstermemektedirler. Bu duruma sebep olarak çalışmanın ilk bölümlerinde de belirtildiği gibi, yetişkinlerin ihtiyaç hissetmedikleri şeylere ilgi göstermemelerini söyleyebiliriz. Öğrenciler dini bilgilerle ilgili sorun yaşadıklarında sorunlarını hocalarına sorarak çözmüşler, daha fazla ya da farklı bilgilere ihtiyaç duymamışlardır. Genellikle bir araya geldiklerinde Kur'an okuduklarını, haftada veya on beş günde bir vs. kendi tabirleriyle 'yasın günü' yaptıklarını söylerlerken, Kur'an-ı Kerim'i Arapçasından okumayı öğrenmenin kendileri için daha elzem olduğunu dile getirmişlerdir. Yaşı daha ilerlemiş olan yetişkinler ise kendilerini ölüme daha yakın hissettiklerini, dünyanın geçiciliğinin daha

çok farkında olduklarını, bu sebeplerle din eğitimine özellikle Kur'an'ı Arapçasından okumayı öğrenmeye önem verdiklerini belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler ise ailelerinden vefat etmiş olanlara Kur'an okuyabilmek amacıyla Kur'an-ı Kerim okumaya diğer derslerden daha büyük önem gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Buna rağmen Kur'an-ı Kerim dersi içeriğinden olan tecvid ve ezber derslerinde sıkıntı yaşanmaktadır. Kur'an derslerine verilen önemin aynı derecede Kur'an-ı Kerim'in anlamı, dini bilgiler ve ahlak derslerine gösterilmediği öğrenci görüşlerinden anlaşılmaktadır. Öğrenci A10 bu konuda şunları söylemiştir:

'Emekli olduktan sonra böyle bir eğitime sıra geldi. Kur'an öğrenmek için kursa gittim. Üniversite mezunu kadını, kolayca yaparım diye düşündüm. Herkes bir şekilde Kur'an okuyordu. Ancak kursa gittiğimde çok da kolay olmadığını, büyük bir çalışma ve disiplin gerektirdiğini gördüm. Çevremdeki kadınların çoğu da yanlış okuyor onu fark ettim. Sorsanız hepsi biz zaten biliyoruz diyerek kursa gelmek istemez, ama aslında hiç biri doğru düzgün bilmiyor. Öncelikle Kur'an-ı Kerim Arapça olan bir kitap ve bizim dilimize yabancı, alfabesi söylenişi farklı. Ben evde kendim Türkçesinden öğrenmeye çalışmışım ama harflerin çıkışlarını görünce benim çalıştığım ile alakası olmadığını gördüm. Tabi baya zorlandım. Dilini kıvrır, uzat, boğazını sık, vs. 'bunlar ne!' dedim kendi kendime 'ne gerek var düz okuyup gidelim işte' ama ilmin önemi kutsal kitabımızı okumanın, anlamının önemini öğrenince işi bu kadar basite indirgemenin cahilliğimizden olduğunun farkına vardım. Harflerin mahreçlerini öğrenmeye çalışırken zorlandım tabii ki ama pes etmedim, yapabildiğim kadar, dilim döndüğü kadar yaptım. Hocamda sağ olsun her gün sabırla öğretmeye devam etti, motive etti, pes etmedi. Kur'an'a geçtikten sonra tecvid dersi diye bir ders çıktı, onu daha önce duymamıştım. 'Hocam bu tecvid sonradan çıktı, eskiden yoktu' dedim. Hocamız gülümseyerek: 'Tecvid Kur'an'ın düzgün okunma şeklidir. Kur'an'dan ayrı bir şey değildir aslında. Diğer dillerde de böyle kurallar var. Siz üniversite mezunusunuz, İngilizce biliyorsunuz. En basit bir örnekle İngilizce de ki 'she' kelimesini nasıl okursunuz' dedi. Ben de gayet normal 'şi' dedim. Hocamız 'ama orada 'şi' yazmıyor 'sihe' yazıyor' dedi. Ben de gülerek 'Hocam öyle yazıyor ama o şekilde okunmaz ki' dedim. Hocamız da gülümsedi ve 'İşte Arapçada bu şekilde yazılışının dışında okunurken değişen kelimeleri olan, okunuş kuralları olan bir dil' dedi. Çok mantıklı geldi. Ama bence yine de bu ders tecvid adı altında değil daha ilk öğrenme aşamasında verilmeli, öğrenciler bu dersi Kur'an'dan ayrı bir konu gibi görmez o zaman. Bana göre mantıklı olan öğrencilerin daha kolay öğrenebilmesi, algılayabilmesi için

derslerde bize tecvid kurallarının daha cüz okurken verilmesi ve ders programının buna göre ayarlanması. Yoksa çevremizdeki gibi 'ben Kur'an'ı tecvidli biliyorum' veya 'ben tecvidsiz biliyorum' diyen insanlarla dolmaya devam eder.'

Öğrenci A14 ise ders programı ile ilgili;

'Ben kursa Kur'an okumaya geliyorum. Hocamız iki Kur'an-ı Kerim dersi arasında dini bilgiler işliyor. Ben onu kitaptan okuyup zaten öğrenebilirim. Bence onun yerine Kur'an dersine daha çok ağırlık verilmesi gerekir. Ders saati de uzamamış olur, dersimizi veririz, gideriz. Hepimiz yetişkin insanlarız, işimiz, gücümüz var. Her gün sabahdan öğleye kadar kursta olmak zor bence. Buna göre ders programı değiştirilmeli, saatler azaltılmalı,' şeklinde önerilerde bulunmuştur.

Öğrenciler ayrıca derslere katılma hususunda ders saatleri ile ilgili sıkıntı yaşadıklarını da dile getirmişlerdir. Mülakat yapılan öğrencilerden 14'ü hafta içi her gün saat 8.00-8.30'dan 12-12.30'a kadar gelmelerinin kendilerini zorladığını ama gelemediklerinde de kendilerini manen rahatsız hissettiklerini belirtmektedirler. Yaptıkları açıklamalarda; gerek eşleri, çocukları, gerekse evleriyle de ilgilenmeleri ve sosyal hayatlarına da devam etmeleri açısından temel öğretim programından ziyade ek öğretim programının kendilerine daha uygun geldiğini söylemektedirler.

Öğrenci A15 konuyla ilgili kendisine yöneltilen soruya şu cevabı vermiştir:

'Bizler yetişkin, pek çok sorumluluğu olan insanlarız. Çoluğumuz, çocuğumuz, misafirimiz, temizliğimiz, işimiz vs. pek çok uğraşımız var. Tabii ki nu kadar uğraşın yanında dinimizi de öğrenmeye vakit ayırmak istiyoruz. Ama okul çocukları gibi, hafta için her gün öğleye kadar olması yetişkinlere uygun değil. Ders gün ve saatleri bence yetişkinlere göre ayarlanmalı. Bazen gidip bazen gitmemekte olmuyor. İnsan dersi kaçırdığını bildiği için vicdan azabı oluyor. Bence ders saatlerini, ders programını hazırlayanlar bu hususları da dikkate almalı.'

Öğrencilerin ihtiyaç odaklı öğretim programı içeriğindeki dersler, derslerin içerikleri, ders saatleri ile ilgili görüşlerinden birkaç örnek yukarıda verilmiştir. Bu görüşme örnekleri, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve tecvid dersini farklı iki uygulama olarak gördüklerini, tecvid ve ezber programlarında zorlandıklarını, dini bilgiler ders içeriklerini diğer derslere göre daha kolay olarak addedip biraz daha az önemsediklerini ayrıca ders program saatlerinin yetişkin hanımlar olarak kendileri için çok da uygun olmadığını belirttikleri gözlemlenmiştir.

3.2.1.5. Kursun Fiziki Yapısı

Öğrencilerin belirttiğine göre kurslarda yaşanan en önemli sorunlardan biri, kurslardaki teknik imkan yetersizliğidir. Sınıfların çoğunda akıllı tahta ya da projeksiyon aleti, bilgisayar gibi öğretimi kolaylaştıracak teknolojik araç-gereç yetersizliği vardır. Bu durum dersin daha etkin ve verimli işlenmesini engellemektedir.

Konuyla ilgili A16 şöyle söylemiştir:

‘Kursların fiziki ortamı daha da iyileştirilmeli, teknolojik araç gereçlerle donatılmalı. Nitekim teknoloji çağındayız. En azından kurslarda bilgisayar, projeksiyon aleti, ses sistemi bulunmalı. Hatta bence okullardaki gibi akıllı tahta olmalı. Görsellik ve sesin Kur’an eğitiminde çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hocalar kendileri yaparak göstermeye çalışıyor ama materyallerle de desteklenmesi gerekiyor. Bu şekilde daha kolay öğreniriz ve kalıcı olur. Yoksa eski usul imkanlarla kaliteli bir eğitimin gerçekleşmesi çok da mümkün gözüküyor.’

Kendileriyle görüşülen 18 öğrencinin 16’sı teknolojik imkanların eğitimin kalitesini artıracak ve olması gerektiğini savunurken, iki öğrenci: *‘olsa iyi olur ama teknoloji olmadan da başarılı bir ders işlenebilir’* demiştir. Öğrenci A14 bu konu ile ilgili düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

‘Vallahi bence önemli olan hoca, eskiden teknolojik aletler mi vardı, gayet güzel öğrenci yetiştirilebiliyormuş. Alimler teknolojiyle yetişmediler. Hiç etkisi olmaz demiyorum ama o kadar da abartıldığı gibi değil. İnsanın kendisi öğrenmeye istekli olsun, hocası da iyi olsun yeter bana göre.’

Diğer bir sıkıntı ise ısınma sorunlarıdır. Özellikle kış döneminde klima ya da sobayla ısınan sınıflarda yalıtım da olmadığı için ısınma konusunda sorunların olduğu belirtilmektedir. Özellikle ısıtma için klima kullanılan, bununla birlikte elektrik kesintisinin de yoğun yaşandığı bölgelerde ısınma problemleri sağlık sorunlarının yaşanmasına ve öğrencilerin kurslara gelememelerine sebep olabilmektedir. Bu durum da kurs eğitimini olumsuz etkilemektedir. Kış dönemlerinde bu nedenlerden dolayı pek çok kurs, öğrenci sıkıntısı yaşamaktadır.

Öğrenci A3 konu ile ilgili;

‘Ben Trabzonluyum. Bizim oralarda kışın kar vardır, soğuk olur. İş dolayısıyla biz buradayız. Burası yaz memleketi çok sıcak kış ılık geçer dediler. Ben bizim oralarda bu kadar üşüdüğümü bilmiyorum. Sıcaklık eksiye düşmüyor belki ama insanın içine işleyen bir soğuğu var nemden dolayı sanırım. Kış memleketi olarak görülmediği için de

yalıtım yok, kurslarda ısınma elektrikle sağlanıyor o da çok yeterli olmuyor, bir de elektrik kesilmişse vay halinize, hastalıklar kapıda demektir. Zaten bir arkadaşımız hasta olduysa ondan da diğerlerine geçer ve sınıfın üçte ikisi sürekli hastalıklar sebebiyle derslere gelmek sınıf mevcudu beş, altı kişiye düşer. Bu durum da dersimizi etkilemektedir’ şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

Kurslardaki sıraların yetişkinlerin oturumuna uygun olmaması da şikayet edilen diğer hususlardandır. Bu sebeple öğrenciler, sınıf ortamında rahat edemediklerini belirtmektedirler.

Öğrenci A2 bu hususta şu cevabı vermiştir:

‘Sınıftaki sıra ve masaların teker kişilik, oturumu yetişkinlere göre olması lazım. Okuldaki çocukların sıraları bize uygun değil. ‘Ne önemi var’ denilebilir ancak, günümüz yarısını bu kurslarda geçiriyoruz. Yaşımızdan kaynaklı sağlık sıkıntılarımız var. Mesela bende bel fıtığı var, kursa giderken yanımda oturduğum yere ve sırtıma koymak için minder götürüyorum. Diğer arkadaşlardan da çok getiren var. Demek ki çoğunluk sıralardan rahatsız.’

Bazı kursların çok katlı olması, merdivenlerin yaşlıların, engellilerin ve sağlık sorunu olanların çıkabileceği şekilde düzenlenmemesi belirtilen sorunlardan bir diğeridir.

Öğrenciler tarafından dile getirilen diğer bir husus gözlerinden, problem yaşayan bazı öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kendilerine verilen elif cüz ve Kur’an-ı Kerimleri okuyamadıkları, bunun için kendilerine daha büyük boyutlarda yazılmış Kur’an-ı Kerimlerin verilmesi gerekliliğidir.

Bu konuda A14:

‘Kur’an’a geçince hocamız bize orta boy Kur’an-ı Kerim hediye etti. Ben onu göremiyorum ki nasıl okuyayım. Aldım öylece evde durdu, sonra gelinime verdim. Yani Diyanet bizim gibi öğrencileri de düşünerek biraz büyük boy Kur’an-ı Kerim bastırsa nasıl olur. Çoğu kişi küçük Kur’an’da okuyamıyor zaten, bizim gibi öğrencilere büyük Kur’an versinler,’ dedi. Mülakata katılan öğrencilerden üçü A14 ile aynı görüştedir.

Öğrencilerle yapılan mülakatlarda öğrenciler yazılı olarak da belirtmek istedikleri hususları sunmuşlardır. Öğrencilerin isim ve soy isimleri açık bir şekilde verilmemiştir. Aşağıda öğrencilerin yazılı olarak verdikleri cevaplardan birkaç tanesi sunulmuştur:

‘Daha önce ortaokul ve lisede aldığım din eğitimi dışında din eğitimi almadım. Bu sene kursa kendi isteğimle geldim. Burada aldığım eğitim neticesinde ibadetlerimi

daha bilinçli yapmaya başladım. Kur'an-ı Kerim okumayı bilmiyordum öğrendim, okuduğum surelerin anlamlarını öğrendim. Yani bu eğitim hayatıma büyük katkı sağladı.' (A2)

'Artık 21. yüzyılda insanların, toplumların karışık olduğu bir dönemdeyiz. Böyle bir dönemde din konusu üzerinde durulmalı. Toplumda meydana gelen olaylar, cinayetler, hırsızlıklar, savaşlar...vs., bence bütün bunlar din konusunda insanların sadece kulaktan dolma bilgileri yüzünden kaynaklanıyor. Dinini tam yaşayan ve uygulayan insanların bu tür olaylara kesinlikle karışmayacağını, yeni yetişen nesilleri, çocuklarımızı bu doğrultuda yetiştirirsek eğer, toplumdaki pek çok sorunu aşacağımızı düşünüyorum. Dolayısıyla ben burada bilinçli bir din eğitimi aldığımı ve insanların böyle bir eğitim almaları gerektiğini ifade etmek istiyorum.' (A16)

'Aldığım din eğitiminden çok memnunum. Bildiğimi zannettiğim her şeyin doğrusunu öğrendim. İlk başta güzel ahlak, sabır, saygı, aile kavramı, şükür, aile içi ilişkiler, eşlerin birbirine sevgi ve saygısı bunların başında gelen şeyler. Bunları tabii ki biliyorduk ama yüzeysel. Kurstan sonra bir şeyi yaparken iki kere düşünüyorum. Önce kendimi sorguluyorum. Yanlışımı doğrumu daha iyi tartabiliyorum. Eşime ve çocuklarıma daha faydalı olduğumu düşünüyorum. Daha özgüvenliyim ayrıca attığım adımlarda daha dikkatliyim' (A3)

'Kur'an'ımı okuyabiliyorum. İbadetlerimi yapabiliyorum. Manevi olarak huzurluyum, aile içinde huzuru hissediyorum. Kul hakkı, yetim hakkı, fakirin zengin üzerinde ki hakkı, ana babanın çocuk, çocuğun ana baba üzerindeki hakkı, komşunun komşuya hakkı vs bilmek. Yaptığım ibadetleri bilinçli yapmaya çalışmak ve bu şekilde yaşamak bana huzur veriyor. İnsanlara olaylara, yaşananlara pozitif bakmaya ve her işte bir hayır vardır diye düşünmeye çalışıyorum, bu da iç huzuru sağlıyor. Her şeyden öte yapmadığım bir şeyi çocuklarımdan istemiyordum, hakkım yok diye düşünüyordum Şimdi ise ben geç oldu ama başladım çok huzurluyum, siz geç olmadan öğrenin, diyebiliyorum.' (A13)

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma Ve Yorum

Bu çalışmada, Kur'an Kursları ve Kur'an Kursları Öğretim Programı, yetişkin din eğitimi kapsamında Osmaniye İl'indeki incelenmiştir. Bu inceleme öncesinde yetişkin eğitimi, yetişkinlerin öğrenme özellikleri, yetişkin din eğitimi, yetişkinlik dönemi dini öğrenme özellikleri, yetişkin din eğitimi ortamları araştırılmış ve sonrasında yetişkin din eğitimi ortamlarından olan Kur'an Kursları ve Kur'an Kurslarındaki öğretim programı araştırılmıştır. Araştırma neticesinde Kur'an Kursu öğretici ve öğrencilerinin, öğretim programından, kurslardan, öğretmen ve öğrencilerden kaynaklanan şikayet ve önerileri incelenmiş, öğretici ve öğrencilerin görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmeye tabi tutulmuştur:

- 1- Kur'an Kurslarındaki yetişkinlerin öğrenme özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için de öncelikli olarak yetişkinler incelenmiş ve yetişkinlerin öğrenme özellikleriyle Osmaniye İli Kur'an Kurslarında yetişkinlerin öğrenme özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde 'Yetişkinlerin ihtiyaç hissetmedikleri şeye karşı güdülenmedikleri (Komşu, 2013, 289)' ilkesi Kur'an Kurslarındaki yetişkinlerde de gözlemlenmiştir. Yetişkin öğrencilerin Kur'an okumayı öğrenmek, din eğitimi almak için kendi istekleriyle kurslara katılmaları bu düşünceyi desteklemektedir. Ayrıca dersler arasındaki talep farklılığı da bu düşünceyi doğrulamaktadır. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersine dini bilgiler dersinden daha çok ilgi göstermeleri, bu derse daha çok ihtiyaçları olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.
- 2- Öğrencilerin kurslarda yaşadıkları sorunlar araştırılmış, bu sorunların nelerden kaynaklandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya göre yetişkin öğrencilerin karşılaştıkları sorunların; kendilerinden, ailelerinden, çevrelerinden, arkadaş gruplarından, kurslarındaki fiziki olumsuzluklardan, öğreticilerden ve derslerinden kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.
- 3- Yetişkinlerde özgüvenin gerçekleşmesi çok önemlidir, kişiye güç verir (Sayılan vd., 2017: 19-20). Yaşanılan problemler, toplumsal güçlükler, sağlık sorunları vb. öğrenme ortamlarında güvensizliğe yol açabilmektedir (Tusting ve Barton,

2011). Araştırmamızda öğretmenler de bu doğrultuda öğrencilerden kaynaklı sorunlarından bahsederken en çok özgüven eksikliği ve başaramama korkusundan kaynaklı sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırma neticesi elde edilen bulgular da yetişkinlerde özgüvenin önemi ile ilgili bilgileri doğrulamaktadır. İkinci önemli husus ise yetişkin öğrencilerin, bazı konularda yaşadıkları öğrenme güçlükleridir. Yetişkin öğrencilerde zaman zaman ders konularında ki öğrenme düzeylerinde farklılıkların olduğu bulgular arasında görülmektedir. Bu bulgular, yetişkinlerin öğrenme şekillerinin, düzeylerinin birbirlerinden farklı (Mehmedoğlu, 2001:71) olduğu bilgisini desteklemektedir. Ayrıca öğrencilerin yaşlarının öğrenme sürelerinde ve motivasyonlarında farklılığa sebep olduğu belirtilmiştir. Özellikle yaşın ilerlemesiyle duyularında azalmanın meydana geldiği ve bu durumun da kişisel, sosyal ve eğitim hayatlarını etkilediği (Kurt 2008:15) tespit edilmiştir. Bu sebeple, öğrencilerin motivasyonlarını artırıcı, özgüven kazandıracak ders işleme yöntemlerinin kullanılmasının daha isabetli olabileceği söylenebilir.

- 4- Öğrencilerin yaşlarının, öğrenme hızlarında etkili olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yaşın öğrenememede başlı başına bir etkisi bulunmamaktadır. Bu durum Thorndike (1928:177-178)'in öğrenme konusunda başarısızlığın çok azının yaşla ilgili olduğu, düşüşün öğrenme kapasitesinde değil öğrenme hızında olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir.
- 5- Yetişkinler bazen sadece yaptıkları davranışın onaylanmasını beklerler. Özellikle diğer öğrencilerin yanında, yanlışlarının olduğunu kabul etmek istemez, düzeltme yapılmasından hoşnut olmazlar. Her türlü durumdan etkilenebilirler. Araştırmadaki bu bulgu literatürdeki yetişkinlerin öğrenmesinde farklılıklar olduğu, onlar için fiziki ve psikolojik çevrenin çok önemli olduğu (bkz. Mehmedoğlu, 2001) şeklindeki verileri desteklemektedir.
- 6- Öğreticilerin büyük bölümü, Kur'an Kursları programında yer alan bütün dersleri okutmaya çalışmakta ve haftalık ders saatinin tamamında derse girmektedir. Ayrıca istenildiği zaman mesai saati dışında ve hafta sonu da ders yapma durumu ortaya çıkabilmektedir. Bunların yanı sıra öğretmenlerin kursun sekreteryaya işlerini yürütmek, temizliği ve düzeni sağlamak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik yapmak, yatılı olması durumunda öğrencilerin yeme-içme ve barınma işlerine yardımcı olmak gibi pek çok ek görevi vardır. Kur'an Kursu öğretmenlerinin başarısı Kur'an Kurslarının başarısını etkilemektedir.

Araştırma bulgularına göre, öğretmenler, mevcut Kur'an Kursu öğretici yeterlilikleri açısından en çok eğitim-öğretimin istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi aşamalarında sorun yaşamaktadır. Öğreticilerin bilhassa çocuk, ergen ve yetişkin psikolojisi, etkili iletişim, öğretim yöntem ve teknikleri, sınıf yönetimi, psikolojik danışma ve rehberlik konularında, güncel dini, kültürel ve sosyal meselelerde daha fazla eksiklik duymaktadırlar. Buna karşılık, günümüzdeki gelişmeleri ve bilgi akışını yakından takip edebilmek için önemli bir araç olan bilgisayar ve internetten yararlanan ve hizmet içi eğitim kursları dışında, kendisini geliştirme gayretinde olan öğretici oranı fazla değildir. Öte yandan, meslektaşlar arası paylaşım ve koordinasyonun istenen düzeyde olduğunu söylemek de zordur (Koç, 2005: 397). Çalışma neticesi elde edilen bulgular bu düşüncayı desteklemektedir.

- 7- Kur'an Kursu öğretmenleriyle çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar neticesinde karşılaşılan sorunlar değerlendirilmiştir. Karşılaşılan sorunlar; öğrencilerinden, kursların fiziki yapısından, bağlı bulunulan müftülüklerden ve öğretim programından kaynaklı sorunlar olmak üzere sınıflamaya tabi tutulmuştur.
- 8- Kursların fiziki yapısından şikayet eden öğretmenler bu durumun eğitimlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu hususta öğrenci ve öğretmenler aynı fikirdedir. Kurslarındaki fiziki yapının yetişkinlere uygun bir şekilde olması gerektiği düşüncesindedirler. Elde edilen bu bulgu da yine çalışmanın yetişkinlerin öğrenmesi ile ilgili bölümünde belirtilen, yetişkinlerin öğrenme güçlerinin ve hızlarının, fizyolojik faktörlerden etkilendiği (Chao, 2009: 905-915) düşüncesini desteklemektedir. Yetişkin, eğitim alırken bulunduğu ortamda rahat etmek istemektedir. Fiziksel ve ruhsal olarak huzur bulmadığı ya da rahatsız olduğu bir yerde eğitim almak istememekte, öğretmenler de bu şekilde gerçekleştirdikleri eğitimden verim alamadıklarını belirtmektedir.
- 9- Öğreticilerin diğer bir eleştirisi bağlı buldukları kuruma yöneliktir. Onlar, müftülüklerden yeterli ilgiyi ve desteği göremediklerini belirtmiş, bu durumun da meslek hayatlarını olumsuz etkilediğini söylemişlerdir. Bu hususta, yetişkinlerin bulundukları ortamlarda özellikle yaşam alanları ve çalışma hayatlarında kendilerini yalnız hissetmelerinin güvensizliğe yol açabileceği düşüncesini desteklemektedir. Kurumuna karşı güvensiz olan, kendini yalnız hisseden personelin çalışma performansı düşmekte, bu durum ise eğitimin

kalitesini düşürmektedir. Elde edilen verilerde öğretmenler kurumlarından yeterli desteği alamadıklarından şikâyetçidirler. Öğreticilerin, kurum ve amirlerinden manevi destek alarak çalışma hayatlarında yalnız olmadıklarını hissetmelerinin kendilerine ve kurumlarına olan güveni artırdığı görülmüştür. Yetişkin öğrenciler kadar yetişkin öğretmenlerin de çalışma ve eğitim hayatlarında güven ortamının sağlanması önemlidir.

- 10- Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan öğretim programını tam manasıyla uygulayamadıklarını belirten öğretmenler, program içeriğinin yetişkin öğrenme özelliklerine uygun olmadığını, öğrencilerin konuların hepsini öğrenmede güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Öğreticiler, öğrencilerinin özellikle tecvid ve ezber derslerinde sıkıntı yaşadıklarını, siyer, ahlak, itikat gibi derslerden istedikleri verimi alamadıklarını, yetişkin öğrencilerinin özellikle dini bilgiler derslerine gereken önemi göstermediklerini dile getirmişlerdir.
- 11- Öğrencilerinin özellikle sosyal hayatlarında karşılaşacakları dini konularda da eğitim görmeleri gerektiği, bu durumun eksikliğinin medyadan ya da yetkisiz insanlar tarafından doldurulmasının büyük sıkıntılar doğurabileceği belirtilmiştir.

Öğreticilerden belirttikleri sorunlar karşısında varsa çözüm önerileri de talep edilmiştir. Bu kapsamda öğretmenlerin belirttiği öneriler şu şekildedir:

- 1- Özellikle tecvid, meal gibi belirli konularda öğretim programı, yetişkin öğrenme özellikleri dikkate alınarak tekrar düzenlenmelidir.
- 2- Kur'an-ı Kerim'i okumak kadar anlamak da büyük önem arz ettiği için ders programlarında meal konusuna daha çok ağırlık verilmeli, bu husus hocaların inisiyatifine bırakılmamalıdır.
- 3- Siyer dersi, farklı açılardan ele alınarak Peygamberimizin sosyal hayattaki konumuna ve ahlaki değerlere daha çok vurgu yapılmalıdır.
- 4- Siyer dersinde, Hz. Peygamber döneminde yaşamış örnek sahabe hayatlarından da bahsedilmelidir.
- 5- Müfredat, öğrencilerin günlük hayatta sıkça karşılaşabilecekleri ibadet ve itikadi konulara çözüm bulabilecek kapsamda güncel konuları kapsayacak şekilde ayarlanmalıdır.

- 6- Kursların fiziki yapıları yetişkin öğrencilere uygun olmalı, sıra ve masalar yetişkinlere göre ayarlanıp dinlenme, teneffüs alanları oluşturulmalıdır.
- 7- Sınıflarda akıllı tahtalar bulunmalı, eğitimde teknolojiden faydalanılmalıdır.
- 8- Müftülüklerle uyum içerisinde gerçekleştirilecek çalışmalar, eğitim-öğretim döneminin verimini artıracaktır.
- 9- Öğrencilerin gerek kişisel gerek dersleriyle alakalı sorunlarına yardımcı olabilmek için öğreticilerin özellikle yetişkin eğitimi, yetişkin psikolojisi alanında eğitim almaları gereklidir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

2016-2017 öğretim yılında Osmaniye İli Toprakkale İlçesindeki Kur'an Kursu öğretici ve öğrencileriyle gerçekleştirilen bu çalışmada, öğrenci ve öğretmenlerle yapılan mülakatlardan hareketle Kur'an Kursları ve öğretim programı değerlendirilmeye çalışılmış, bu bağlamda şikayet ve öneriler tespit edilmiştir. Nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmış ve ilgililere katkı sağlayacağı düşünülen öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Sonuçlar:

- 1- Kur'an-ı Kerim öğrenme alanlarının içeriğinde bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Dört dönemden oluşan Kur'an Kursları öğretim programında 1. ve 2. dönemler dokuzar hafta, 3. ve 4. dönemler sekizer haftadır. Dokuz hafta olan birinci dönemde Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını tanıma, Kur'an-ı Kerim okumaya giriş ve yüzünden okunup ezberlenecek dua, sure ve anlamları vardır. Öğrenciler yaklaşık bir aylık bir sürede Kur'an-ı Kerim'e geçebilmektedirler. Daha sonra tecvid konularına başlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e geçtikten sonra tecvid konularını öğrenmeye başlayan öğrenciler, tecvidli ve tecvidsiz okuma gibi bir durumla karşılaşacaklardır. Okumayı etkileyecek bazı kuralları görmeden Kur'an okumaya başlayan öğrencilerin, ikinci düzeyde tecvid kurallarını algılamada zorluk çektikleri tespit edilmiştir.
- 2- İkinci düzeyde yer alan 18 adet tecvid konusundan yaklaşık altı tanesini diğerlerine nispetle daha kolay uygulayabildikleri, bunların da isimlerinin hatırlanmasında ve uygulamada sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Diğer taraftan öğrencilerin bazı tecvid kurallarını ya kendilerine göre bir tanımlama yaparak ifade ettikleri ya da hiç hatırlamadıkları gözlemlenmiştir. Bazılarının da hem kuralı hem de uygulamayı hiçbir şekilde hatırlayamadıkları yapılan tespitlerden biridir.
- 3- Öğrenciler tecvid ve ezber konularında zorlanmaktadır. Ezber yapabilme hususu da öğrenciler arasında farklılık göstermektedir. Ancak öğrencilerin % 49.3'ü ezber yapmada zorluk yaşadığını belirtmiştir.

- 4- Öğrencilerin ibadet, itikat, siyer ve ahlak derslerine Kur'an-ı Kerim dersi kadar istekli olmadıkları görülmüştür.
- 5- Dini bilgiler dersleri arasında öğrencilerin en çok ibadet dersine ilgili oldukları tespit edilmiştir.
- 6- Programda tecvid uygulamaları için okunacak surelerin anlamlarının öğrenilmesine yer verilmemiştir. Sadece ezberlenecek surelerin anlamlarıyla verilmesi belirtilmiştir. Öğrenciler, Kur'an-ı Kerim okumaya verdikleri değeri anlamaya vermedikleri sonucuna ulaşmıştır.
- 7- Öğreticiler, öğrencilerin seviye farklılıklarından dolayı ders programını aynı düzeyde uygulayamamaktadır. Öğrencilerin seviye gruplarına bölünmesi de bir sınıfta en az 12 öğrenci olma şartı nedeniyle mümkün olamamaktadır. Bu durumun eğitimin kalitesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.
- 8- İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarından Temel Öğretim Programları Uygulama Esaslarındaki 5. maddede yer alan 'Sınıf açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıtlı olması şarttır. Birden fazla öğreticisi bulunan kurslarda öğrenci sayısının toplamının 23 sayısını aşması halinde ikinci sınıf açılır' şartının değiştirilmesi gerektiği, bu sebeple öğrenci sayı sınırlamasının öğreticileri zor durumda bıraktığı görülmüştür. Sınıflarda olması zorunlu asgari öğrenci sayısı olan 12 kişinin haftada beş gün 18 saat sınıfta bulunması her zaman mümkün olmazken, teftiş esnasında öğreticinin 12 kişinin altında öğrencisi olduğu durumlarda teftiş defterine uyarı notu düşüldüğü görülmüştür. Yetişkin öğrencilerin haftada beş gün ve toplam 18 saat derse katılımlarının sağlanmasında kurslarda sıkıntı yaşandığı tespit edilmiştir.
- 9- Kaynak olarak dağıtılan Elif-cüz ve Kur'an-ı Kerimlerin öğrenciler tarafından net görülmediği, dolayısıyla materyallerin 'yetişkin öğrenmesinin fizyolojik etkenlerden etkilendiği' ilkesi açısından sorunlu olduğu sonucuna varılmıştır.
- 10- Öğrencilerin çevreleriyle ve aileleriyle yaşadıkları sıkıntılar öğrenme durumlarını etkilemektedir.
- 11- Yetişkin öğrenciler kendileriyle ilgili yapılan kısıtlamaları (derse vaktinde gelip vaktinde ayrılmaları, derslere devam etmeleri gibi), hoş karşılamamaktadırlar. Kırsal kesimde yaşayan öğrenciler özellikle işlerin yoğun olduğu belirli dönemlerde derslere katılmamakta, sonraki dönemlerde derslere katıldıklarında ise sınıfa, konulara uyum sağlamakta güçlük çekmektedirler. Konuları anlayabilmek için zaman zaman ders işlenişine müdahalede

bulunabilmektedirler. Bu durum, öğreticinin sınıfta ders konularını müfredata uygun zaman ve şekilde işleyebilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca yeni gelen öğrencilerin konuların baştan anlatılmasını ya da geriden alınmasını talep etmeleri mevcut öğrencilerin bu durumdan şikayetçi olmalarına da sebep olabilmektedir.

- 12- Derslere çocuklarıyla birlikte katılan öğrenciler diğer öğrencileri olumsuz etkilemektedir. Bu durumdaki çocuklu öğrenciler ya derslere katılmamakta ya da diğer öğrencilerin eleştirilerine maruz kalmaktadırlar.
- 13- Temel öğretim programı uygulama esaslarında geçen 14. maddeye göre bir öğretici ek öğretim programı düzenlemeden yalnızca temel öğretim programı uygulayabilir. Ya da ek öğretim programı uygulama esaslarında belirtilen; temel öğretim programı düzenlemeyen öğretmenler, en az üç, en fazla beş ek öğretim programı açabilir. Bu maddelerin uygulanabilirliği hususunda da müftülüklerce farklı tutumlara gidildiği görülmektedir. Ya zorunlu ek öğretim programı açtırmaya çalışıldığı ya da temel öğretimde öğrencisi olmayıp, ek öğretim programı uygulayarak kursu devam ettirebileceğini söyleyen öğretmenlere izin verilmediği belirlenmiştir. Dolayısıyla bu maddenin talepler doğrultusunda uygulanmadığı tespit edilmiştir.
- 14- Öğreticiler işin sahasında olduklarını ve kurslardaki öğrenci potansiyellerini daha iyi bildiklerini belirtmektedirler. Onlara göre kimi bölgeler temel öğretim programını kaldırabilirken kimi yerlerde ek öğretim programlarının uygulanması daha isabetlidir. Müftülüklerin, bu kararları öğretmenlere bırakmadığı görülmüştür.
- 15- Kursun fiziksel özellikleri ile ilgili durumlar, öğrencilerin derse katılımını etkilemektedir.
- 16- Kurstaki öğrencilerin birbirlerine karşı tutum ve davranışları öğrencilerin derse katılımını etkilemektedir.
- 17- İhtiyaç odaklı öğretim programında öğrencilerin istek ve yoğunluklarına göre derslere başlama saatlerinin öğreticiye bırakıldığı belirtilmektedir. Ancak müftülükler tarafından teftiş zorluğu oluşturabilir endişesiyle öğretmenlerin böyle bir uygulama yapmasına müsaade edilmediği görülmüştür.
- 18- Çalışmanın devam ettiği süre boyunca Kur'an Kursları uygulama esasları iki eğitim öğretim döneminde değişmiştir. Çalışmada 2016-2017 Kur'an Kursları Uygulama Esasları değerlendirilmiş, ancak 2017-2018 ve 2019-2020 eğitim-

öğretim döneminde tekrar değişmiştir. 2017-2018 eğitim öğretim döneminde öğrencilerin temel öğretime en fazla kayıt olabilecekleri dönem sayısı sekizden 12'ye çıkarılmış; 2019-2020 eğitim öğretim döneminde bir yılda dört dönem olan Kur'an Kursları Milli Eğitimdeki gibi iki dönem şeklinde ayarlanıp, öğrencinin temel öğretime kayıt yaptırabileceği en fazla dönem sayısı dört olacaktır şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca 23 öğrenciye kadar bir öğretici 24 öğrenciden itibaren ikinci öğretici görevlendirilebilir maddesi de 2019-2020 uygulama esaslarında bir öğretici 35 öğrenciye kadar okutabilir şeklinde değiştirilmiştir. Ek öğretim programları kaldırılarak kısa süreli programlar eklenmiş ve bu programlar da haftada ikişer saat olarak ayarlanmış sadece hafta sonu açılması planlanan kısa süreli program dört saat olarak belirlenmiştir. 18 saatlik temel öğretimin yanı sıra 12 saatlik temel öğretim programı da ayarlanmıştır. Neredeyse her eğitim-öğretim döneminde maddelerinde değişiklikler olan Kur'an Kursu Uygulama Esasları öğreticilerin programa hakimiyetlerini daha zor hale getirmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmada tespit edilen bulgular ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Program konu merkezli değil öğrenci merkezli olmalı, öğrenme yetişkinin ihtiyacına göre belirlenmelidir.
- Yetişkinlerin öğrenme farklılıkları hakkında bilgi sahibi olup, gerektiğinde tekrarlar yapmaktan kaçınılmamalıdır.
- Öğretilen dersleri öğrencinin sosyal hayatında uygulaması, bilgiyi içselleştirmesi sağlanmalıdır.
- Eğitim-öğretim ortamı fiziksel şartlarıyla, teknik araç gereçleriyle yetişkin için uygun ve kullanılabilir olmalıdır.
- Öğretim programının tecvid bölümünde düzenlemeler yapılabilir. Özellikle Kur'an okumayı etkileyecek, harflerin değişmesine sebep olacak kurallar (idgam-ı meal gunne, idgam-ı bila gunne, iklab gibi) birinci düzeyde yani ilk aşamada verilebilir. Öğrenci bunu tıpkı medd-i tabiiyi başta öğrendiği gibi Kur'an'a geçmeden öğrenebilir. Aksi halde mevcut uygulama, tecvidin sanki Kur'an'dan ayrı bir uygulamaymış gibi görülmesine sebep olmaktadır.

- Siyer dersi programında, peygamberimizin ahlaki özelliklerinin anlatıldığı konuların daha da arttırılması, toplumumuzun ahlaki gelişimine katkı sağlayabilir. Dolayısıyla hazırlanan diğer derslere ait programlarda da ahlaki konulara ağırlık verilebilir.
- 4. Düzeydeki öğrencilerle işlenen ders programı da hatim kuru programı gibi, Kur'an-ı Kerim'in açıklamalı bir şekilde verildiği, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i daha iyi kavrayıp öğrenebilecekleri bir şekilde düzenlenebilir.
- Kursların devam edebilmesinde belirli sayıda öğrenci sayısına ulaşma, şartı kaldırılabilir. Öğretici görev yerinde kendisine belirlenen süre boyunca bekleyip o süre zarfında gelen öğrencilere talepleri doğrultusunda Kur'an ve dini bilgiler öğretimi, vaaz ve irşad programlarında bulunabilir. Öğreticinin kendisi, bu uygulamaları ve saatleri talepler üzerine belirleyebilir. Ayrıca bazı öğrenciler bireysel çalışmalardan daha çok verim alırlar. Dolayısıyla bu öğrencilerle birebir ilgilenmek gerekebilir. Öğretici bu tarz öğrencilerine uygun ders de verebilir.
- Öğretici, sınıfındaki öğrenci seviyelerindeki farklılıkları saat ayarlaması yaparak düzenleyebilir. Mesela sabah ilk iki saat 1. düzeydeki, sonraki iki saat 2. düzeydeki, diğer iki saat de 3. ve 4. düzeydeki öğrenciler için ayarlanabilir. Bu durumda da sınıfta sayı şartı aranmaması gerekir. Mesela birinci düzeyde 10 öğrenci, ikinci düzeyde 12 öğrenci üçüncü ve dördüncü düzeyde beş öğrenci olabilir.
- Çocuklu olan öğrencilere de saat uygulaması getirilebilir. Belirli saatlerde onlarla ilgilenip onların memnuniyetleri sağlanabilir.
- Yetişkin eğitimi yapan kurslarda ayrıca dört-altı yaş sınıfı açılmaya çalışılabilir. Bu durum çocuklu öğrencilerin de rahatlıkla kurslara katılmasına sebep olurken, kurslardaki öğrenci sayısını artırabilir. Çünkü kurslara insanları rahatsız etmemek için çocuklarıyla gelemeyen pek çok öğrenci mevcuttur.
- Derslere başlama saatleri öğrenci taleplerine göre düzenlenebilir yani ihtiyaç odaklı öğretim programındaki hususlar uygulanabilir. Bu şekilde program sadece teoride değil pratikte de uygulanır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından belirlenen programlar, alınan kararlar, Türkiye genelinde her Kur'an Kursunda uygulanabilmelidir. Programların bazı yerlerde uygulanıp bazı yerlerde uygulanmaması, öğreticilerin mesleki anlamda sıkıntılar yaşamalarına kurumlarına olan güven duygularının zedelenmesine, aralarındaki birlikteliğin bozulmasına yol açabilir.

- Yapılan incelemelerin gösterdiği husus şudur ki yetişkin din eğitimi meselesinde istenilen kaliteye ulaşmak için din eğitimi konusunda eğitim alan yetişkinlerin eğitimden beklenti ve talepleri, ilgi ve ihtiyaçları tespit edilmelidir. Ancak böyle bir yaklaşım yetişkinlerin ihtiyaç duydukları din eğitimini almalarına ve taleplerini karşılamalarına katkı sağlayacaktır. Yetişkinlere verilen din eğitimi talep doğrultusunda olmalı, yetişkin istediği belirli zaman dilimi içerisinde kursa gidip eğitimini alabilmelidir. Ayrıca din eğitimi verecek öğretmenlerin alan bilgisi açısından yetişmiş olmakla birlikte; yetişkin psikolojisi, çocuk psikolojisi, dini danışmanlık ve rehberlik alanlarında da eğitim almaları ve bu eğitim neticesinde görevlerine başlamaları gerekmektedir. Çünkü Kur'an Kursu öğretmenlerinin öğrenci kitlesi dört yaşından 85 yaşına kadar geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin mutlaka çalışma alanlarına göre pedagojik formasyon bilgileri almaları isabetli olacaktır. Bu şekilde yetişkin din eğitimi daha da verimli olabilir.
- Ayrıca çalışma kapsamında olmadığı için değerlendirilemeyen '2019-2020 İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Uygulama Esasları' bu alanda akademik çalışma yapmak isteyen araştırmacılar tarafından incelenebilir, değişen koşullar, eğitim programları değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adıvar, A. (1987). *Tarih boyunca ilim ve din*. İstanbul: Remzi Yayınevi
- Akay, C., Ültanır, E. (2010). Andragojik Temellere Dayalı Kolaylaştırılmış Okuma-Yazma Eğitimi (KOYE) Sürecine Yönelik KOYE Eğiticilerinin Görüşleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2)
- Akgün, V. (1993). *Neden Din Eğitim Ve Öğretimine Muhtacız*, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları
- Akın, G (2014). Andragoji Kavramı ve Andragoji ile Pedagoji Arasındaki Fark. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi , 47 (1)
- Akyüz, Y. (2014). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Yayınları
- Alan, B. K. (1977). *Adult Development And Learning*. San Francisco: Jossey- Bass
- Allen T. (1971). *Adult's Learning Projects*. Toronto: Ontario Institute For Studies In Education
- Andresen, L., Boud, D., & Cohen R. (1995). Experience-Based Learning: Contemporary Issues. Foley G. (Ed.), *Understanding Adult Education and Training* (2), (225-239). Sydney: Allen & Unwin
- Argyle, M. (1958). *Religious Behaviour*, Londra: Routledge
- Attas, N. (1991). *İslamî Eğitim*, Ali Çaksu (Çev.). Endülüs Yayınları. İstanbul
- Aydın, M. Ş. (2010), *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, DİB Yayınları
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye'de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul
- Aytekin, H. (1991). *İttihad ve terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara: Gazi Üniversitesi
- Arnett, J. J. (2000). *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*. American Psychologist
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.
- Baltacı, C. (2000); “*Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri*”, *Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, İstanbul: Ensar Neşriyat
- Bardakoğlu, A. (1994), ‘ehliyet’, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
- Bayraklı, B. (1997), *İslam'da Eğitim*, İstanbul: İFAV Yayınları
- Bayraktar, M. F. (1992). *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Yıldızlar Matbaası

- Bayraktar, M. F. (1996). “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları
- Bellon, J.J. & Handler, J.R. (1982). *Curriculum development and evaluation. A design for improvement*. Dubuque, Kendall/Hunt Publishing Company
- Bergevin, P. E. (1967), *A Philosophy for Adult Education*, <https://eric.ed.gov/?id=ED018691> adresinden elde edildi
- Bilir, M. (2009). “Yetişkin Eğitiminin Tarihsel Gelişimi”, (Der. Ahmet Yıldız- Meral Uysal), Yetişkin Eğitimi, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul
- Bilgin, B. (1988), *Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Bolton, C. (1990), *Instructing Experienced Adult Learners, ‘Introduction To Educational Gerontology*. (Ed.) Ronald H. Sharon And D. Barry Lumsden. New York: Hemishphere, <https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781315803166> adresinden elde edildi
- Bradley C. C. (1986), *Helping Older Adults Learn*, Washington, D.C., <https://www.worldcat.org/> adresinden elde edildi
- Buyrukçu, R. (1995). *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Diyanet Vakfı Yayınları
- Cebeci, S. (2014). Yetişkinlerin Din Eğitimi, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, http://www.ebsad.org/img/20140407__4769250751.pdf adresinden elde edildi
- Cebeci, S. (2015a). *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İstanbul, İz Yayıncılık
- Cebeci, S. (2015b), *Din Eğitimi Bilimi Ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Chao, Jr. R. (2009), “*Understanding The Adult Learner’s Motivation and Barriers to Learning*”, ESREA E-Book Conference Proceedings, http://pure.au.dk/portal/files/636/ESREA-ReNAdET_e-book_Proceedings-Final.pdf
- Cheung, Christy M. K. (2006), *Understanding consumer trust in Internet shopping: A multidisciplinary approach*, <https://doi.org/10.1002/asi.20312>
- Cüceloğlu, D. (2019). *Başarıya Götüren Aile*, Remzi Kitabevi
- Cross, K.P. (1981). *Adults as Learners*, San Francisco: Jossey-Bass. <https://eric.ed.gov/?id=ED200099> adresinden elde edildi.
- Çağrııcı, M. (2002), ‘Kuran Kursu’ maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
- Çamdereli, M., Doğan B., Şener N. K. (2014), *Medya ve Din*, Köprü Kitap
- Çamdibi, M. (2003), *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, İstanbul 2003, s.167

- Çamdibi, M. (2006), *Din Eğitiminde Yetişkinler ve Şahsiyet Terbiyesi*, İstanbul: Ensar Neşriyat
- Çelebi, A. (1983), *İslamda Eğitim Öğretim Talebi*, (trc.) Ali Yardım, Damla Yay.
- Dam, H. (2002), *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun
- Demirel, Ö. (1992), *Türkiye’de program geliştirme uygulamaları*. H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi
- Demirel, Ö. (2006), *Eğitimde program geliştirme. Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- DİB (2012), *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin)*, Ankara
- Dodurgalı, A. (2010), *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Douglas, C. K. (1974), *Adulthood and Aging, An Interdisciplinary Developmental View*, <https://www.amazon.com/Adulthood-Aging-Interdisciplinary-Developmental-View/dp/0471477001> adresinden elde edildi
- Duman, A. (2000), *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınevi
- Doğan, M. (2000), *Gençlik ve İletişim Araçları, Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul
- Doğan, Y. (2011), *Cami Merkezli Din Eğitiminde Profesyonellik ve Kurumsallaşma, Yekder II. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul
- Doğan, H. (1997), *Eğitimde Program ve öğretim tasarımı*. Ankara: Önder Matbaacılık
- Elias, J. L., (1993), *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, Robert E. KriegerPub. Company, Florida, <https://eric.ed.gov/?id=ED362670> adresinden elde edildi.
- Ercan, H., Çok, F. (2007), *Gençlerin İnternet Ortamında Kurduğu İlişkiler*, Yayına Haz.: Nihal Ahioğlu ve Neslihan Güney, Ankara: Dipnot Yay
- Erikson, E.H. (1980), *Identify and the Life Cycle*, W. W Norton & Co
- Ergin, O. N. (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Kültür Yayınları
- Erden, M. (1998), *Eğitimde program değerlendirme*, Ankara: Anı Yayıncılık, 1998
- Ertürk, S. (1998), *Eğitimde program geliştirme*, Ankara: Meteksan A.Ş.
- Evliya Çelebi, Mehmed Zıllî İbn-i Derviş (1314), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (II), 188, İkdam Matbaası, İstanbul
- Fielding, N., and Fielding, J. (1986) *Linking Data: The Articulation of Qualitative and Quantitative Methods in Social Research*. Sage, London and Beverly Hills

- Gültekin, G. G. (2007), *Yetişkin Eğitim Bilimi Işığında Mesleki Eğitim*, e-Journal of New World Sciences Academy 2007, Volume: 2, Number: 1, Article Number: C0001, s.6
- Gündoğan, N. (2003), *Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde bir istihdam politikası aracı olarak yaşam boyu öğrenme ve bazı örnek program ve uygulamalar*, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 7(2)
- Güneş, A. (2018), Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1)
- Güneş, F. (1996), *Yetişkin Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara
- Glaserfeld, E. (1989), *Cognition, Construction of Knowledge and Teaching*, <http://www.vonglasersfeld.com/118> adresinden elde edildi
- Glass, J. C. (1990), *Religion And Aging And The Role Of Education Introduction To Educational Gerontology*, Third Edition. New York: Hemishphere Pub.
- Hamidullah, M. (1967), *İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri*, I-II, trc. M. Sait Mutlu – Salih Tuğ, İstanbul 1969, 1972
- Harris, D. K., William, E. C. (1980), *Sociology of Aging*, Houghton Mifflin, U.S.A.
- Hooyman, N., Kiyak, A. (1991), *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective*, Washington: Allyn and Bacon
- Hökelekli, H. (2008), *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Huang, H., and Huang, M. (2002). *Toward constructivism for adult learners in online learning environments*, British Journal of Educational Technology,
- Ira M. L. (1978), *Adulthood in İslam: Religious Muturity in the İslamic Tradition*, 'Adulthood, ed. Erik. H. Erikson (New York: W.W. Norton)
- İbn Sa'd, A. M (2002), *Kitabu't Tabakati'l Kebir*, akt: Çağrı, 424
- İnal, K. (2009), *Medya Okur Yazarlığı El Kitabı*, Ütopya Yayınevi
- Karasar, N.(2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel yayıncılık
- Kaya, M. (1998), *Din Eğitiminde İletişim Ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yay.
- Kaya, Y. K. (1984), *İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika, Eğitim, Kalkınma*. Ankara
- Kaya, Z. (1997), *Eğitime program değerlendirme sürecinin temel işlemleri*, Gazi Üniversitesi, *Endüstriyel Sanatlar Eğitim Dergisi*, 5(5)
- Kayadibi, F. (2014), *Yetişkin Din Eğitimi (Sorunlar – Çözüm Önerileri)*, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.1, s. 41-60
- Kayıklık, H. (2003), *Allport'a Göre Dini Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım*, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ocak-Nisan, C. 5, s. 15,(121-138)

- Kılavuz, M. A. (2002), Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi, *U.Ü.İ.F.D.*, XI/2
- Kılavuz, M. A. (2005), Yetişkin Din Eğitimcilerinde Bulunması Gereken Özellikler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, c. 12
- Kılavuz, M. A. (2012), Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi, Editör: Karaköse, Şaban, *Etkili Din Öğretimi*, TİDEF Yayınları, İstanbul
- Kılavuz, M. A., YILMAZ, H. (2009), Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2),
- Knowles, M. S. (1978), *The Adult Learner: A Neglected Species*, Houston, London: Gulf Pub.
- Knowles, M. S. (1980), *The Modern Practice Of Adult Education: From Pedagogy To Andragogy*, Chicago: Follett
- Knowles, M. S. (1986), *Helping Adults Learn*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
- Knowles, M. S. And His Associates (1984), *Andragogy In Action*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers
- Koç, A. (2005), Kur'an Kurlarında Eğitim ve Verimlilik Üzerine Bir Araştırma, *İlahiyat Yayınları*
- Koç, A. (2010), Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik (Tespit-Öneriler), *Etkili Din Öğretimi Dergisi*
- Komşu, U. C. (2013), Yetişkin Eğitimine Katılım, Eğitim İhtiyaçları, Güçlükler ve Kazanımlar: 'Karaduvar Mahallesi Örneği', *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of Academic Social Science* Yıl: 1, Sayı: 1
- Kısakürek, M. A. (1969), Eğitim programlarının geliştirilmesi ile öğretim süreçleri arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1)
- Korkmaz, M. (2012), *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Öğretim Yeterlilikleri*, TDV Yayınları, Ankara
- Köylü M. (1999). Günümüz Misyonerlik Faaliyetlerinde Bazı Metodik Yaklaşımlar (A.B.D Örneği), *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 35, Sayı 2 (Nisan-Haziran)
- Köylü M. (2003). *Psiko-Sosyal Açından Dini İletişim*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- Köylü M. (2014). *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi ve Yöntemleri*, Dem Yayınları
- Köylü, M. ve Altaş, N. (Ed) (2014), *Din Eğitimi*, Ensar Yayınları, İstanbul

- Kuhlen, R. G. (1962), *Trends In Religious Behavior During The Adult Years.*, *Wider Horizons In Christian Adult Education*. Ed. Lawrence C. Little, 1-25. University Of Pittsburgh Press
- Kurt, İ. (2008), *Yetişkin Eğitimi*, Akçağ Yayınları
- Küçükahmet, L. (2009) *Program geliştirme ve öğretim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Lawrence, W. (1988), *Personality Development In Adulthood*. London: Sage Pub.
<https://archive.org/details/adultpsychology0000bisc> adresinden elde edildi
- Ledford, J. B. (1976), *Adult Psychology*. Second Edition New York: Harper And Row
- Levinson, Daniel J. (1988), *The Seasons of a Man's Life*, New York: Alfred A. Knopf
- Lowe, J. (1985), *Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bir Bakış*, çev. Turhan Oğuzkan
- Lüleci, Y. (2014), *Milli Sinemaların İkinci Döneminde Sinema ve Din, Medya ve Din*, ed. Mete Çamdereli- Betül Onay- Nihal Kocabay Şener, Köprü Yayınları,
- Maslow, A. H. (1964), *A Theory of Human Motivation*, In H. J. Leavitt & L. R. Pondy, Chicago: University of Chicagu Press
- McKenzie, L.,Harton R. M. (2002), *The Religious Education of Adults*, Symths & Helwys Publishing
- Mehmedoğlu, Y. (2001), *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yayınları, İstanbul
- Miser, R. (2002), “Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C:35
- Moran, G. (1979), *Education Toward Adulthood* ,London: Gill And Mac-Millian
- Nazıroğlu, B. (2015), Din Eğitiminin Gerekliliği Açısından Dini Medya Okuryazarlığı, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15 (2)
- Okçabol, R., (2006), *Halk Eğitimi/Yetişkin Eğitimi*, Ütopya Yayınevi,
- Onur, B. (1995), *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, İmge Kitabevi, Ankara
- Önkal, A., Bozkurt, N. (1993), Cami, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. VII, 47-49
- Öcal, M. (2008), Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 6, Sayı 12
- Önder, M., (2016), Camilerde Sunulan Hizmetlerin Rehberlik ve İletişim Açısından Değerlendirilmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*
- Özdemir, S. (2009), Eğitimde Program değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI (II)

- Pekcan, H. (2000). “Yaşlılık”, Erkan GÖNÜL, Işıktan VEDAT (eds.) Antropoloji ve Yaşlılık: Prof. Dr. Vedia Emiroğlu’na Armağan içinde, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını
- Peker, H. (1998), *Din Ve Ahlak Eğitimi: Psikolojik Ve Metodik Esaslar*, Samsun
- Perry G. D. (1984), *The Use Of Impressional Methods*, Moody Press
- Reischmann, J. (2004). Andragogy. History, Meaning, Context, Function. <http://www.reischmannfam.de/lit/2004-Andragogy-Internet.pdf> adresinden elde edildi
- Sağlam, E. (1977), *İlköğretimde Teftiş*, Ankara: Ziraat Baskı
- Sayılan, F , Yıldız, A , Baykal, N. (2017), Yetişkinlerin Temel Eğitimi Bağlamında Yetişkinler İkinci Kademe Eğitimi Programının Bütünsel Bir Değerlendirmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara
- Tavukçuoğlu, C. (2002), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Proje Hazırlama, Değerlendirme Kılavuzu*, Ankara: Kara Harp Okulu Basım Evi
- Thorndike, E. L., Bregman, E. O., Tilton, J., Woodyard, E. (1928). *Adult learning*. Macmillan.
- Tosun, C. (2012), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- Treske, G. (2006), Medya Okuryazarlığı Neden Gerekli. (Ed. Nurçay Türkoğlu) *Medya Okuryazarlığı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- Tusting, K., David B. (2011), *Öğrenme Kuramları ve Yetişkin Öğrenme Modelleri Üzerine Kısa Bir İnceleme* (Çeviri: Ahmet Yıldız, Aylin Demirli). Ankara: Dipnot Yayınları
- Unat, F. R., (1964), *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara
- Ültanır, G. (2016). *Program Değerlendirme*, Nobel Akademik Yayıncılık
- Vogel, L. J. (1984), *The Religious Education Of Older Adults*, Birmingham, Alabama: Religious Education Press
- Wilson F. R. (1995), Basic Principles of Religious Education for Young Adults, *Handbook of Young Adult Religious Education*, ed. Harley Atkinson (Birmingham, Alabama: Religious Education Press)
- Yaşar, Ş. (1998), *Evaluation of educational programmes in Turkey*. AECT Annual Meeting, San Diego. (ERIC Document No. ED 419 846)
- Yazar, T. (2012), Yetişkin Eğitiminde Hedef Kitle, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*

- Yazıcı, N., (2019), *Bir Eğitim Öğretim Kurumu olarak Cami, (Cami ve Hayat)*, DİB Yayınları, Ankara
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara Seçkin Yayıncılık
- Yıldız Ahmet(Ed), Meral Uysal (Ed) (2013), *Yetişkin Eğitimi*, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul
- Yılmaz, M. (2013), Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum
- Yörükoğlu, A. (1986), *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Zengin, Z. S. (2002), *Medreseler Ve Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara

İnternet Kaynakları

- <https://www.verikaynagi.com/grafik/kuran-kursu-sayisi/> (Erişim 23 Mayıs 2017)
- <http://www.dinihaberler.com.tr> , (Erişim 23 Mayıs 2017)
- <https://www.diyanehaber.com.tr/makaleler/gecmisten-gunumuze-kur-an-egitimi>
- www2.diyane.gov.tr
- <https://webdosyasp.diyane.gov.tr>
- <https://www.blogarti.com/ulkelere-gore-resmi-evlenme-yaslari.html> Erişim 1 Ekim 2018
- <http://stratejigelistirme.diyane.gov.tr>
- <https://www.diyane.tv/diyanete-bagli-kuran-kurslari>
- <https://webdosyasp.diyane.gov.tr>

EKLER

EK 1

Öğreticilerle Yapılan Anket Çalışması

Bu anket din eğitimi alanında yapılan Osmaniye ilindeki yetişkin din eğitimi konulu doktora tezi çalışması içindir. Vereceğiniz samimi cevaplar tezin başarılı sonuçlar elde etmesine katkı sağlayacaktır.

Teşekkürler.

1- Eğitim durumuz nedir?

- () İlkokul () Ortaokul () Lise () Ön Lisans
() Lisans () Lisansüstü

2- Ne kadar süredir Kur'an Kursu öğreticisi olarak görev yapmaktasınız?

.....

3- Sınıfınızda ağırlıklı olarak hangi eğitim durumuna sahip öğrenciler bulunmaktadır?

- () Okuryazar değil () Okuryazar () İlköğretim () Lise () Lisans ve üzeri

4- Öğrencilerinizin okuryazar olmamaları Kur'an öğrenmelerini etkiliyor mu?

- () Evet () Hayır () Kısmen

5- Öğrencilerinizin eğitim durumları öğrenme hızlarını etkiliyor mu?

- () Evet () Hayır () Kısmen

6- Bir sınıfta her düzeyden eğitime sahip öğrencilerin bulunması sınıftaki eğitim-öğretim durumunu nasıl etkilemektedir?

- () Olumlu () Olumsuz () Hiç

7- Öğrencilerinizin eğitim durumlarına göre sınıflandırılması eğitim kalitesini artırır mı?

- () Evet () Hayır () Kısmen

8- Öğrencileriniz kendi istekleriyle mi kursa gelmektedirler?

- () Evet () Hayır () Kısmen

9- Sınıfınızdaki öğrencilerin yaş ortalaması nedir?

- () 17-24 () 25-50 () 51 ve üzeri

10- Öğrencilerinizin yaş durumu öğrenme hızlarını etkiliyor mu?

- () Evet () Hayır () Kısmen

- 11- Tecrübelerinize göre hangi yaş aralığındaki öğrenciler daha kolay öğrenebilmektedir?
☐ 17-24 ☐ 25-50 ☐ 51 ve üzeri
- 12- Hangi yaş aralığındaki öğrenciler daha zor öğrenmektedir?
☐ 17-24 ☐ 25-50 ☐ 51 ve üzeri
- 13- Öğrencileriniz içinde daha önceden din eğitimi almış olanlar var mı?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 14- Daha önce din eğitimi alanlar bu eğitimi nereden almışlar?
☐ Ailelerinden ☐ Camiden ☐ Kur'an Kursundan
☐ Diğer
- 15- Daha önce aldıkları din eğitiminden memnun kalmışlar mı?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 16- Daha önce din eğitimi almayan öğrenciler genellikle hangi sebeplerden dolayı din eğitimi alamamışlar?
☐ Zaman bulamamışlar ☐ İhtiyaç hissetmemişler
☐ Aileleri izin vermemiş ☐ Diğer
- 17- Öğrencileriniz kursta derse iştirak ediyorlar mı?
☐ Sık sık ☐ Genellikle ☐ Bazen ☐ Az ☐ Hiç
- 18- Kurslarda olması istenen asgari öğrenci sayısı, kursların devamını ya da yeni kurs açılması durumunu zorlaştırıyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 19- Kurslarda olması istenen en az 12 öğrenci sayı yeterli mi?
☐ Yeterli ☐ Çok ☐ Az ☐ Sayı şartı olmamalı
- 20- Öğrencilerinizin en çok hangi derse ilgileri vardır?
☐ Kur'an-ı Kerim okuma ☐ Tecvid ☐ Ezber
☐ İbadet ☐ Ahlak ☐ Siyer
- 21- Öğrencileriniz en çok hangi derste zorlanmaktadır?
☐ Kur'an-ı Kerim okuma ☐ Tecvid ☐ Ezber
☐ İbadet ☐ Ahlak ☐ Siyer
- 22- Öğrencilerinizin Kur'an-ı Kerim dersine karşı ilgileri ne düzeydedir?
☐ İleri ☐ Orta ☐ Az ☐ Hiç
- 23- Öğrencileriniz ezber yapmakta zorlanıyorlar mı?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen

- 24- Öğrencilerinizin ibadet dersine karşı ilgileri ne düzeydedir?
☐ İleri ☐ Orta ☐ Az ☐ Hiç
- 25- Öğrencilerinizin itikat dersine karşı ilgileri ne düzeydedir?
☐ İleri ☐ Orta ☐ Az ☐ Hiç
- 26- Öğrencilerinizin siyer dersine karşı ilgileri ne düzeydedir?
☐ İleri ☐ Orta ☐ Az ☐ Hiç
- 27- Öğrencilerinizin ahlak dersine karşı ilgileri ne düzeydedir?
☐ İleri ☐ Orta ☐ Az ☐ Hiç
- 28- Öğrencileriniz düzenli olarak kursa geliyorlar mı?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 29- Öğrencileriniz ders saatlerine dikkat ediyorlar mı?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 30- Öğrencilerinizin kişisel hayatta yaşadıkları problemler eğitimlerini ne sıklıkta etkiliyor?
☐ Sık sık ☐ Genellikle ☐ Bazen ☐ Hiç
- 31- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın belirlediği ihtiyaç odaklı öğretim programı kursunuzda uygulanabiliyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 32- Sizce Kur'an Kurslarında uygulanan ihtiyaç odaklı öğretim programı ihtiyaçlara cevap veriyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 33- Kursunuzun fiziksel özelliklerindeki yetersizlikler öğrencilerinizin katılımını etkiliyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 34- Kurumunuz kurslarda yaşadığınız problemlere karşı size yardımcı oluyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 35- Kurs dışında öğrencilerinizle iletişime geçiyor musunuz?
☐ Sık sık ☐ Bazen ☐ Hiç
- 36- Hasta ziyareti, başsağlığı gibi sebeplerle yaptığınız ziyaretler yetişkinlerin din eğitimi için kursa gelmelerinde etkili oluyor mu?
☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
- 37- Sizce bir Kur'an Kursu öğreticisi aynı kursta ne kadar görev yapmalı?
☐ 1-3 yıl ☐ 3-5 yıl ☐ 10 yıl ☐ İsteddiği kadar

EK-2**Öğrenci Mülakat Soruları**

- 1- Adınız soyadınız?
- 2- Yaşınızı söyler misiniz?
- 3- Öğrenim durumunuz nedir?
- 4- Mesleğiniz nedir?
- 5- Medeni durumunuz nedir?
- 6- Daha önce din eğitimi aldınız mı?
- 7- Şuan da din eğitimi almayı tercih etme sebebiniz nedir, kendi isteğinizle mi kayıt oldunuz?
- 8- Aldığınız eğitimden memnun musunuz, bu eğitim hayatınızda olumlu değişikliklere sebep oldu mu?
- 9- Başkalarına din eğitimi almaları konusunda tavsiyede bulundunuz mu, bulunur musunuz?
- 10- Aldığınız eğitimden memnun kalmadıysanız bunun sebepleri nelerdir?
 - A) Bu eksiklikler öğreticilerden mi kaynaklanıyor
 - B) Kurstaki diğer öğrencilerle yaşanan problemlerden mi kaynaklanıyor?
 - C) Kişisel, ailevi ya da sağlık sıkıntılarından mı kaynaklanıyor?
 - D) Kursun fiziki yapısındaki eksikliklerden mi kaynaklanıyor?
 - E) Kur'an Kurslarında uygulana öğretim programından
 - F) Diğer sebepler
- 11- Kurstaki eğitimin daha verimli olması için önerileriniz nelerdir?

EK-3**Öğretici mülakat soruları**

Adınız:

Soyadınız:

Görev yaptığınız kursunuzun adı:

Kursunuzda bulunan öğrenci sayısı:

Öğrencilerinizin yaş aralığı:

Öğrencilerinizin eğitim durumu:

Yetişkin din eğitiminde karşılaştığınız güçlükler nelerdir?

1- Öğretici açısından:

A) Kursunuzla ilgili şikayetleriniz (fiziksel, çevresel, vs.) Nelerdir?

B) Kurumunuzla ilgili problemleriniz nelerdir?

2- Öğrencilerinizle ilgili problemleriniz nelerdir?

C) Eğitimde öğrencilerinizin yaşadığı problemler ve öğrenme güçlüğü çeken ya da öğrenmede isteksiz olan öğrencilerinizin öne sürdükleri sebepler nelerdir?

Eğitimin daha kaliteli ve verimli olması için önerileriniz nelerdir?

EK 4

OSMANİYE VALİLİĞİ
İl Müdürlüğü

Sayı : 28592967 - 090/12.Ş

45/05/2017

Konu : Anket Çalışması

..... KAYMAKAMLIĞINA
(Mühürlek)

İlgi : Kübra Kamer EKİCİ'ye ait 12.05.2017 tarihli dilekçe.

İlimiz Topraklık İlçeğinde Çanakkale Camii Kur'an Kursunda görev yapan Kübra Kamer EKİCİ'nin doktora tezine esas olmak üzere ekte gönderilen anket formunun İlçenizde görev yapan Kur'an Kursu öğretmenlerince doldurulmasının sağlanması ve doldurulan anket formlarının 26 Mayıs 2017 Cuma gününe kadar İlimiz Müftülüğüne gönderilmesi hususunda; Bilgi ve gereğini rica ederim.

AE Rıza TAHİROĞLU
Vali
İl Müdürlüğü

EK: 4 Sayfa (e-mail olarak gönderildi)

DAĞITIM :

6 İlçe Kaymakamlığına (Mühürlek)

EK-5

K.1.1.1.1.1

T.C
TOPRAKKALE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Müdürlüğü

Sayı : 15636916-902/ 09-

17/01/2017

Konu : Köbra Karner EKİCİ

İLGİLİ MAKAMA

İlçemiz Müftülüğüne bağlı Kaşlı Mahallesi Kur'an Kursu Öğreticisi Köbra Karner EKİCİ 16/01/2017 tarihli Müftülük Makamına vermiş olduğu dilekçeyle Yetişkin Din Eğitimi kapsamında Kur'an Kursları (Osmaniye Üyesi) konulu doktora tezi için 2016-2017 Eğitim Öğretim yılında İlçemizdeki Kur'an Kurslarında araştırma yapmak istemektedir.

Söz konusu kurslarımızda tezine ilişkin araştırma yapması durumunda müftülüğümüzce her hangi bir atılınca yoktur.

Bilgilerinize arz ederim.

Yavuz Ural,
Müdür V.